Vol. II
No. 17

Monday,
13th September, 1954.

HYDERABAD LEGISLATIVE ASSEMBLY DEBATES

Official Report

PART II—PROCEEDINGS OTHER THAN QUESTIONS AND ANSWERS

CONTENTS

Note.—* At the commencement of the speech denotes confirmation not received.

GOVERNMENT PRESS
HYDERABAD-DN.
1955

THE HYDERABAD LEGISLATIVE ASSEMBLY

Monday, the 13th September, 1954.

The House met at Half Past Two of the Clock.

[*Mr. Speaker in the Cha'r*]

QUESTIONS AND ANSWERS

(SEE PART I)

L.A. Bill No. XXXII of 1954, the Hyderabad Houses (Rent, Eviction, and Lease) Control (Amendment) Bill, 1954

The Minister for Excise, Revenue and Forests (Shri K. V. Ranga Reddy): I beg to introduce:

"L. A. Bill No. XXXII of 1954, the Hyderabad Houses (Rent, Eviction and Lease) Control (Amendment) Bill, 1954".

Mr. Speaker: The bill is introduced.

Statement re : Planning and Development in Hyd. State

The Minister for Agriculture, Supply, Planning and Development (Dr. Chenna Reddy): I am glad that this kind of opportunity for discussing in the Assembly an over all picture of Planning and Development work in this State has been provided. This enables us to review the whole position and also to receive constructive suggestions from the hon. Members of the House. There was not....

Mr. Speaker: Probably copies of the statement have not yet been supplied to all Members. I think it would be better if the statement is made after the hon. Members receive the copies, so that they can follow the statement.

Shri Papi Reddy (Ibrahimpatan-General): It would be better if translations of the statement are also provided.

Mr. Speaker: No. Copies of the statement will be distributed in a couple of minutes and in the meanwhile, Shri

Ramgopal Navandar may move the motion standing in his name.

Motion for Consideration of Revenue Board's Notification No. 43, dated 2nd August, 1954.

Shri Ramgopal Navandar (Kannad) *:* I beg to move :

"That the Revenue Board's Notification No. 53, dated 2nd August 1954 published in the Gazette Extrordinary No. 124 concerning the report of the Land Commission laid on the table of The House under Section 4 of the Hyderabad Tenancy and Agricultural Lands Act 1954, be taken into consideration."

Shri V. D. Deshpande (Ippaguda) *:* The notice of motion circulated to us is different from the one just now moved.

Mr. Speaker : He has moved the motion in the amended form.

Shri V. D. Deshpande : I want to move an amendment to the motion namely: "That the words" along with the report of the Land Commission be taken into consideration "may be added at the suitable place"

مسٹر اسپیکر :— لینڈ کمیشن کی رپورٹ ھاؤز کے ٹیبل پر نہیں رکھی گئی ھے - اس رپورٹ کی بناء پر ریوینیو ڈپارٹمنٹ سے جو نوٹیفیکیشن جاری ھوا ھے اسے ھاؤز کے ٹیبل پر رکھا گیا ھے - رولس کے لحاظ سے اس نوٹیفیکیشن پر بحث ھونی چاھئے - اس تعلق سے لینڈ کمیشن کی رپورٹ کی چند باتیں بھی ڈسکشن میں آسکتی ھیں -

The Question is :

"That the Revenue Board's Notification No. 53, dated 2nd August, 1954, published in the Gazette Extraordinary No. 124 concerning the report of the Land Commission laid on the Table of the House under Section 4 of the Hyderabad Tenancy and Agricultural Lands Act, 1954 be taken into consideration".

The motion was adopted.

Mr. Speaker : We shall take up this motion for discussion on 17th . How much time will the House require ?

Shri V. D. Deshpande : Having gone through the Land Commission Report and also the Notification, it is felt by

us, as the matter is important, it should be given sufficient time. Therefore, I suggest that two days should be allotted for discussion, because certain difficult questions have been dealt with in the section concerned and arguments have been advanced. It is, therefore, necessary to discuss it at length and two days should be allotted.

Mr. Speaker : We do not have so much time at our disposal.

Shri V. D. Deshpande : We do not know whether there is any business because so far no mention has been made of the Bill concerning the Local Boards. When the Bill is not coming, I think there is enough time to discuss this matter and I think it should be discussed at length for two days.

مسٹر اسپیکر:— فی الحال هم ڈسکشن کے لئے ۱۷ - تاریخ مقرر کرینگے اس کے بعد دیکھینگے -

شری شرن گوڑہ انعامدار (اندولہ - جیورگی) :— مسٹر اسپیکر سر - ۱۹ - تاریخ کو تعطیل ہے اور ۲۰ - اور ۲۱ نان آفیشیل ڈیز هیں اس لئے کنٹینیوس ڈسکشن (Continuous discussion) نہیں هو سکتا -

Mr. Speaker : We may be able to complete it.

شری شرن گوڑہ انعامدار:— ۱۶ - تاریخ کو رکھا جائے تو اچھا هوگا - اگر اوس دن ڈسکشن ختم نہ هوتو ۱۷- تاریخ کو بھی ڈسکشن رکھ سکتے هیں -

مسٹر اسپیکر:— بعد میں تصفیہ کرینگے -

Shri V. D. Deshpande : We shall have it for the 23rd and if necessary we shall extend it to 24th .

Dr. Chenna Reddy : There is official business.

Shri V. D. Deshpande : I think official business has been allotted by the Business Advisory Committee.

Mr. Speaker : It shall be done in the usual course. I think the copies of the Statement are distributed to all the hon. Members

فی الحال ۱۷- تاریخ رکھینگے اسکے بعد تصفیہ کرینگے -

Statement re : Planning and Development in Hyderabad State

Dr. Channa Reddy : I am glad that this kind of opportunity for discussing in the Assembly an overall picture of Planning and Development work in this State has been provided. This enables us to review the whole position and also to receive constructive suggestions from the hon. Members of the House. There was not enough time after the decision of this kind was taken and as such more material and information could not be made available for the hon. Members. Even in this short period, however, material of about 200 printed and cyclostyled pages has been made available. In future, when this will become a regular feature in our Assembly deliberations, I am confident, the Government will be able to furnish more elaborate information to the Members much in advance.

2. The Constitution of India calls for an economic and social order based on equal opportunities, social justice, the right to work and the right to a living wage. Planning is the only way of giving practical shape to these noble ideals. It is admitted by everyone that the common man's lot should be improved; but very few realise that the materialisation of this object requires realisation of a number of other objects simultaneously. Prosperity does not fall from the sky like gentle rain dropping down in its season. It has to be worked out with meticulous care for minutest details with regard to needs and requirements from the national to the individual level and hence the imperative necessity of planning for the future.

3. The question may be raised here that if production goes up prosperity will follow in its wake without the need for any such elaborate planning; but it should be borne in mind that a programme concerned only with increasing production, unaccompanied by a programme for a more equitable distribution of wealth and opportunities, might lead to the rich becoming richer and the poor poorer. Hence, planning becomes absolutely inevitable in a Welfare State which aims at a progressively increasing degree of economic equality through gradual changes in the social structure of the country side by side with a steadily rising out-put of national wealth.

4. Although the concept of a Welfare State is of comparatively recent origin in contemporary political thought,

it is heartening to recollect here that the leaders of this country became conscious of the compelling force behind this concept even before the advent of independence and started the initial work in this direction as far back as October 1938, by appointing a National Planning Committee under the Presidentship of our present Prime Minister consisting of our foremost experts in the field. The Planning Commission established after the attainment of independence carried forward the work initiated by the National Planning Committee and gave to the Nation the First Five-Year Plan of Free India in 1951. Since then the Central Government as well as all the State Governments are working within the framework of the Plan and trying to reach the targets of production and distribution envisaged in the Plan.

5. The framers of the Plan have themselves admitted that the First Five-Year Plan is a plan of preparation for future plans and hence it is not the last word on the subject. Society is not a static entity. Satisfaction of the present needs, gives birth to new needs and thus the need for planning will continue till a happier, richer and fuller life is assured to every citizen of the Nation. The Plan had to be finalised in haste without a thorough investigation into the requirements and available resources of the Nation, and it had perforce to confine itself to schemes which would increase the stock of capital at the disposal of the community as a whole, as an increase in the stock of capital accompanied by the knowledge of how to use it to the best advantage, is the *Sinequanon* of all prosperity through increased production.

6. This being the background of the Plan, any ascertainment of the wishes of the people was out of question. In Hyderabad this was particularly so where the whole thing had to be prepared in a very short time. Inspite of this, enough flexibility has been displayed throughout the planning period for the accommodation of supplementary items of a more pressing nature. This is as it should be; because no plan worth the name can afford to be rigid in a fast developing democracy where living contact with the people and their problems is as essential as the formulation of measures for their welfare. Consequently, a large number of supplementary items have subsequently been included in the Five-Year Plan of Hyderabad also and this process is still continuing. Recently, we recommended to the Planning Com-

mission the inclusion of Nandikonda and Poorna Projects in the First Five-Year Plan itself. In this way, both the content and the extent of the First Five Year Plan of Hyderabad State have been undergoing constant modifications to suit the growing requirements of the different regions of the State and naturally there has been a corresponding alteration in the financial position also. A list of all such supplementary items has been included in the Department's note at page 3, which runs as follows :—

	Items	Estimated expenditure during the period of the Plan	
		In Lakhs	
1.	Increase in the estimate for Ramagundam Thermal Station	125	
2.	Increased cost of debt services..	300	
3.	Maintenance of new roads etc.	50	
4.	Development under Tungabhadra Project ..	70	
5.	Completion of roads in progress	36	
6.	Community Projects etc., ...	58	
7.	Harijan Welfare Schemes	25	
8.	Capital Grants to Local Bodies	100	
9.	Excess in Nizamsagar Hydro-Electric Project ..	50	
	Total ..	814	
10.	Lower Krishna	210	Recommended the P.C for inclusion.
11.	Poorna	165	
		375	
	Grand Total ..	11.89	Crores

7. Later on, in 1952-53, the Government of Hyderabad was able to get the sanction of the Planning Commission for

further items, details of which have been shown on pages 13 and 14, which are as follows :

S. No.	Name of Project	District	Amount of Establishment Rs. I.G. lakhs	Irrigation proposed in thousand acres	Remarks
1.	Musi Project ..	.. Nalgonda	119.00	42.00	Under construction will be taken up shortly.
2.	Kamli Project ..	.. Bhir	20.00	2.63	
3.	Talwar Project ..	.. "	14.00	3.00	Do
4.	Anicut near Naldurg Fort	Osmanabad	0.40	0.20	to be taken up.
5.	Sirala Project ..	.. Nanded	2020	3.00	Do
6.	Dheku Project ..	.. Aurangabad	24.00	6.00	Do
7.	Jai Project ..	.. "	16.00	4.00	Do
8.	Anicut across Shivna river	"	1.50	0.75	Do
9.	Improving existing anicut across Purna near Karanjkhed	" "	0.30	0.30	Do
10.	Anicut across Anjam river near Nijapur ..	"	3.75	1.50	Do
	Total of Medium sized Projects ..		201.15	63.38	
11.	Contour Bunding ..		36.00	..	Work being taken up in in the Marath wada arer

8. Towards this, the Centre has sanctioned an additi loan of Rs. 3 crores and most of the items are already in gress.

9. This leads us to the financial aspect of the Plan is already known, the First Plan envisaged a total of Rs. 40.53 crores, as shown below :

1. Agriculture and Rural Development ..
2. Irrigation and Power Projects .. ..
3. Industry .. .. ..
4. Transport (Roads) .. .. ..
5. Social Services (Education, Medical and Public Health) .. .. ..

Total ..

10. It was proposed to raise the necessary finances in the following manner.

		In Crores of Rs.
(a) Amount available for development expenditure on revenue account	..	5.40
(b) Economy in expenditure ..	..	4.50
(c) Deposits and other receipts ..	..	1.70
(d) Withdrawals from reserves ..	..	6.90
(e) Additional revenue from taxation	..	6.00
(f) Public loans	..	6.00
(g) Assistance from Central Government	..	10.00
TOTAL	..	40.50

[*Mr. Deputy Speaker in the Chair*]

11. As has been shown in the first 4 pages of the Department's note, the whole schedule could not be kept up both on the income and expenditure sides. The actual expenditure for the first four years of the Plan, i.e., till the end of March, 1955, including the amount provided in the budget for the present year, is to the tune of Rs. 29.93 crores details of which are as follows:

Year	Total Planned Expenditure (In crores of Rs.)	Actual Expenditure
1951-52	11.6	6.88
1952-53	11.0	6.46
1953-54	9.12	7.95
1954-55	6.35	8.64
Total ..	38.07	29.93

12. It will be seen that there is a shortfall to the tune of Rs. 8.14 crores on the expenditure side but for the last year of the Plan, i.e., 1955-56, the Government will provide Rs. 9 crores for expenditure under the Plan and this will

at the end of 5 years, leave us with a total deficiency to the tune of Rs. 1.60 crores, i.e., 3.9% only. This is all, besides the extra items as shown above under Rs. 3 crores' aid which is a separate amount that has been received from the Centre.

13. Then again, a list of supplementary items which work out to Rs. 11.89 crores remains. We are here confronted with a fairly big gap. In view of the short period available before March, 1956, it may not be physically possible to spend all the amounts. Attempts will, however, be made to complete the items on one side and fill up the gap as far as possible and necessary on the other side.

14. In India any Planning worth the name must start with agriculture as the vast majority of people depend on it for their livelihood. Also, the population is increasing very rapidly and it is vital that food production should at least keep pace with it so as to eliminate our dependence on imported food-stuffs. Naturally, more emphasis was laid on this aspect, and today it is really to the credit of all concerned, including the peasants who have adopted in a marvellous manner improved methods of agriculture and played a vital role in solving the food problem that the battle for bread has ended in victory for India. In Hyderabad also, inspite of various financial difficulties about two-thirds of the amount provided in the first Three years Plan has been spent under the G.M.F. Campaign and in large number of items, the targets have been exceeded in lesser number of years and with lesser amounts of money. The targets of food-grains production for all India and Hyderabad are as follows :

	Base Year (1950-51)		Achievement (1952-53)	
	In Tons			
	India	*Hyderabad*	*India*	*Hyderabad*
Rice	20,389,000	3,30,971	16,300,000	3,25,631
Jowar	5,206,000	837,182	3,600,000	1,253,178
Bajra	2,357,000	65,446	1,800,000	112,850
Maize	1,681,000	27,108	1,700,000	52,692
Wheat	6,590,000	45,396	Not Available	47,294

	India	*Hyderabad*
Target for food production (1951-56) ..	76,00,000	6,25,0000

15. Similarly, in the case of cotton production, Hyderabad State has played its effective role in meeting our short supply of cotton to the textile mills and exceeded the targets fixed for her.

16. Land reclamation was taken up on a fairly big scale and more than 75% of the target has been achieved by bringing 76,531 acres of land. This leaves us with a huge equipment of tractors, working on self-sufficiency basis, which will enable us to reclaim more acres in coming years without additional cost. At the end of the Plan period, I am confident, the target will easily be exceeded.

17. Reclamation of forests is also an important item though it has not been originally provided in the Plan. The necessary equipment has been purchased to keep this whole thing going on in a smooth manner and a workshop is being established, both at the Centre and in the districts, on a small scale attached to these units. It was seen in the All India Conference that our tractor organization is not only based on sound basis but also the acreage per tractor here, *i.e.*, 560 acres per year, is probably the highest in the whole country. Mention has also to be made of the manner in which our cultivators are becoming manure minded. The target ot 6,5030 tons of fertilizers fixed for the first 3 years of the Plan has been exceeded by about 25% and 44,435 tons have been distributed.

18. The Japanese Method of cultivation needs a special mention. The enthusiasm of the cultivators in adopting this new method of paddy cultivation has been remarkable. In the very first year, a huge acreage of 2,03,299 acres has been brought under this method of cultivation and the yield went upto 500% on an average. This has largely contributed to the increase in the paddy production by 100% on the whole. The following crop competition figures also show the upward trend of agricultural production year by year :

1.	Rice 7,992 Abi (lbs.) ..	10,224 lbs. per acre. Tabi.
2.	Wheat 2,180 lbs. (Unirrigated)	3,300 lbs. per acre (Tabi). (Irrigated)
3.	Jowar 5,600 lbs. (Kharif) .	1,700 lbs. per acre (Rabi Irrigated).
	Jowar	3,802 lbs. per acre (Rabi Unirrigated).

19. All demands for Taccavi both for short term and long term purposes were met, details of which are as follows :

Statement showing the long term and short term loans provided in the budget and actual expenditure in I.G. Rs.

(I.G. Rs. in thousands)

		1951—52		1952–53		1953–54		1954–55
		Budget	Actuals	Budget	Actuals	Budget	Estimated Expenditure	Budget
Long term	..	5359.9	4816.4	3060.9	2621.1	5748.2	5017.7	6738.4
Short term	..	9639.3	7823.6	11823.0	9481.0	5451.7	3551.9	23345.5
TOTAL	..	14999.2	12640.0	14883.9	12102.1	11199.9	8569.6	30083.9

N.B.—In the Budget for 1954-55, 40,00,000 for well sinking and 172,62,500 for paddy Fertilizer Mixture obtained as loan from Government of India is also included.

20. Similarly, large amounts were made available for irrigation wells and oil engines also and the figures bear eloquent testimony to this :—

OIL ENGINES SUPPLIED DURING		
1951-52	1952-53	1953-54
842	671	1,728

21. *Irrigation & Power Projects.*—In the field of irrigation, there was a very small beginning when the Plan was originally accepted. It included only 5 Medium-size Irrigation Projects, which are already under construction and 858 breached tanks. On our representation, this was modified to include 2,387 tanks the cost of which was also correspondingly increased from 70 lakhs to 208 lakhs of rupees. Further, 10 more Minor Irrigation Projects costing Rs. 201.15 lakhs with an Ayacut of 63, 380 acres have also been included, and the additional funds have been made available by the Centre. Thus, as per the final shape of the Plan, 15 Minor Irrigation Projects will be constructed and about 2,500 breached tanks will be repaired at an overall cost of Rs. 629.96

lakhs of rupees with an ayacut of about 2½ lakhs of acres. From the progress that is being made, I could say that all these works will be completed within the Plan period, *i.e.*, by March 1956. Irrigation has already started under 5 Medium size, Projects, *viz.*

1. Bhimanpally Project
2. Koilsagar Project.
3. Bendsura Project.
4. Sarlasagar Project.
5. Khasapur Project.

22. Regarding the other items under this Head, their progress has also been shown in the Department's Note.

Tungabhadra Project.—Major portion of the work on the Tungabhadra Dam is complete, the only works remaining to be done are :—

(*a*) R.C.C. Bridge over spillway, including roadway and parapet.

(*b*) Erection of spillway gates and operation bridge.

(*c*) Completion of aprons, dividing walls etc.

23. All these works except for the erection of gates are on hand and it is scheduled that by June 1955, all works on the dam will have been completed. The whole canal system will also be completed by 1958, as per the time schedule given.

24. There has, however, been an increase in the estimate due to deeper foundations, superior type of masonry and excess expenditure on compensation, tools and plants etc. As per the present forecaste, the cost of the projects on this Project on this account will be about 2,544 lakhs of rupees as against the original figure of 2,304 lakhs of rupees.

25. A brief note on some development problems under the Tungabhadra Project has also been furnished to the hon. Members from the perusal of which it will be found that even more difficult than construction of the dam and canal system is the most important task of the actual development of the proposed ayacut in as scientific a manner and as rapidly as possible so that the huge quantity of water impounded in the reservoir may be put into the maximum and to the best use. This task bristles with many difficul-

ties physical, financial, psychological, technological and the like, and no efforts will be spared to carry on this development, of the ayacut area on desired lines.

26. The work on the Rajoli Bunda Diversion Scheme is in progess. There are certain factors which are to be settled with the Andhra State Government and this is being taken up.

27. The Godavari Project First Phase is also in progress and the expenditure has been to the tune of 60% of the target.

28. Besides this, two major projects have been recommended to the Planning Commission to be included in the First Five-Year Plan itself.

29. *Poorna Project.*—The Poorna Project has been recommended in view of the representation of the people of Marathwada for the location of a major project in their area. The Project consists of the following two phases:

I Stage (Sidheswar Dam and 26 Miles of Canal)

(*a*) Cost of the Project	Rs. 289 lakhs
(*b*) Area to be irrigated ..	.. 75,000 acres
(*c*) The percentage of returns	.. 2.14%
(*d*) Location of the Project, Sidheswar Dam:	
North Latitude	.. 19 -0′-20″
East Longitude	.. 76 -57′-30″

Sidhewar Village, Hingoli Taluk, Parbhani District.
II Stage (Yeldari Dam and 8 miles of Canal).

(*a*) Cost of the Project	.. Rs. 277 lakhs.
(*b*) Area to be irrigated	.. 80,000 acres.
(*c*) The percentage of ultimate returns	.. 4.15%
(*d*) Power	.. 10,000 K.W.
(*e*) Location of the Project-Yeldari Dam:	
North Latitude ..	.. 19 -43′-0″
East Longitude	.. 76 -45′-0″

at Yeldari Village, Jintur Taluk, Parbhani District.

30. The first stage of the Project by itself is a feasible proposition as the cost per acre of irrigation works out to be only Rs. 400. The expenditure for the completion of this stage is Rs. 298 lakhs proposed to be spread over a period of 4 years, requiring a sum of Rs. 165 lakhs in the first two years. After careful consideration of the various aspects of this Project, the Government of Hyderabad strongly recommended that the first stage of the Project be included in the current Five-Year Plan.

Nandikonda Project:

31. The details of this Project are as under:—

(*a*) *Total Cost*:—The total cost of the Project is Rs. 122.02 crores of which Rs. 32.74 crores is the share of Hyderabad. As recommended by the Government of Hyderabad, Rs. 2.10 crores are to be provided in the First Five-Year Plan and Rs. 25.6 crores in the Second Five- Year Plan.

(*b*) *Location of Dam Site*: The site of the proposed dam is situated at 16-34′-23″ North Latitude and 79-18′-47″ East Longitude. It lies about 1½ miles below the Nandikonda village, Miryalguda Taluk, Nalgonda District.

(*c*) *The gross commanded area and Irrigation proposed*:

The net commanded area in the Hyderabad State, under the main canal is 9,87,000 acres. The total acreage of land proposed to be irrigated in the State is 6.90 lakhs of acres; out of this, an area of 1.20 lakhs of acres will be irrigated under second crop. Thus the total cropped area irrigated will be 8.10 lakhs of acres.

(*d*) Hydro Power	.. 27,500 K.W.
(*e*) Cost of Andhra	.. Rs. 89.28 crores
(*f*) Cost of Hyderabad	.. Rs. 32.74 crores

32. The Hydro-Electric scheme at Nizamsagar is expected to be completed by the end of the present financial year. The Planning Commission has agreed to the Hydro-Electric scheme under the Tungabhadra in principle and necessary sanctions to the estimate and its inclusion in the First Five-Year Plan are awaited. An amount of 50 lakhs of rupees has been sanctioned by the Hyderabad Government for the

construction of essential civil Works for the Power Station and an estimate of 449.69 lakhs of rupees for the scheme has been prepared and submitted to the Central Water and Power Commission. At present the essential Civil Works are in rapid progress and the expenditure upto the end of March was 20.11 lakhs of rupees.

Ramagundam Thermal Power Project

33. This project envisages the construction of the Thermal Power Station of 37,500 K.W. capacity at Ramagundam on the grand trunk route between Kazipet and Balarshah. The site of power station is located in the heart of rich coal producing area and the supply of coal to the Power Station is from the Bellampalli Collieries which is about 20 miles from the Power Station. There are also possibilities of opening up coal fields right at the site of the Power Station itself. The Power plant comprises of three turbo alternators of 12,500 K.W. capacity each, together with the necessary boliers and associated equipment, 6 boilers each with an evaporating capacity of 50,000 lb. per hour and 425 lbs. per sq. inch pressure will be installed. The various civil works like colony quarters, roads, power house and workshop buildings, turbine foundations, cooling tower etc., are complete. All the 6 boilers as well as 2 of the 3 turbines have been erected and the erection of the third turbine is under progress. The Power generated at Ramagundam will be used for two purposes, namely,

(*i*) To supplement the power supply at Hyderabad to meet the ever increasing demand for power in the metropolis, and

(*ii*) for the supply of electricity to the districts of Karimnagar, Warangal, Adilabad, Nalgonda, and Medak on the Eastern side of the State.

34. A net work of 122 miles of 66 kv double circuit, 56 miles of 66 kv single circuit and 100 miles of 33 kv single circuit lines will radiate from this Station. The communication between the Power Station and various sub-stations will be by means of Carrier System.

35. A noteworthy feature of this scheme is that all the transmission towers required are being designed, fabricated and erected entirely by the departmental staff,

36. The total estimate cost of the Project as revised is Rs. 406 lakhs and the scheme is expected to be completed by the end of 1956. Expenditure incurred till the end of February, 1954 is 238 lakhs of rupees.

Industry.

37. Rs. 114.57 lakhs was spent against a provision in the Plan of Rs. 268.70 lakhs of other Industries.

38. The Managing Agency of Sirpur Paper Mills, Ltd. and the Sirsilk Ltd., have been transferred to a private company. Under the arrangement, the State is to retain 30% of the shares of the Sirpur Paper Mills. So far as the Sirsilk Factory is concerned, the State has 15% shares but this will be raised to 26% when new capital is obtained. This will give adequate control to the State over these factories. The State has given Rs. 116 lakhs as a loan to Sirpur Paper Mills. It will get back Rs. 35 lakhs in the first year and the balance at the rate of Rs. 6 lakhs per annum in about 15 years. For the Sirsilk, the State gave Rs. 403 lakhs as a loan and will get back Rs. 140 lakhs immediately and the rest at the rate of Rs. 23 lakhs a year.

Singareni Collieries Company Ltd.

39. In regard to Singareni Collieries Company Ltd., according to the Plan the State was to spend Rs. 96 lakhs in two years to raise the output to 1½ million tons per year. An additional amount of Rs. 114 lakhs is required for raising the outputs two million tons per year. The State has provided Rs. 32.19 lakhs; the balance has to be got from the Industrial Finance Corporation. By increasing the output to 2 million tons, the Railway will be enabled to save Rs. 20 lakhs a year by way of freight.

Roads.

40. Entirely new programme has been drawn for roads Originally, an expenditure of Rs. 128.57 lakhs was envisaged for constructing 10 roads over and above the normal road programme of the Public Works Department. This provision did not take into account the works in progress on 1-4-1951 but as these works had to be completed before a new programme was undertaken could not therefore be excluded from the purview of the Five-Year Plan and so the original provision of Rs. 128.57 lakhs has been revised to Rs. 247.80 lakhs.

41. Against the provision of completing 266 miles of roads, the number of miles completed is 209. The total mileage provided for in the Plan is 526. Road work is not completed mile by mile and hence targets achieved cannot be estimated in miles. Targets are to be counted with reference to expenditure only. This figure excludes 317 miles of roads in progress.

42. The Government of India have recently suggested that in order to achieve a specific target of mileage (costing Rs. 496 lakhs) it may be necessary to make up works of double the value. This matter is under consideration of Finance Department.

43. Against the provision of Rs. 122.78 lakhs an expenditure of Rs. 83.08 lakhs has been incurred.

Social Service.

44. *Education*:—Under Education, the Plan aims at the establishment of Primary single or Two-Teacher Schools in all villages with a population of 500 and more and voluntary aided primary schools in villages whose population is less than 500. Wherever warranted by the number of pupils, lower primary schools are to be converted into full-fledged primary schools.

45. The Plan provides for the establishments of 1696 additional schools to accommodate 1,38,319 scholars at a cost of Rs. 65.14 lakhs. The realisation is 1753 schools at cost of Rs. 49.42 lakhs and it is expected that the number of scholars would also exceed the target.

46. In the sphare of Secondary Education, every Taluk Headquarters and town or village having a population of 5,000 or more is to be provided with atleast one Middle school.

47. Against the provision of Rs. 26.61 lakhs for the establishment of 60 schools, an expenditure of Rs. 28.74 lakhs has been incurred for the establishment of 66 schools. In addition, 194 lower secondary classes have been opened in Primary schools and 59 higher secondary classes have been opened in Middle schools.

48. During the three years under review, 200 Adult Education Centres have been established and against the target of establishing 6 new schools and reorganisation of existing technical schools, the achievements are 4 new technical centres and the reorganisation of others at a cost of Rs. 9.48 lakhs.

Medical

49. During the three years, 1951-54, the Plan provides for the establishment of 95 Hospitals at Taluka Headquarters, 3 Touring Eye Hospitals and 92 subsidised Ayurvedic Dispensaries at a cost of Rs. 25.29 lakhs, .97 lakhs, and 11.77 lakhs respectively. The achievements are 89 Hospitals, 1 Touring Eye Hospital and 52 Ayurvedic dispensaries.

50. As per Plan, one Ear, Nose and Throat Hospital has been established at a cost of Rs. 4.22 lakhs. Though the Plan provided for the establishment of 12 T. B. Clinics during the three years under review only one has been established so far. The other achievements are the extensions and additions to dispensaries and hospitals to accommodate 540 beds and the establishment of a Blood Bank.

51. On the Health side, 760 Village Medicinc Boxes have been distributed, 3 Child Welfare Centres and 24 Health Units established. 8 Training Centres for Training Dayas have also been established achievement in three years alone being to the Five-Year Target of 8 Centres.

52. Environmental Hygiene, Anti-Malaria Scheme, Leprosy Campaign and other measures have also been undertaken.

Supplementary Items.

53. Though no provision has been made in the Plan for the amelioration of Backward Classes, this is considered to be one of the responsibilities of the Government. The Scheduled Castes Trust Fund with a corpus of one crore of rupees and the Rural Welfare Trust Fund are being utilised for the welfare and benefit of the Backward Classes.

54. There are, besides, several schemes for the Backward Classes sponsored by the Social Service Department. These are:

1. Schedule Tribes Welfare,
2. Schedule Caste Welfare,

3. Welfare of Backward Classes.
4. Welfare of Ex-Criminal Tribes.
5. Children's Protection Department.

55. A sum of Rs. 35.04 lakhs has been spent on these activities.

Road Transport

56. The Plan does not mention anything about the Road Transport. Road Transport has been nationalised in Hyderabad as far back as 1932, and somehow this could not be incorporated in the Five-Year Plan as originally drafted. The Road Transport Plan, however, provides for an expenditure of Rs. 208.62 lakhs during the years 1951–56, to achieve a target of 700 vehicles at the following rate :—

				Rs. in lakhs.
1951-52	..	..	..	16.40
1952-53	..	..	..	62.21
1953-54	..	..	..	86.90
1954-55	..	..	..	38.50
1955-56	..	..	..	5.51
		Total	..	208.62

57. So far 584 buses have been brought into use and during the year 1954-55, 30 Hippo Leyland Lorries will be converted into Passenger buses at an estimated cost of Rs. 8 lakhs.

Industrial Housing.

58. The Industrial Housing Scheme is being implemented directly with the help of the Government of India. The details are as under :—

		1951-52	1952-53
Target		Rs. 20 lakhs.	Rs. 35 lakhs.
Spent		Rs. 2.32 lakhs.	Rs. 13.5 lakhs.

59. This has now been replaced by a Scheme which provides for the construction of 10,000 houses in the Hyderabad State under the Five-Year Plan on subsidy loan basis. The following is the programme for the year 1952-53 and 1953-54:

		1952-53	1954
Nanded	..	397	300
Gulbarga	..	128	300
Aurangabad	..	..	200
Latur	..	..	200
Hyderabad (Sanatnagar .. 700 and Mushirabad and Chikadpalli 495,	..	1,195	520
Warangal	..	..	300
Khamam	..	..	200
Raichur	..	..	200
Total	..	1,720	2,220

So far 772 houses have been constructed upto July, 1954.

60. The First Five-Year Plan for the most part is made up of large schemes which the ordinary citizen does not see before his eyes and which are therefore of only remote interest to him. In order to give him a direct interest in the Plan provision was subsequently made for Community Development and N. E. S. Projects and Local Development Works Programmes.

61. The Community Projects Scheme, as sponsored by the Government of India in 1952-53 involved an expenditure of about Rs. 65 lakhs for a full-fledged Community Project, consisting of 3 blocks, each block covering 100 villages with a population of 66,000. This provision was subsequently

revised and reduced to Rs. 45 lakhs per project for the blocks that were allotted as per the break-up below :—

1.	Project Headquarters	6,69,000
2.	Agriculture Extension and Animal Husbandry	2,67,000
3.	Irrigation	15,00,000
4.	Reclamation	75,000
5.	Health and Rural Sanitation	3,15,000
6.	Education	4,50,000
7.	Social Education	1,50,000
8.	Communication	3,75,000
9.	Rural Arts and Crafts	3,75,000
10.	Housing for Staff and Rural Housing ..	3,30,0000
	Total ..	45,00,000

62. In 1953 Government of India evolved a scheme known as the National Extension Services Scheme under which Rs. 8½ lakhs have been provided in the form of grants and loans for a block of 100 villages comprising of a population of 66,000 the details of which have been shown below :

1.	Personnel	1,00,000
2.	Transport (one Jeep with trailer) office equipment, cycles, furniture, building for office, seeds, implements and store ..	50,000
3.	Local works (including road culverts, public health, sanitation, drainage, etc.)	1,50,000
4.	Social Education (including prices etc., for farmers and miscellaneous schemes)	25,000
5.	Grants-in-aid in respect of recurring expenditure for schools, hospitals and other local institutions	25,000
6.	Loan in respect of Minor Irrigation Schemes	1,10,000
7.	Loan for providing short-term credit facilities	3,00,000
8.	Staff quarters	1,00,000
	Total ..	8,50,000

(*i.e.* 8½ lakhs)

63. The allotment of Development Blocks or Community Projects in the new areas has been suspended and depending on the progress of the work and the enthusiasm of the people the National Extension Blocks would be subsequently upgraded into development blocks, thus providing more funds for those areas.

64. The following Community Projects have been inaugurated in the State :

Srl. No.	Name of the Block	Date of inauguration	No. of villages	Area	Population
1.	Nizamsagar ..	.. 2-10-1952	369	7,26,643	3,82,614
2.	Tungabhadra..	.. do	136	3,00,000	95,698
3.	Mulug ..	.. do	56	92,000	42,377
4.	Bhir ..	.. 2-10-1953	100	2,58,880	94,944
5.	Nanded ..	.. do	112	1,74,309	72,164
6.	Gulbarga ..	.. 3- 7-1954	125	4,24,766	1,09,257
		Total	898	19,76,587	7,97,054
Extent of coverage by Community Project Blocks			4%	4%	4.25%

The following N.E.S. Blocks have been inaugurated :—

S. No.	Name of the blocks	Date of inauguration	No. of villages	Area	Population
1.	Kanad, Aurangabad District	.. 2–10–53	126	2,53,304	64,235
2.	Vaijapur, Aurangabad district	.. do	100	2,66,094	85,242
3.	Bidar, Bidar District ..	.. do	100	1,60,116	71,980
4.	Zahirabad, Bidar District	.. do	128	2,54,120	1,10,528
5.	Vikarabad, Medak District	.. do	133	2,11,637	78,298
6.	Sadasivpet, Medak District	.. do	115	2,16,561	90,459
7.	Patancheru, Medak District	.. do	102	1,99 ,637	91,343
8.	Miryalguda, Nalgonda District	.. do	99	3,18,852	85,357
9.	Devarkonda, Nalgonda District	.. do	134	3,40,839	95,873
10.	Peddavoor, Nalgonda District	.. do	131	4,20,247	1,00,598
11.	Omerga, Osmanabad District	..12–3–1954	114	3,67,906	1,24,307
12.	Wyra, Khammam District	.. 2–4–1954	129	3,31,439	1,23,276
13.	Hyderabad West, Hyd. West	.. 1–4–1954	100	1,32,411	66,119
	TOTAL		1,511	34,73,159	11,93,613
	Extent of coverage by NES blocks		7%	7%	6.5%

The following N.E.S. Blocks will be inaugurated on 2nd October, this year :

Sl. No.	Name of District	Location of the Block
1.	Aurangabad	.. Ajanta and other villages of Sillod taluq and 25 villages of Bhokardan
2.	Parbhani	.. Hingoli and Kalamnoori taluqas.
3.	Gulberga	.. Yadgir taluqa.
4.	Mahboobnagar	.. Shadnagar taluqa.
5.	Karimnagar	.. Metpalli (Mahal), Jagtial taluqa.
6.	Adilabad	.. Adilabad taluqa
7.	Khammam	.. Villages of Burgamphad that suffered recently from Godavari Floods.
8.	Hyderabad	.. Hyderabad East.

65. The total number of blocks to be taken up in Hyderabad during the First Five-Year Plan period will be 66 blocks, out of which 13 N.E.S. Blocks and 9 Community Project Blocks are functioning now and 8 more N.E.S. Blocks will be taken up in October, 1954 leaving a balance of 36 blocks to be taken up in the next year.

66. *Local Development Works* :—Under the Local Development Works Scheme, works upto the value of Rs. 20,000 in the nature of school buildings, panchayat ghars, drinking water wells, approach roads, etc. are taken up with local contribution from the people which is readily forthcoming. So much so that last year everywhere all the amounts have been spent usefully and there is again a great demand for such works this year also, for which the Central and the State Government as well as the District Boards are providing necessary finances. For 1954-55, the provision will be as follows :—

		Rs.
1.	Adilabad	1.5 lakhs.
2.	Hyderabad	1.5 ,,
3.	Karimnagar	1.5 ,,
4.	Mahbubnagar ..	1.5 ,,
5.	Medak	1.5 ,,
6.	Nalgonda	1.5 ,,
7.	Nizamabad	1.5 ,,
8.	Warangal	1.5 ,,
9.	Aurangabad	2.0 ,,
10.	Bhir	1.5 ,,
11.	Nanded	1.5 ,,
12.	Osmanabad	1.5 ,,
13.	Parbhani	3.0 ,,
14.	Bidar	1.5 ,,
15.	Gulberga	1.5 ,,
16.	Raichur	1.5 ,,
17.	Khammam	1.0 ,,
	Total ..	27.00 ,,

67. Briefly stated, the object of the Community Development and N.E.S. Schemes and Local Development Works is the creation of a rural environment in which the power and faculties of the heart, head and hand of the villagers will

find full play and complete unfoldment. The crowning glory of these schemes is that with these the instrumentality or agency for this total transformation of the country side has shifted from the Government to the people themselves. For the first time they are feeling the pride of achievement through their own initiative and enjoying the exhilaration of active participation in works of their own welfare. By their ready response to this call of the country they have demonstrated unequivocally that they do not require the economic incentive along for attracting their infinite capacity for harder work and that they are susceptible to spiritual stimuli and patrotic promptings also. In all these projects, harder work is being put in not only because more money will be earned, but also because life will be worth living for more and more people. In other words, integration has been brought out of the realm of calculus to dwell among our bold peasantry working in these areas.

68. The Community Projects and National Extension Service have been promoted to accomplish four ends; (*a*) Progressive outlook among the rural population; (*b*) habits of Co-operative action; (*c*) increased production; and (*d*) increased employment. Although the short period in which these schemes have been in operation does not supply an adequte basis for judgement on these counts, the following evaluation may however, be hazarded.

(*a*) If progressive outlook consists in entertaining the hope of progress through calculated action and in exhibiting a readiness to pursue the path of change so indicated there is no doubt that a progressive outlook is being created among the rural people as a result of community project activities. Except a very brief initial period of scepticism the rural people in most parts have exhibited not only a readiness but an actual eagerness to move with the times. New methods of cultivation, things like artificial insemination, and education for children are being accepted and pursued with alacrity. The example of successful extension activity in these respects in particular areas is spreading almost naturally to surrounding areas, where a demand to have a community project started grows in strength. Old habits of thought and action are being discarded with an unsuspected ease.

(*b*) The approach of community projects is a collective one, and in several ways e.g., public participation, co-operative organisation, development councils etc., the advantage and

Bhir and Nanded from October, '52 to the end of June, '54, is Rs. 16,43,112-13-9 and people's contribution for the same period in the form of labour or cash is Rs. 7,35,045-15-11.

70. Similarly the total expenditure on the N.E.S. Blocks in Bidar, Medak, Nalgonda, Khammam, and Aurangabad districts upto the end of June 1954 is Rs. 4,35,682-0-0 and people's contribution amounts to Rs. 7,79,057-0-0. Out of the total expenditure of Rs. 35,92,896-13-8, the following results have been produced.

1.	Supply of Agricultural Implements	18
2.	Demonstration Plots started	541
3.	Adult Education Centres opened	181
4.	Breeding Bulls distributed	44
5.	Supply of Veterinary Boxes	59
6.	Supply of Medicine Boxes	34
7.	Animals castrated	5,446
8.	Patients treated	2,19,074
9.	Recreation and Social Education Centres opened ..	276
10.	Community Halls opened	25
11.	Schools opened	395
12.	Roads (Kacha) constructed. (Miles) ..	233½
13.	New Drinking wells and Irrigation wells constructed	200
14.	Repairs to old drinking wells	167
15.	Soakage pits dug	20,376
16.	Compost pits dug	37,397
17.	Village latrines constructed	104
18.	Libraries	60
19.	Seeds distributed	46,461 Mds.
20.	Fertilisers distributed	2,24,055 ,,
21.	Slum clearance and enviornmental sanitation done ..	185 villages

22.	Repairs to Chavdies	8
23.	Land reclaimed through tractor ploughing ..	4,904 acres.
24.	Co-operative societies formed	144
25.	Model Farms started	29
26.	Animals treated	1,04,914
27.	Community Radio sets installed	137
28.	Area brought under Fruits	4,870 acres
29.	Fruit plants distributed	9,333 ,,
30.	Area brought under vegetables	310
31.	Vegetable seeds distributed	61,250
32.	Vegetable seedlings distributed	18,183
33.	Breeding and A.I. Centres staretd	4
34.	Veterinary Extension Centre	1
35.	Pedigri birds supplied	335
36.	Additional area brought under Irrigation ..	17,907 acres.
37.	Restoration of tanks :	
	(Completed) ..	4
	& in progress ..	14
38.	Wells chlorinated	9,104
39.	Vaccinition & Inoculation performed	86,336
40.	Schools converted into Basic Schools	80
41.	Compulsory Primary Education introduced in	80 villages
42.	School buildings constructed. (Completed) ..	8
	(in progress) ..	79
43.	Vikas Mandals formed	56
44.	Development Councils formed	193
45.	Village Level Workers trained	99
	Under training ..	17
46.	Village houses constructed	337
47.	Village houses reconditioned ..	10,023

71. Regarding people's contribution, I feel heartened to say that it has been much more than ever expected. The urge among the people to help themselves is simply remarkable and with a little help and guidance from Government, they have been able to work wonders in months which probably would not have been possible even in decades. The very appearance of many villages has undergone a total metamorphosis after the inauguration of the Development and N.E.S. Blocks. Interms of material prosperity, works like repairs to village roads, digging of compost and soakage pits, cleaning of drains, etc., may not strike as very significant; but the esprit de corps, habit of team work and eagerness and earnestness for a better and more varied life generated by this unique experiment of the people, by the people and for the people will undoubtedly have far reaching wholesome effect and influence on the pattern of future national development. Even in terms of cash and kind, the contribution of the people at several places has been much more than the Government's share of expenditure and I am sure, the following figures from Bidar and Zahirabad Blocks will not fail to impress the hon. Members :

Sl. No.	Item	Bider Block			Zahirabad Block		
1.	People's contribution	88,983	0	0	86,915	0	0
2.	N.E.S. Share	40,969	3	6	32,892	0	0
3.	Share of District Board	8,350	0	0	27,038	0	0

72. One more point remains to be elaborated in connection with Community Projects, N.E.S. Programmes and Local Development Works and it is the entirely new conception, approach and method employed in these development programmes. Hence, it naturally took time both for the administrative machinery and for the people's agencies to adjust themselves to this method of work. The administration as it existed, with its cumbrous procedure, restrictive formalities and omnipotent red-tape was absolutely unsuited to bear the burdens placed by this novel method of national

development and hence sometime was spent in bringing this machinery into proper gear. It can now be said with confidence that this initial faltering phase is now over with the finalisation of the mutual adjustment between the administrative machinery and the people's agencies, and the stage has been set for work to go at a faster tempo.

73. The experience gained with regard to the First Five Year Plan, both in its preparation and also in tackling the problems arising out of its implementation, places us in an advantageous position while preparing the 2nd Five Year Plan, which is being contemplated well in advance. The Planning Commission has already laid down the general principles for the formulation of the 2nd Plan from below and proper agencies have been set up to assess the wishes of the people in the full sense of the term.

74. This procedure necessarily arouses the people's desire to put up demands for all that they would require and need. There is a feeling that in this manner, their requirements will pile up so enormously that at a later stage, when the financial limitations will start the final trimming of the plan, there will be immense frustration and discontent. In view of this some people have suggested that the Central and State Governments should first assess their own financial resources and indicate them clearly. This might apparently look correct but, I should say, on careful examination, it would not be difficult to realise that this will not be the proper thing and it will amount to people being told what they should or should not ask for. That could hardly be the way of preparing a people's plan. People should be allowed freely to put up their requirements, so that they can have an idea of the vastness of the problem. At a later stage, when all these requirements are collected together, the State Governments and the Centre will be able to examine them as well as their financial resources.

75. Once the financial limitations are indicated, it should be in the fitness of things that the people's representatives at various levels should also exercise their sense of responsibility and sense of realism and fix up priorities of the programmes that they have already suggested. Even the second Five Year Plan will not be the final one. We will take stock of all requirements of the people and will tackle them not only in the 5 years of the Second Plan, but we may also spread them over the third and fourth Plans.

76. As can be seen from the Manual of Instructions, issued by the Government of Hyderabad, printed copies of which have already been circulated to the hon. Members, a lengthy note on the village survey report is also included covering up all possible items and heads along with the proformas about the requirements of the people. We have issued them to each village from where we intend collecting the data. I am confident that if these village survey reports are properly prepared, we will have a complete picture of the conditions in the villages and these will help us in preparing our targets.

77. I take this opportunity of appealing to the hon. Members of this House, as the representatives of the people in their areas, to see to it that necessary attention is paid and assistance and guidance given in the preparation of these survey reports. I also appeal to each individual citizen to have a clear idea of the problems that we have to ultimately face and solve during the Second Five Year Plan.

78. The days of those who looked upon public organisations as petition-making bodies are over. Every right demanded implies and imposes a duty on the person demanding it. Without doing that duty he will not deserve the right and without first deserving a thing, we should not desire it.

79. It can also be seen from the Manual that these details are to be collected at the village level and scrutinized at the Taluqa level by the Taluqa Planning and Development Committees and also the Departmental representatives. Thereafter, they will be further scrutinized at the District level. On the other side, the Departmental heads will prepare general plans relating to the entire State or the District as a whole and send the proposals separately for each District. The District Committees will thus have the opportunity of examining the proposals coming from both below and above and at that stage will be able to co-ordinate proposals after fixing up priorities. Thereafter, the proposals will be examined by the Departmental heads and and compiled by the Planning Department in consultation with the Central Planning Board. Examination by the Finance Department, approval by the Council of Ministers consultations and discussions with the Planning Commission will then follow. The scrutiny of all schemes and preparation of accurate estimates will then be completed

leading to the finalisation of the State Plan. The target date of this programme as given in the Manual are as follows :—

10- 9-1954	.. Issue of Manual of instructions.
to 10-10-1954	.. 1. Transmission of draft village plans to Taluka Planning and Development Committees. 2. Transmission of draft Departmental Plans by the Heads of Departments to Government in the Department.
15-11-1954	.. 1. Taluka plans to be forwarded to the District Planning and Development Committees. 2. Departmental Plans to be approved by Government in the Department and Heads of Departments informed. 3. Investigation of all schemes included in the Plan, but not fully investigated will be ordered.
15-12-1954	.. Schemes pertaining to Talukas as vetted by the District Planning and Development Committees will be transmitted to the Talukas who will scrutinize, examine, prepare and fix up priorities, and send back to the District Planning and Development Committees.
31-12-1954	.. The District Planning and Development Committees will send their schemes to the Heads of Departments with copies to the Planning and Development Department.
15- 1-1955	.. The Heads of Departments will send District schemes to the Planning and Development Department after scrutiny and check up.
31- 1-1955	.. The Advisory Board will finalise these schemes.
15- 2-1955 to 25- 2-1955	.. A consolidated Plan prepared by the Planning and Development Department will be placed before the State Planning and Development Board and considered by the Board and its Sub-Committees.
30- 3-1955	.. Consideration by the Council of Ministers of the final Plan as approved by the State Planning and Development Board.
30- 3-1955 to 1- 8-1955	Discussion with the Planning Commission and completion of investigation of all schemes in the Plan and preparation of accurate estimates and submission of revised Plans by the Heads of Departments to Government.
September, 1955.	Consolidation by the Planning and Development Department and consultation with the Planning Commission.
1st Oct. 1955	.. Finalisation of the State Plan.
1st Nov. 1955	.. Break-up of final Plan for Taluka and Local Bodies be completed.
1st Feb. 1956	.. Publication of the Plan.

80. It will thus be seen that during the next one year or so, we have a very hard task of going thoroughly into the details of every village and assessing the resources available and finalising items which can be included in the Second Plan and also in the subsequent Plans.

81. It is needless for me to stress that in a People's Plan, People's co-operation will be the mainstay of all programmes and plans. I can now close this rapid and brief survey with the following stirring words of the Chairman of the Planning Commission and the Symbol of the Nation :

" The fulfilment of the Five Year Plan calls for a nation-wide co-operation in the tasks of development between the Central Government and the States ; the States and the local authorities, with voluntary social service agencies engaged in constructive work between the administration and the people as well as among the people themselves. Although, several programmes included in the Plan are already under way, it is important that through sacrifice borne equally by all citizens, the effort and resources of the entire nation should be mobilized in support of the Plan, so that during the coming years, the tempo of development can be greatly increased and the Plan becomes a focus of intense activity and a field of common endeavour throughout the country."

Shri V. B. Raju (Secunderabad-General) *:* I beg to move :

" That the statement on Planning and Development made by hon. Dr. Chenna Reddy, Minister for Agriculture, Supply, Development and Planning be taken up for consideration".

Mr. Deputy Speaker : "Is it the pleasure of the House to discuss the statement of the hon. Minister."

The House indicated its assent to it

Mr. Deputy Speaker : The discussion can take place tomorrow at 5-30 p.m. so that Members will have time to go through the statement.

Shri V. B. Raju : Just two and half hours from 5-30 to 8 may not be sufficient to discuss this important matter, Sir.

Mr. Deputy Speaker : We will extend the time if necessary.

شری بی ۔ ڈی ۔ دیشمکھ (بھوکردن ۔ عام) :— میرا خیال ھے کہ ٥-٣٠ سے ٨ بجے تک کا وقت کافی نہیں ھوگا ۔ اسکے متعلق پہلے یہ طے ھوا تھا کہ ایک دن دیا جائیگا اس لئیے ایک دن دینا مناسب ھوگا ۔

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— اگر وقت کافی نہ ھو تو پھر دیکھینگے ۔

Consideration of the report of the Committee on Privileges in Dr. Raj Bahadur Gour's case.

Shri Devisingh Chauhan (Ausa) : I beg to move :

"That the report of the Committee on Privileges in Dr. Raj Bahadur Gour's Case be taken up for consideration."

Mr. Deputy Speaker : The Question is :

"That the report of the Committee on Privileges in Dr. Raj Bahadur Gour's Case be taken up for consideration.

The motion was adopted.

Mr. Deputy Speaker : The hon. Member may speak on the report.

Shri Devisingh Chauhan : The case of Dr. Raj Bahadur Gour was referred to this House as a case of breach of privilege of this House. It was alleged that Dr. Gour made a speech on 23rd February, 1954 making some remarks which were not desirable, about this House and the matter was referred to this House for considering whether the speech constituted a breach of privilege. The main objection was to the words as quoted in the secret reports that this House is a 'Chor Assembly'. The Privileges Committee during its deliberations decided to find whether Dr. Gour's speech was correctly reported.

The matter referred to the hon. Member of the Council of States and after getting his reply we framed the issues. The first was whether the speech of Dr. Raj Bahadur Gour should be taken as correct, and the second issue was whether the categorical denial of Dr. Gou rebuts the allegation of the Police. Dr. Gour in his reply denied the correctness of the speech and we, after careful consideration, thought that it was a controversial matter, this Committee on Privileges of this House would have to go into the details of the speech.

We thought it desirable that we should not go into the details and, moreover, when a Member of the Council of States stated some facts, there was no reason why we should not believe them. Therefore, we thought it advisable that we should accept the explanation offered by the hon. Member of the Council of States and the case should be closed; we should not proceed further with the case. Especially, I would draw the attention of the House to the sentence from the letter of Dr. Gour. It says: "no responsible, educated citizen could be expected to make such a speech that is incoherent, full of mistakes and makes no sense at many places." He utterly denies the correctness of the speech and the remarks as reported. Therefore, the Committee has accepted the explanation offered by Dr. Gour and the Committee has recommended to this House that this case may be closed. I hope that this House will be satisfied with the conclusions of the Privileges Committee and close the case. Thank you.

Shri V. D. Deshpande: Mr. Speaker, Sir. I have patiently heard the report given to the House by the Chairman of the Privileges Committee. As regards the conclusions I have no difference of opinion and the case should be closed. But lest such things might be repeated, I have to make an observation that it is not good on the part of the Government to refer cases of the Privilege of this House on the basis of Police Report confidentially received by them. As far as I know the speech referred to has not been published in any local or other papers, no repurcussion about it had taken place nor any member of this House felt that its privilege has been interfered with. It was only when we got the report before this House we came to know that such and such a speech had been delivered that the matter had been referred to the Privileges Committee by the hon. Speaker, and that it was at the instance of the Government. It was based on the C. I. D's. report, and the Home Department moved the Speaker in this respect. I personally feel that the Government should think hundred times before basing there case on the C. I. D's. report and refer the matter to the Privileges Committee. I strongly object to this procedure. Instances are found in the Parliamentary Democracy of Great Britain that such things are not referred to the Privileges Committee by the Government directly. A breach of privilege occurs only when it is published in a news-paper, or when the hon. Members feel that a certain privilege has been interfered with. It is a parliamentary practice that only hon. Members of the House being

such matters to the notice of thePrivileges Committee.Of course, I do not mean to say that the Speaker has not got the inherent right to refer such questions to the Privileges Committee, but in this particular case it is not the Speaker that has taken cognizance of this particular matter but it is the Home Department, going out of its way and basing itself on the C. I. D. Report that has tried to invoke the Privileges of this House. I think this is a very irregular procedure. I think, *prima facie,* there was not a case to be referred to and I request the Government that in future while referring such matters they must take this into consideration that it is the Members of this House that have to refer any matter to the Privileges Committee and it is only when such matters come in the Press they should be referred to the Privileges Committee. But the C. I. D. Report should not be made a basis and the Privileges Committee should not be made to look into such cases. With these few words I agree with the conclusions made by the Chairman of the Privileges Committee and I support that the matter be closed.

Shri Devisingh Chauhan : As the Leader of the Opposition of this House has agreed with the conclusions drawn by the Privileges Committee, it is not very necessary for me, I think, to dilate upon the subject. But the argument made by the hon. Member that a report from a particular source should not be trusted is I think very difficult for any Member of this House to agree with. In fact, I do not agree. The news-papers may be reporting some matters correctly, but it is also quite far from truth that every thing reported by the news-papers is correct. Of course, the persons or the sources referring these matters of breach of privilege of this House would consider that the reports available to them are correct. They would satisfy themselves and then only these matters will be referred to this House. But it cannot be made a rule that a report from the Police is always incorrect and therefore it should not be trusted. With these few remarks I hope that this report will be accepted.

**Shri V. D. Deshpande :* Mr. Speaker, Sir. I have an explanation to make. I never meant that the report from the Police should not be trusted. My point is *prima facie* a case should come before the Privileges Committee at the instance of the hon. Members or the Speaker on his own initiative, but the Government basing itself wholly and solely, as in this

case, on the C.I. D. report should not refer a matter to the Privileges Committee. I think this speech had not been reported in any paper and the hon. Members of this House have no knowledge that the matter has been referred to the Privileges Committee. I have no objection to it, but the report has not appeared in any paper. The report is only a stenographic report of the Police and it has not come in any paper.

Shri Devisingh Chauhan : The hon. Member is speaking many things which are not before this House. He has given his personal opinion.

Shri V. D. Deshpande : The hon. Member may have any information. I will like to know how the particular thing had come before the Privileges Committee, on what basis the Speaker referred it, and on what basis it was discussed. As far as I know it was on the basis of the report of the Home Department given to the Speaker and this matter was discussed. I have an objection to the procedure followed. Beyond that I do not want to say that the report of the Police should not be trusted. On the merits it may be trusted or may not be trusted. No press has reported that the matter had occurred and the people do not know about it. Therefore, when it was not published it was not necessary for the Government to go out of their way to point out that a breach of privilege had occurred. It is from this point of view that I felt that the Government's policy in this regard is not desirable. This is the only thing I want to say.

Shri Devisingh Chauhan : I beg to move :

"That the report of the Committee on Privileges in Dr. Raj Bahadur Gour's Case be adopted."

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That the report of the Committee on Privileges in Dr. Raj Bahadur Gour's Case be adopted".

The motion was adopted.

Business of the House

Shri V. D. Deshpande : Mr. Speaker, Sir. I was not present in the House when the date was fixed for discussing the Statement made by the Minister for Planning. I had discussed the matter earlier also with the hon. Speaker, and

I had suggested that instead of tomorrow, 15th may be allotted and the matter may be taken up immediately after Question hour. My reasons for this are that the House did not meet for the last four days. Many of the Members were on tour and the Members of the House have no time to go into the Statement. The detailed statement has been given today, therefore the matter may be taken up on the 15th and as it is a very important statement a whole day should be given. It is my request to the hon. Speaker.

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— ٹائم پہلے ھی فکس (Fix) ھو چکا ھے - کل ساڑھے پانچ بجے لینگے -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :— बिजनेस कमिटी में जब यह आया था तब यह मालूम नही था कि चार दिन के तातिलात आनेवाले हैं। मेरा कहना अितना ही है कि १४ के बजाय १५ तारीख रखी जाय तो मुनासिब होगा ।

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :— ایک مرتبہ اسکا تصفیہ ھوچکا ھے - اگر ٹائم کافی نہو تو اوس وقت غور کرینگے -

श्री. व्ही. डी. देशपांडे :—अितना टाअिम काफी नहीं होगा । जो स्टेटमेंट हाअुस के सामने रखा गया है अुसको स्टडी करने के लिये मौका दिया जाना जरूरी है । अिस लिये कल के बजाय अिसे परसों रखना मुनासिब होगा ।

منسٹر قار ھوم ، لا اینڈ ریھیبلیٹیشن (شری د گمبر راؤ بندو) :— آنریبل لیڈر آف دی اپوزیشن آخر میں اسپیچ دیسکتے ھیں -

Shri V. D. Deshpande : It is not a question of my speech.

Mr. Deputy Speaker : We will now take the Prisons Bill :

L.A. Bill XIX of 1954, the Hyderabad Prisons Bill, 1954

Clause 25.

Shri B. D. Deshmukh : I beg to move :

"That line 5, after 'Jailor' add : "and the prisoner shall be informed with his signature being taken in the prescribed register".

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved :

شری بی - ڈی - دیشمکھ :— مسٹر اسپیکر سر - میری جو ترمیم ھے وہ کلاز ۲۵ کے بارے میں ھے اور یہ بہت ھی مختصر سی ترمیم ھے -

"All money or other articles in respect whereof no order of a competent Court has been made, and which may with proper authority be brought into the prison by any criminal prisoner or sent to the prison for his use, shall be placed in the custody of the Jailor."

یہاں پر یہ پراویژن رکھا گیا ہے کہ جیلر کے قبضہ میں جو سامان رہے اور جو عدالت کے حکم کے علاوہ اور لوگوں کے توسط سے وہاں لایا جائیگا اس سامان کے بارے میں عام طور پر یہ تجربہ رہا ہے کہ پرزنر کے متعلقین اور رشتہ دار اسکے استعمال کے لئے جو سامان یا پیسہ وغیرہ دیتے ہیں وہ جیلر اپنے پاس رکھ لیتا ہے اور اسکی ہر وقت اطلاع قیدی کو نہیں دیجاتی جسکے نتیجہ کے طور پر اسکو تکلیف اٹھانا پڑتا ہے - اس لئے میں سمجھتا ہونکہ جیلر کے قبضہ میں جو سامان رکھا جاتا ہے اس پر یہ ذمہ داری عائد کیجائے کہ اس سامان کی اطلاع فوراً قیدی کو دے اور اسے بلا کر اوس سے اطلاعیابی کی دستخط حاصل کرے تا کہ بعد میں قیدی کو یہ اعتراض نہو کہ جو سامان اسکے لئے بھجوایا گیا تھا وہ ہر وقت اسے نہیں دیا گیا - اس سے جیلر بھی اپنی ذمہ داری سے سبکدوش ہو سکتا ہے اس لئے میں چاہتا ہوں کہ اس دفعہ کے آخر میں جیلر کے لفظ کے بعد یہ اضافہ کیا جائے -

"and the prisoner shall be informed with his signature being taken in the prescribed register."

یعنی میرا مطلب یہ ہے کہ جیلر کے پاس ایک رجسٹر ہو اور اس میں اس سامان کی انٹری ہوا کرے - اس میں جو سامان درج ہوگا اس کے متعلق قیدی کو پڑھکر سنایا جائے اور اطلاعیابی کی دستخط قیدی سے حاصل کیجائے - اس سے جیلر ایک طرف اپنی ذمہ داری سے چھٹکارا حاصل کرسکتا ہے اور دوسری طرف قیدی کے لئے باعث سہولت ہوتا ہے - میں سمجھتا ہوں کہ یہ ترمیم دونوں کے لئے مفید ہے - اس میں حقوق چھیننے کا سوال بھی نہیں ہے بلکہ اس کا مقصد یہ ہے کہ جو اررگولاریٹی (Irregularity) ہوتی ہے یعنے سامان کی اطلاع قیدی کو نہیں ہوتی اور جیلر اس کو کہاجاتا ہے ایسا نہ ہونا چاہئے - اس لئے اگر ضرورت ہو اور آنریبل ممبر انچارج آف دی بل چاہیں تو اس ترمیم میں کچھ الفاظ بڑھاتے ہوئے اسکو قبول کریں لیکن میں سمجھتا ہونکہ لازمی طور پر ان الفاظ کا اضافہ کیا جانا چاہئے -

శ్రీ కె. రామచంద్రారెడ్డి (రామన్నపేట)—మిస్టర్ స్పీకర్, సర్, క్లాజు ౨౪ లో ఏదైతే గౌరవనీయ సభ్యుడు ఇప్పుడు సవరణ ప్రవేశ పెట్టారో దానిని గురించి ప్రధానంగా, ఎవరైతే జైలులో వుంటారో వారికి వారి తల్లిదండ్రులు గాని, బంధువులుగాని, స్నేహితులుగాని ఏవైనా వస్తువులు తెస్తే జైలు మాన్యుయల్ ప్రకారం వుండే రిజిస్టరు చేరుస్తారు. కాని, ఆ విధంగా వస్తువులు వచ్చినట్లు ఖైదీలకు ఏమాత్రం తెలుపరు. 3, ౪ రోజులైనతరువాత, జైలరుకు ఇష్టమైనచో తెలుపుతారు. ఖైదీకి తెలపడమనేది జైలరుయొక్క యిష్టంమీద ఆధారపడి వుంటుంది. ఆ వస్తువులకు ఖైదీవద్ద సంతకము తీసుకొనుట్లు, అటువంటిదేమీ

జరగదు. దానివలన జైలులో ఎన్నో ఇబ్బందులు వచ్చేవి. తల్లిదండ్రులు వస్తువులు పంపారని తెలిసేది. కాని దాని ప్రకారం చూస్తే తక్కువ వుండేవి. డబ్బుగాని, ఇతర వస్తువులుగాని వుంటే జైలులో చాలా గందరగోళం జరుగుతూ వచ్చింది. ఇప్పుడు కూడా ఆవిధంగా జరుగుతోంది. కాబట్టి ఈ సవరణ ప్రధానంగా అంగీకరింప దగిన సవరణ. వెనుకముందు ఆలోచించకుండ దీనిని తప్పక అంగీకరించవచ్చును. ఖైదీకి వస్తువుల విషయం తెలపటం, సంతకం తీసుకొనటం చాలా అవసరం. ఈ విధంగా చేస్తే జైలులో వున్నవారికి అందరికీ నమ్మకం కలుగుతుంది. వస్తువులను కూడా భద్రంగా కాపాడటం జరుగుతుంది. కాబట్టి ఈ సవరణను మంత్రిగారు తప్పక అంగీకరిస్తారని ఆశిస్తున్నాను.

The Deputy Minister for Home, law & Rehabilitation, (Sri Srinivas Rao Ekheliker) : I aceept the amendment Sir.

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That Clause 25, as amended, stand part of the Bill"

The motion was adopted.

Clause 25, as amended, was added to the Bill.

Clause 26

Mr. Deputy Speaker : There are no amendments to this Clause. The question is :

"That Clause 26 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 26 was added to the Bill.

Clause 27

Shri R. B. Deshpande (Pathri) : I beg to move :

"That in line 9, between 'twenty one' and 'are', insert 'years'."

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

Shri R. B. Deshpande : My amendment is to the effect that in the second line of sub-clause (2) the word 'years' should be inserted, so that, while reading it, the meaning will be clear otherwise if the word 'year' is not there, the question arises, what is the meaning of '21'? In order, therefore, to make the meaning quite clear, my amendment is that the word 'years' should be added after the words 'twenty one', and I request the Member in charge of the Bill to accept this amendment.

Shri Srinivasrao Ekhelikar :

Mr. Speaker, Sir. I accept the amendment of Shri R. B. Deshpande.

Shri L. K. Shroff (Raichur) : I want one clarification. In sub-clause (2), the latter part of the paragraph reads thus :

"······and for separating those of them who have arrived at the age of puberty from those who have not ;"

Here, ' them ' refers to female prisoners. I would suggest to the Member in charge of the Bill to move an amendment by way of clarification. Otherwise it may refer to male prisoners in the earlier part of the paragraph. The word 'them' might mean 'male prisoner's' if it is not clearly stated.

'Other prisoners' in the sub-clause would mean 'male prisoners' who are beyond the age of 21, and 'for separating those of them' would mean the 'male prisoners' who have attained the age of puberty.

Shri Srinivasrao Ekhelikar: It means only 'male prisoners', and so it is not necessary for any further clarification.

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That Clause 27, as amended, stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 27, as amended, was added to the Bill.

Clause 28

Shri A. Guruvareddy (Siddipet) : My amendment is····

Mr. Deputy Speaker : It is not necessary to move the amendment, as it is for the omission of a clause. The hon. Member can speak on the clause.

شری اے۔ گروا ریڈی :— مسٹر اسپیکر سر ۔ اس کلاز میں سیلس میں بند کرنے کے لئیے پراویزن رکھا گیاھے ۔ سپرنٹنڈنٹ چاھے تو کسی شخص کو پنشمنٹ کے طور پر سیل میں بند کرسکتاھے ۔ میں نے ایک امنڈمنٹ پیش کیا تھا جس کا منشاء یہ ھے کہ یہ کلاس نہ رھنا چاھیئے ۔ بعض سیل ڈبل گنیج ھوتے ھیں ۔ جہاں سورج تک کبھی دکھائی نہیں دیتا ۔ پہلے ایک کمرہ ھوتاھے اس کے بعد دوسرا کمرہ ھوتاھے ۔ دوسرا دروازہ بند کرتے ھیں تو سامنے سے کون جاتاھے اسکا بھی پتہ نہیں چلتا ۔ میں کہونگا کہ کسی

انسان کو اس طرح بند کیا جانا نا مناسب ھے - چوبیس گھنٹے اس کو اسی میں بند رکھا جاتا ھے - اس کو پیشاب پاخانہ اسی کمرے میں کرلینا پڑتا ھے - اسے ایک ڈبہ دے دیا جاتا ھے - کھانا بھی اسی میں کھانا پڑتا ھے - ایسی حالت میں نہ صرف اس شخص کی صحت پر اثر پڑتا ھے بلکہ اس پر منٹل اثر بھی پڑتا ھے - دنیا میں کہیں بھی ایسا رواج نہیں ھے - یہ عمل سولھویں اور سترویں صدی میں رائج تھا لیکن یہ نظریہ اب بدل چکا ھے - لوگ یہ معلوم کرچکے ھیں کہ اس طرح بند کرنے سے کسی شخص کے برے خیالات یا بری عادتیں دور نہیں ھوسکتیں - اور یہ طریقہ غلط ثابت ھوچکا ھے - چنانچہ آج کل کہیں بھی سیل میں بند نہیں کیا جارھا ھے - دوسرے ممالک مثلاً سویٹ رشیا میں کہیں بھی اسکا رواج نہیں - وھاں دن تمام بند کرنے کا سوال ھی پیدا نہیں ھوتا - بلکہ وھاں کام لیتے ھیں - ایسی صورت میں سالیٹری کنفائینمنٹ بہت بری بات ھے - اس سے اصلاح نہیں ھوسکتی - میں کہوں گا کہ سالیٹری کنفائینمنٹ کے پراویژن کو اس بل سے نکال دینا چاھیئے -

شری دھرما بھکشم (سریاپیٹھ - عام):— اسپیکر سر - اس دفعہ میں سالیٹری سیل کا پراویژن رکھا گیا ھے - اگر اس کو اسی طرح رکھا جائے تو آنریبل منسٹر کے بل کے سمجھنے میں شبہ معلوم ھوتا ھے - آنریبل منسٹر سالیٹری سیل کی ھسٹری جانتے تو میں سمجھتا ھوں کہ وہ کبھی اسکو قانون میں نہ لاتے - سنٹرل جیل میں جو سالیٹری سیل ڈارک سیل ھیں وہ ایسے ھیں کہ ان میں کسی خونخوار جانور کو بھی نہیں رکھنا چاھئے - ان میں روشنی کا نام و نشان نہیں ھوتا اسکا ھر راستہ بند رکھا جاتا ھے - ایسے سیل میں قیدیوں کو کئی مہینے رکھا جاتا ھے - میں اورنگ آباد سیل میں رھکر آیا ھوں - میری پانچ سالہ جیل کی زندگی میں تقریباً ڈھائی سال اس طرح گذرے آنریبل ممبرس جانتے ھیں کہ اسکے باوجود بھی میں اسمبلی میں چن کر آیا - ایسی صورت میں میں کبھی اس بل میں اس طرح کا پراویژن رکھے جانے کی تائید کرنے کے لئے تیار نہیں ھوں - ان سیلس کا یہ حال ھے کہ ان میں رکھے جانے سے کئی لوگ اپنی زندگی کھو بیٹھتے ھیں - انکی صحت متاثر ھوجاتی ھے - انہیں یرہ گڈہ - تریملگری میں علاج کروانا ضروری ھوجاتا ھے - میں خود وھاں سے نکلنے کے بعد ۵ مہینے تک یرہ گڈہ میں زیر علاج رھا اس کے بعد میں سوسائٹی میں مل سکا - یہ اتنی سخت تکلیف ھے کہ قیدی کا خون پیلا ھوجاتا ھے - اس لئے میں اس کی سختی سے مخالفت کرتا ھوں - میں آنریبل منسٹر سے امید کرتا ھوں کہ وہ اس بل سے سالیٹری سیل کے پراویژن کو نکالکر انسانیت دوستی کا ثبوت دینگے ان سیلس میں پولیٹیکل قیدی ھی نہیں بلکہ جتنے بھی قیدی ھوتے ھیں انہیں وقت بیوقت بند کیا جاتا ھے اور اس طرح انکی صحت تباہ کرنے کے لئے اس کو استعمال کیا جاتا ھے - یہ ھرگز مناسب نہیں - اس لئے میری یہ التجا ھے کہ یہ پراویژن بل میں نہ رھنا چاھیئے -

The House then adjourned for recess till Half Past Five of the clock.

The House re-assembled after recess at Half Past Five of the Clock.

[*Mr. Deputy Speaker in the Chair*]

L. A. Bill No. XIX of 1954, The Hyderabad Prisons Bill 1954.

*శ్రీ కె. రామచంద్రారెడ్డి :—క్లాజు ౨౮ లో నేను ఒక సవరణ ప్రవేశ పెట్టాను. ఆ క్లాజును పూర్తిగా తీసివేయాలని సవరణ ప్రవేశ పెట్టాను. ఆ క్లాజును గురించి నేను జనరల్ డిస్కషన్‌లో (General discussion) సవిస్తరంగా చెప్పటం జరిగింది. ప్రధానంగా, సింగల్ గంజీ, డబుల్ గంజీ, డేంజర్ గంజీ, అనేటటువంటి యీ చీకటి కొట్లలో మూడు మాసాలు, నాలుగు మాసాలు ఖైదీలను బంధించడం ఒక ఆచారము పద్ధతిగా వస్తోంది. అదే పద్ధతిని ఈ సవరణ చట్టంలో కూడా అలాగే వుంచారు. అదే పద్ధతిని యీ ౨౮ క్లాజులోతీసుకురావటం జరిగింది. నా ఉద్దేశం ఏమంటే, ప్రధానంగా యావజ్జీవ శిక్షలు పొందేవారిని, ౧౦ సంవత్సరాలు, ౫ సంవత్సరాలు శిక్షలు పొందే వారిని, వేరు వేరుగా బంధించాలని ఉంటే, మానవునికి అవసరమైన గాలి వచ్చేటటువంటి, సూర్య రశ్మి వచ్చేటువంటి గదులలో బంధిస్తే బాగుంటుంది. కాని చీకటి గదులలో ఖైదీలను వుంచరాదు. గజమున్నర వెడల్పు, ౨ గజాల పొడగు ఉండే సింగిల్ గంజీలో ఖైదీలను వుంచితే, వారికి కావలసిన గాలి, వెలుతురు కూడా రావటంలేదు. ఆ ఖైదీలు చివరకు మలమూత్రములకు కూడా అందులో వెళ్ళవలసి వస్తోంది. ఆవిధంగా ఈ చీకటి కొట్లో ఉండకుండా, యీ క్లాజునే తీసివేయాలని కోరుతున్నాను. ఈ బాగ్యాంలో జంతువులుంచే గదులు కూడా చుట్టూ తీగల జల్లెడలతో ఉంచు గాలి వెలుతురు వచ్చేటట్లు ఉంటాయి. జంతువులనే గాలి వెలుతురు ఉండే గదులలో ఉంచు తూంటే, మానవులను గాలి వెలుతురు రాని చీకటి కొట్లలో ఉంచటం సహించరాని విషయం. ఈ ఖైదీలను వేరు వేరుగా పెట్టకూడదని మా ఉద్దేశ్యం కాదు. వారికి మంచి గదులు ఏర్పాటు చేయుటం అవసరం. ఖైదీలకు విధించిన శిక్షలను బట్టి వాళ్ళను వేరు వేరుగా ఉంచవలసిందే. ఎవరైనా ప్రమాద వ్యక్తి వుంటే అతన్ని అందరిలోనూ ఉంచితే, అందరికి లేని పోని కలహాలు పెడతారు కాబట్టి అటువంటి వారిని విడిగాపెట్టవలసినదే. కాని వాళ్ళందరిని ఇలాటి చీకటి కొట్లలో బంధించడం సరైంది కాదు. కాబట్టి, యీ సింగల్ గంజీ, డబుల్ గంజీ, డేంజర్ గంజీ,—వీటికి సంబంధించిన యీ క్లాజును పూర్తిగా తీసివేయాలని కోరుతున్నాను. ఆల్టర్నేటివ్‌గా, ఆ ఖైదీలకు వేరే మంచి గదులు, గాలి వెలుతురు వచ్చే గదులను ఏర్పాటు చేయవచ్చును. కాబట్టి, మంత్రిగారు బాగా ఆలోచించి యీ ౨౮ వ క్లాజును పూర్తిగా తీసివేస్తారని ఆశిస్తున్నాను.

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—स्पीकर सर, अिस क्लाज २८ के बारे में कुछ थोडी सी गलतफहमी नजर आ रही है। सालीटरी कन्फाअिनमेंट, सेपरेट कन्फाअिनमेंट और कन्फाअिनमेंट अिन सेल्स ये सब अलग अलग चीजें होती हैं। सालीटरी कन्फाअिनमेंट के बारे में जो कहा जा रहा है तो वह पिनल कोड के तहत अेक सजा है। और सेल में रखने का जो सवाल है अुसमें दो किस्म के सेल्स होते हैं। अेक सेल की सजा और दूसरी सेपरेट रखने की सजा। सेल में रखने की सजा सालीटरी कन्फाअिनमेंट नहीं है। जिन लोगों में दिमागी खराबी होती है या अैसे दीवाने जो दुसरे कैदियों को तकलीफ देते हैं या बाज वक्त बीमारी की वजह से भी लोगों को अलग रखना

पडता है। या बाज वक्त कुछ हार्ड क्रिमिनल्स दूसरों के साथ अितनी शरारत करते हैं कि अुनको अलाहिदा रखना जरूरी हो जाता है। अैसे लोगों को सेल्स में रखना पडता है। अैसे हालात में सेल्स ही नहीं होने चाहिये यह कहना बिल्कुल गलत है। विरोधी सदस्य हमेशा अेक ही तरीके से सोचते हैं कि सेल्स अिन्सान को रखने लायक चीज नहीं है वह जानवरों को रखने की जगह से भी बदतर होती है वगैरा। मैंने अेक दफा जिकर किया था कि कुछ क्रिमिनल्स अैसे होते हैं कि जो खूंख्वार जानवरों से भी बदतर होते हैं और जैसे वह बाहर रहने पर सोसायटी को तकलीफ देते हैं वैसे ही जेल के अंदर भी दूसरों को देते हैं। अैसे लोगों को वक्त पडने पर सेल्स में रखना ही पडता है। लेकिन यह जो कहा जा रहा है कि वहां पर अंधेरा होता है या डबल गंजी होती है तो मैं समझता हूं कि अिसके समझने में थोडी सी गलती है..............................

شری اے - گروا ریڈی :— سمجھنے میں کیا غلطی ہے - چنچل گوڑہ جیل میں خود ڈبل گنجی موجود ہے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—डबल गंजी की सजा पिनल कोड के तहत जब सॉलीटरी कन्फाअिनमेंट की सजा होती है तब होती है। जेल के तहत जब सेल में या गंजी में रखा जाता है तो वहां पर रोशनी रहती है, अटेंडंट रहता है, कैदी दूसरे लोगों को देख सकता है और अपनी जरूरियात को बता सकता है। अिसलिये कायदे के तहत सेल्स होते हैं और वह जरूरी हैं। हार्ड क्रिमिनल्स के लिये, दीवाने लोगों के लिये अिसकी जरूरत है। बाज वक्त अैसे लोग भी आते हैं जो लिखने पढने में अपना वक्त सर्फ करना चाहते हैं। लेकिन वहां रोशनी नहीं होती, या वैसे कैदी किसी आदमी को वक्त पर अित्तिला नहीं दे सकते अैसा नहीं है। आगे अेक सेक्शन आयेगा जिसके तहत आप देखेंगे कि मेडीकल अफसर से अुनकी जांच कराअी जाती है। अिसलिये यह कहना कि सेल्स ही निकाल दिये जायें, सही नहीं है। अिसमें अेकही चीज होती है कि दूसरों से अुनको अलाहिदा रखा जाता है। लेकिन अुनकी देख भाल के लिये लोग वहां रहते हैं। जेल के तहत जिन सेल्स में कैदी रखे जाते हैं वहां हवा वगैरा सब होती है——————

شری پنڈم واسدیو (گجویل) :— منسٹر صاحب ہوا اور روشنی کے بارے میں جو کہہ رہے ہیں کیا اپنے تجربہ کی بناء پر کہہ رہے ہیں ؟

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—मैं तजुर्बे से बोल रहा हूं, देख कर बोल रहा हूं और अेक्जामिन कर के बोल रहा हूं।

شری پنڈم واسدیو :— کیا منسٹر صاحب جاکر دیکھینگے کہ وہاں روشنی کا انتظام ہے یا نہیں ؟

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—मैं तजरुबा कर चुका हूं। आनरेबल मेंबर भी तजरुबा कर सकते हैं।

شری اے - رامچندرا ریڈی (راماٹن پیٹھ) :— کیا یہ صحیح نہیں ہے کہ وہیں کھانا پینا اور پیشاب وغیرہ کرنا پڑتا ہے اور ان چیزوں کے لئے علیحدہ انتظام نہیں ہے -

شری اے ۔ گروا ریڈی :— آنریبل منسٹر صاحب فرماتے ھیں کہ بعض پرزنرس (Prisoners) کو سپریٹ (Separate) رکھنے کی ضرورت ھوتی ھے ۔ بہر حال ایسا ھے تو وہ بھی ایک سزا کے طور پر رکھا جاتا ھے ۔ اسکے سوا اور کوئی چیز نہیں ھے ۔ شری وی ۔ ڈی ۔ دیشپانڈے کو اور ھم کو بھی ڈبل گنجی میں رکھا گیا تھا تو اسطرح ھم کو کس قصور کے تحت رکھا گیا تھا ۔ اس سے ظاھر ھے کہ سزا کے طور پر بھی اس میں رکھا جاتا ھے ۔

ضرورت اگر پڑتی ھے توکلاز (۲۷) کے تحت پراویژن موجود ھے ۔ اب مزید کلازس کے تحت سپریشن کے معنی سوائے سزا کے طور پر رکھنے کے اور کچھ نہیں ھوسکتے ۔ شری وی ۔ ڈی ۔ دیشپانڈے کو بھی ڈبل گنجی میں رکھا گیا تھا ۔ آخر وہ کونسے احکام کے تحت رکھا گیاتھا ۔ ھم میں سے کسی نہ کسی کو ڈبل یا سنگل گنجی میں رکھا جا چکا ھے ۔ وہ اس پراویژن کی موجودگی کی ھی وجہ سے رکھا گیا تھا ۔ جب تک اس پراویژن کو نہ نکالا جائیگا لوگوں کو ڈبل یا سنگل گنجی میں رکھا جاتا رھیگا ۔ اور پھر اس میں کھانا پینا بھی وھیں ۔ پائخانہ پیشاب بھی وھیں اور سونا بھی وھیں پڑتا ھے ۔ ان حالات میں میں چاھتاھوں کہ میری امنڈمنٹ ووٹ پر رکھی جائے ۔

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That Clause 28 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 28 was added to the Bill.

Clause 29

Shri Ch. Venkatrama Rao (Karimnagar) : I beg to move :

"That in line 3, between 'any' and 'with' insert : "time".

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

Shri B. D. Deshmukh : I beg to move :

"That in lines 4 and 5, omit : "whether as a punishment or otherwise".

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

Shri Ch. Venkatrama Rao : I beg to move :

"That after line 6, add :

"Provided that no prisoner shall be confined in a solitary cell without the orders of a competent Magistrate".

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

شری سی ایچ - وینکٹ رام راؤ:— اسپیکر سر- کلاز (۲۹) میں میری دو امنڈمنٹس ھیں - ایک تو معمولی امنڈمنٹ ہے اور دوسری امنڈمنٹ یہ ہے کہ ایک پراویژو ایڈ کیا جائے - پہلی امنڈمنٹ کے متعلق میرا کہنا یہ ہے کہ اس بل کو مکھی کی مکھی نقل کرتے وقت شائد نقل کرنے والوں نے ایک لفظ چھوڑ دیا جو کہ سنٹرل ایکٹ میں موجود ہے - چنانچہ اس طرح کی ایک امنڈمنٹ شری آر- پی - دیشپانڈے نے کلاز (۲۷) میں "ایر" کا لفظ بڑھا نے کے لئے پیش کی تھی - میری امنڈمنٹ بھی ویسی ہی ہے - یعنی اس میں "ٹائم" کا لفظ چھوٹ گیا ہے - وہ میں اضافہ کرنا چاھتا ھوں - اسلئے میں سمجھتا ھوں کہ اس پر تفصیل سے بحث کرنے کی ضرورت نہیں لیکن اگر آنریبل موور میری اس امنڈمنٹ کو قبول نہیں کرتے ھیں تو پھر بحث کی ضرورت ھوگی - یہاں یہ الفاظ ھیں

No cell shall be used for solitary confinement unless it is furnished with the means of enabling the prisoner to communicate at *any with* an officer of the prison, ·······"

اس میں اگر Any کے بعد ٹائم کا لفظ نہ رکھا جائے تو کوئی معنی نہیں نکلتے - میں سمجھتا ھوں کہ یہ ایک معمولی ترمیم ہے جس کو قبول کرلیا جائیگا -

میری دوسری ترمیم اس پراویژو کو ایڈ کرنے کے متعلق ہے -

"Provided that no prisoner shall be confined in a solitary cell without the orders of a competent Magistrate".

اس سے قبل کلاز (۲۸) پر بحث کرتے ھوئے میرے پیشرو نے صاف صاف طور پر بتایا ہے کہ سل (cell) کے کیا معنے ھیں - اس میں شک نہیں کہ اوس جانب سے آنریبل منسٹر صاحب نے اس کو ڈفنڈ کرنے کی کوشش کی کہ سل جس معنوں میں اودھر کے آنریبل ممبرس (یعنی آنریبل ممبرس آف دی اپوزیشن بنچس) لے رہے ھیں اوس کے وہ معنی نہیں ھیں - لیکن میں یہ کہوں گا کہ واقع میں سل کی سزا کیسے دی جاتی ہے - اور خود جیسا کہ آنریبل منسٹر فرمایا پینل کوڈ کے تحت جب اس قسم کی سزا ملتی ہے تو ہم قیدی کو سل (cell) میں ڈالتے ھیں - اگر سل میں کسی کو رکھنا ضروری ھی ہے تو ہم کو کوئی عذر نہیں ہے - لیکن اس چیز کو صرف جیلر یا سپرنٹنڈنٹ پر چھوڑ دینا مناسب نہیں ہے - کئی آنریبل ممبرس نے اس سلسلہ میں اپنے اپنے تجربات پیش کئے ھیں کہ سل کیا چیز ہے - سل میں کیا تکالیف ھوتے ھیں سل میں کیوں بھیجا جاتا ہے - جیلر کسی پرسنل انیمیٹی (Personal enemity) کے تحت یا پولیٹیکل انیمیٹی (Political enemity) کے تحت کسی نہ کسی عذر لنگ کی بناء پر کسی کو سل بھیج سکتا ہے - اس لئے صرف جیلر اور سپرنٹنڈنٹ کو ایسے پاورس نہیں دئے جانے چاھئیں - اگر کسی کمپیٹنٹ کورٹ (competent Cort) کی اجازت سے یا مجسٹریٹ کی رائے کی بناء پر کسی کو

سل بھیجا جاتا ہے تو ہم کو کوئی عذر نہیں ہے ۔ کم از کم کورٹ کو یا مجسٹریٹ کو اس کا سٹیسفیکیشن ہونا چاہئیے ۔ اگر منسٹر صاحب اس حد تک رکھنے تیار ھیں تو ٹھیک ہے ۔ اس میں یہ بھی بتایا گیا ہے کہ ۔

........Whether as punishment or otherwise shall be visited at least once a day by the medical officer or his subordinate."

یعنی سل میں جن لوگوں کو رکھا جائے گا اونہیں کوئی میڈیکل آفیسر یا اوس کا کوئی اسسٹنٹ دن میں ایک مرتبہ اوس قیدی کو دیکھ سکے گا ۔ میں اس سلسلہ میں یہ کہونگا کہ عام طور پر اضلاع کی جیلوں میں سپرنٹنڈنٹ ھی میڈیکل آفیسر ہوتا ہے ۔ اور اوس میڈیکل آفیسر کا اسسٹنٹ جیلر ہوتا ہے ۔ تو میڈیکل آفیسر یا اوس کا ماتحت کے معنی جیلر ہوئے ۔ کیونکہ جیلر ھی اوس کا ماتحت ہوتا ہے ۔ اس لئے اس کا کوئی فائدہ قیدی کو نہیں ملیگا ۔ جیلر آکر کہدیگا کہ میں دیکھ چکا ہوں ۔ الفاظ اگر میڈیکل آفسر کی حد تک بھی محدود رہتے تو اچھا تھا لیکن یہاں میڈیکل آفیسر یا اوس کا ماتحت یہ الفاظ رکھے گئے ھیں ۔ اس لئے میرا خیال یہ ہے کہ میں نے جس پراویزو کو ایڈ کرنے کے لئے ترمیم پیش کی ہے اوس کو منظور فرمالیا جائے تو مناسب ہوگا ۔ اس کا نتیجہ یہ ہوگا کہ کورٹ یا مجسٹریٹ مناسب سمجھے تو اوس کو سل میں رکھا جا سکے گا ۔ چونکہ ہم کو تجربہ ہے کہ آنریبل سوور ہماری بنیادی ترمیات کو مانتے نہیں اس لئے ہم نے آلٹرنیٹیو طریقہ پر اس کو رکھا ہے ۔ امید ہے کہ اس کو قبول کرلیا جائے گا ۔

شری بی ۔ ڈی ۔ دیشمکھ :— کلاز (۲۹) کے لئے جو ترمیات رکھے گئے ھیں اوسکے متعلق جیسا کہ قبل ازیں ایک آنریبل ممبر نے کہا اس لئے رکھے گئے ھیں کہ پرنسپلی (Principally) اور تجربہ کے تحت ہم یہ محسوس کر رہے تھے کہ دفعہ (۲۹) کی آج کے حالات میں ضرورت نہیں ہے ۔ اگر یہ دفعہ حذف کردیا جائے تو حکومت کو بھی کوئی اعتراض کی گنجائش نہیں ہے ۔ کیونکہ اس قسم کی بد ترین سزائیں اس بیسویں صدی میں اور اس جمہوریت کے زمانہ میں قطعاً نازیبا ھیں ۔ میں یہ تو بعد میں واضح کرونگا کہ سالیٹری کنفائنمنٹ (Solitary confinement) کی سزائیں کس حد تک بری سمجھی جاتی ھیں ۔ لیکن فی الحال یہ عرض کرونگا کہ ہم نے چونکہ یہ محسوس کیا تھا کہ پوری کلاز کو ڈلیٹ (delete) کرنے کے لئے اگر ترمیم پیش کی جاتی تو رولنگ پارٹی اس کو کبھی قبول نہیں کرتی اس لئے آلٹرنیٹیو (Alternative) طریقہ پر ہم نے واجبیت پیدا کرنے کی کوشش کی ۔ مجھے یہ سن کر بہت تعجب ہوا کہ سل میں رکھنے کی جو سزا دی جاتی ہے وہ اس لئے دی جاتی ہے کہ بعض ملزمین بہت خطرناک ہوتے ھیں ۔ پاگل ہوتے ھیں یا دوسرے قیدیوں کو ستاتے ھیں ۔ میں سمجھتا ہوں کہ یہ ایک غلط انٹرپریٹیشن ہے ۔ میں اون پر کوئی چارج نہیں کررہا ہوں ۔ لیکن یہ عرض کروں گا کہ (۲۷) میں اس کے لئے پراویژن موجود ہے اس لئے (۲۸) میں

رکھنے کی ضرورت نہیں تھی - لیکن (۲۸) میں بھی سزا کے طور پر یہ چیز رکھی گئی ہے - جو خاص طور پر کنوکٹیڈ پرزنرس (Convicted prisoners) کو دی جاتی ہے - اس ھاؤز کے بیشتر اراکین اور ھمارے فیلڈ ورکرس کو اس کا تجربہ اسٹرگل (Struggle) کے زمانہ میں ہوا تھا کہ نہ صرف پولیٹیکل پرزنرس کو بلکہ ڈٹینیوز (Detenues) کو بھی یہ سزائیں دی جاتی ہیں - آنریبل موور نے (۲۸) کا یہ انٹرپریٹیشن (Interpretation) کیا اور یہ ڈفنڈ کرنے کی کوشش کی کہ خاص حالات میں یہ سزا دی جائے گی - میں کہوں گا کہ ایسا نہیں ہے بلکہ دفعات ۲۸ اور ۲۹ کا تصور یہ ہے کہ جب کبھی عدالت حکم دے سل کی سزا دی جاتی ہے یا آپ کے جیل کے احکام کی کوئی خلاف ورزی کرتا ہے تو دفعہ (۴۵) کے تحت دفعہ (۴۶) کے لحاظ سے سزا دی جاتی ہے - جیسا کہ دفعہ (۴۶) میں رکھا گیا ہے - لیکن میں آنریبل موور کے سامنے دفعہ (۴۶) کا ذیلی دفعہ (۱۰) بھی رکھنا چاھتا ہوں -

"Cellular confinement for any period not exceeding fourteen days :

یہ کب رکھا جائے گا - ایسی صورت میں جب کہ کوئی پرزنر (۴۵) کے تحت کوئی آفنس (Offence) کرتا ہے - اس لئے دفعہ (۲۹) میں پنشمنٹ (Punishment) کے ساتھ ادروائز (Otherwise) کے لفظ کی ضرورت نہیں ہے - کیونکہ پنشمنٹ کے طور پر سزا دینا مقصود ہو تو "ا در وائز" کی ضرورت نہیں ہے - اگر دفعہ (۴۵) کی کوئی خلاف ورزی کرتا ہے تو دفعہ (۴۶) کے تحت سزا دیں گے - اور پھر (۲۹) میں بھی آپ نے رکھا ہے - اس لئے میں اس مقولہ کے مطابق کہ اگر بہو کو سبق سکھانا ہے تو ساس کو سکھانا بہتر ہے میں رولنگ پارٹی کے نیتا اور بین الاقوامی شخصیت کے حامل پنڈت نہرو کا جیل کا تجربہ آپ کے سامنے رکھنا بہتر سمجھتا ہوں - دفعہ (۲۸) کے سلسلہ میں جو جواب اودھر سے دیا گیا ہے وہ جواب اگر کوئی جیلر یا جیل کا کوئی آفیسر دیتا تو موزوں سمجھا جاسکتا تھا - پنڈت نہرو نے اپنی آٹوبائیو گرافی کے صفحہ (۲۲۲) پر جو کچھ لکھا ہے وہ میں ھاؤز کے سامنے رکھنا چاھتا ہوں -

"Some individuals, sentenced for revolutionary activities for life or long terms of imprisonment, are often kept in solitary confinement for long periods. In the U.P., I believe, all such persons are automatically kept in solitary cellular confinement. Ordinarily, this solitary confinement is awarded as awards as a special punishment for a prison offence. But in the case of these persons—usually young boys—they are kept alone although their behaviour in gaol might be exemplary. Thus an additional and very terrible punishment is added by the gaol Department to the sentence of the court, without any reason therefor. This seems very extraordinary, and hardly in conformity with any rule of law. Solitary con-

finement, even for a short period, is a most painful affair ; for it to be prolonged for years is a terrible thing. It means the slow and continuous deterioration of the mind, till it begins to border on insanity ; and the appearance of a look of vacancy, or a frightened animal type of expression. It is the killing of the spirit by degrees, the slow vivisection of the soul. Even if a man survives it, he becomes abnormal and an absolute misfit in the world. And the question always arises—was this man guilty at all of any act or offence ? Police methods in India have long been suspect ; in political matters they are doubly so."

میں نہرو جی کے خیالات کو اسلئے کوٹ (Quote) کررہا ہوں کہ آپ جیل میں رکھکر جو سزا دیتے ہیں اس اصول سے دیتے ہیں کہ اسکی اصلاح ہو۔ لیکن اگر اسکو علحدہ رکھا جائے تو اسکی صحت پر اور اسکے اخلاق پر بہت مضر اثر پڑتا ہے ۔ اسلئے آپ ڈیلیٹ کرنے کی ترمیم کو نہ مانیں تو کم ازکم میری ترمیم کو مانیں۔ چاہے دفعہ ۵۰ کے سلسلہ میں سزا ہو یا کسی اور سلسلہ میں سزا ہوئی ہو اس کا چوبیس گھنٹے کے بعد میڈیکل آفیسر معائنہ کرے ۔ یہاں آپ نے یہ رکھا ہے کہ

"No cell shall be used for solitary confinement unless it is furnished with the means of enabling the prisner to communicate at any with an officer of the prison, and every prisoner so confined in a cell for more than twenty-four hours whether or otherwise, shall be visited at least once a day by the Medical Officer or his subordinate".

" پنشمنٹ آرادرو ائیز " (Punishment or otherwise) کے الفاظ کی ضرورت ہی نہیں ہے بلکہ ہر صورت میں معائنہ ہونا چاہئے ۔ اسلئے میں سمجھتا ہوں کہ موور ان چند خیالات کے اظہار کے بعد اسکو ضروری سمجھکر حذف فرمائینگے ۔

شری کے ۔ وینکٹ رام راؤ (چنا کنڈور) :- سالیٹری کنفائنمنٹ کے بارے میں جو دفعہ ۲۹ رکھا گیا ہے اس سلسلہ میں میں یہ عرض کرنا چاہتا ہوں کہ حیدرآباد میں جتنے بھی جیل ہیں ان جیلوں میں کہیں بھی سنٹرل ایکٹ کے سنس میں " سلس " نہیں ہیں ۔ ہماری ریاست حیدرآباد فرخندہ بنیاد اور انڈین یونین کے سلس میں کافی فرق ہے ۔ وہاں ہر آدمی کو چاہے وہ آرڈنری کریمنل (Ordinary criminal) بھی کیوں نہو بند کرتے وقت ایک سل دیا جاتا ہے اور شام کے وقت وہاں اسکو بند کرتے ہیں ۔ یہی سنس سل کا ہونا چاہئے ۔ اگر ویسے ہی مادی حالات یہاں بھی ہوتے تو ہمیں کوئی اعتراض نہوتا ۔ لیکن یہاں کے سلس ویسے نہیں ہیں ۔ یہاں بڑے بڑے کوٹھے ہیں اور ان کوٹھوں میں ہر شخص کو الگ الگ بند نہیں کیا جاتا یہاں اکوموڈیشن (Accommodation) کافی نہیں ہے اور ۶۰ - ۷۰ - بلکہ ۱۰۰ - ۲۰۰

لوگوں کو ایک کوٹھرے میں بند کیا جاتا ہے - یہاں سلس بطور سزا کے استعمال کئے جاتے هیں - سنٹرل ایکٹ کے تحت سلس کا جو سنس هوسکتا ہے اسکے تحت یہ سلس نہیں آسکتے اسلئے جب هم سنٹرل ایکٹ کو اڈاپٹ کر رہے هیں تو یہاں کے جو مادی حالات هیں ان پر بھی غور کرنا لازمی ہے - دوسری بات یہ ہے کہ سالیٹری کنفائنمنٹ میں کسی کو بھی بند کرنا هو تو اسکے لئے مجسٹریٹ کی اجازت ضروری ہے - انڈین پینل کوڈ کے تحت اس قسم کی منظوری دیجاتی ہے اور جیسا کہ منسٹر صاحب نے کمٹمنٹ (Commitment) فرمایا ہے میں اسکو سولہ آنے قبول کرتا هوں اور چاهتا هوں کہ منسٹر صاحب اس پر اسٹک (Stick) کریں -

"Provided that no prisoner shall be confined in a solitary cell without the orders of a competent Magistrate".

اس طریقہ سے میں سمجھتا هوں کہ دفعہ ۲۸ کے سلسلہ میں جو کچھ بھی بحث هوئی تھی اور اسکے جواب میں جو کچھ منسٹر صاحب نے فرمایا ہے اس میں یہ اچھی طرح بیٹھ جاتا ہے - اسلئے امنڈمنٹ نمبر ۲ کو اکسپٹ (Accept) کرنے میں کوئی عذر نہ هونا چاهئے - اگر پنشمنٹ آر ادر وائز (Punishment or otherwise) کے الفاظ کو یہاں رکھا جائے تو یہ قیدیوں کے لئے بڑے ظلم کی بات هوگی - اگر جیلر کی مرضی مبارک میں یا انکے خیال مبارک میں آئے تو وہ کسی قیدی کو بھی سالیٹری کنفائنمنٹ میں بند کرسکتے هیں - اس قسم کے جو وسیع اختیارات هیں ان کے لئے ایک امنڈمنٹ ایسا ہے کہ سالیٹری کنفائنمنٹ کا جو طریقہ ہے اسکو نکالدیں یا کم از کم اس پر کچھ رسٹرکشنس (Restrictions) عائد کریں - کسی شخص کو جیل خانہ میں قدم رکھنے کے ساتھ هی سالیٹری کنفائنمنٹ میں لیجا کر رکھ سکتے هیں اسلئے اسکو نہ رکھا جائے - لہذا پنشمنٹ آر ادروائس کے الفاظ کو بھی حذف کرنا ضروری ہے -

اسکے بعد یہ کہا گیا ہے کہ مڈیکل گرونڈس (Medical grounds) پر اسکی ضرورت محسوس هو یا کوئی شخص پڑھنے لکھنے میں اپنا وقت گزارنا چاهتا ہے تو یہ ایسی چیزیں هیں جو ابھی تک عمل میں نہیں آئیں اور نہ آئندہ عمل میں آنے کی امید ہے کیونکہ یہاں جو سلس استعمال هوتے هیں وہ سزا کے طور پر استعمال هوتے هیں - اگر کسی کو مڈیکل گرونڈ پر بھی سالیٹری سل میں رکھنا هو تو اسکو سنٹرل جیل کے ساتھ جو دوا خانہ هوتا ہے اس میں رکھا جاسکتا ہے - اس طریقہ کی هم اس وجہ سے بھی مخالفت کر رہے هیں کہ یہ بالکل اوٹ موڈل (Out model) طریقہ ہے - مختلف قسم کے کنوکٹس اور انکی سائکالوجی پر جو کام کیا گیا ہے اس سلسلہ میں ماهرین کی یہ رائے ہے کہ کسی شخص کو الگ رکھنے سے اسکی دماغی حالت پر بہت برا اثر پڑتا ہے - اگر کوئی شخص جرم کرتا ہے - چوری کرتا ہے یا ڈاکہ ڈالتا ہے تو یہ دیکھنا ضروری ہے کہ آج کی سماجی حالت کیا ہے اور کیا اسکا یہ جرم اس حالت کی

وجہ سے تو نہیں ہے ۔ اسلئے میں سمجھتا ہوں کہ اسکو سوسائٹی میں رکھکر ہی درست کرنے کی ضرورت ہے ورنہ دنیا سے الگ ہن سلک کرکے اسکو کیسے درست کیا جاسکتا ہے ۔ اس طرح جو کچھ کیا جارہا ہے وہ آجکل کے سائنٹیفک تجربات کے لحاظ سے بالکل خلاف ہے ۔ گو ہم یہ مانتے ہیں کہ کسی شخص کو جیل میں رکھا جاتا ہے تو اسکا در اصل مقصد اسکی اصلاح ہوتا ہے ۔ حکومت کے جو ریپریسیو وینگس (Repressive wings) ہوتے ہیں ان میں سے جیل بھی ایک ونگ ہے لیکن جیل میں رکھکر بھی ریفارم کرنے کا ایک طریقہ ہوتا ہے ایک زمانہ ایسا تھا کہ جیل میں قیدیوں کو رکھنے کے بجائے انہیں آن دی اسپاٹ (On the spot) سزا دیجاتی تھی ۔ یہ پچھلے زمانہ کی بات ہے اور اب ڈنجنس اور ڈبل ڈنجنس میں رکھا جاتا ہے ۔ ہم نے ٹیل آف ٹوسٹیز (Tale of Two Cities) اور فرنچ رلوولیوشن کی جتنی بھی کتابیں ہیں ان میں پڑھا ہے کہ بیاسٹیل (Bastille) اور پرزنس کو فرانس کے پورے آدمیوں نے ملکر اڑا دیا ۔ فرنچ روایوشن کیاپٹیل ایزم کے خلاف تھے ۔ اسکی استھا نپا (स्थापना) کے خلاف ہے تو پھر اسکو بیسویں صدی میں پچھلے دروازہ سے لاکر انٹراڈیوس کرنے کی کوشش کیوں کی جا رہی ہے ۔ اسلئے نہ صرف اپوزیشن پارٹیز کے ممبرس بلکہ جو کوئی بھی ہیومینیٹرین پوائنٹ آف ویوز Humanitarian point of view) رکھنے ہیں ان تمام لوگوں کا یہ فرض ہو جاتا ہے کہ ایسے جو طریقے ہیں انکی مخالفت کریں ۔ سالیٹری کنفائنمنٹ کے سلسلہ میں میں یہ مانتا ہوں کہ بڑے بڑے بدنام چوروں کو ان میں رکھا جاسکتا ہے لیکن تجربہ یہ بتلاتا ہے کہ سالیٹری کنفائنمنٹ میں رکھنے کے بعد بھی انکے عادات و اطوار میں کوئی فرق نہیں آیا ۔ وہ ھارڈنڈ کریمنلس (Hardened criminals) ننگے اور انکی دماغی حالت میں کوئی فرق نہیں آیا ۔ اسلئے سالیٹری کنفائنمنٹ کے طریقہ کہ جو ناکام ثابت ہوا ہے اور جسکو پوری مہذب دنیا حقارت کی نظر سے دیکھتی ہے جس سے قیدی ریفارم نہیں ہوتے اور جو اس بل میں رکھا گیا ہے اسکا کوئی جواز نہیں ہے اسلئے میں آنریبل منسٹر سے امید کرتا ہوں کہ وہ کافی ہمدردی کے ساتھ اس پر غور فرمائینگے ۔

श्री. श्रीनिवासराव अेक्लेकर:—अुपाध्यक्ष महोदय, पहली जो अमेंडमेंट है जो कि अेक व्हरबल है अुसको तो मै कबूल करता हूं। अेनी (any) के बाद टाअिम (time) का लफ्ज नहीं है अुसे रखने की हदतक में अमेंडमेंट कबूल करता हूं।

बाकी जो अमेंडमेंटस् लाये गये हैं अुसको तो मैं कबूल नहीं कर सकता। दफे २८ पर जब बहस चल रही थी तब मनें बताया था कि अिस तरह के जो कनफाअिनमेंट (confinement) होते हैं अुसके दो तीन अकसाम होते हैं। सॉलिटरी कनफाअिनमेंट (Solitary Confinement) की जो सजा है वह तो अदालत से दी जाती है। वह सजा न रखी जाय अिस तरह की बहस यहां तो नही की जा सकती है। यहां बहस करने से कोअी फायदा नहीं है। अगर आप अिसे नही रखना चाहते तो अिस तरह की अमेंडमेंट आपको अिंडियन पिनल कोड में ही लानी चाहिये। और वहीं अुसको ड्राप करने के लिये कहा जा सकता है। हम यहां बैठकर अुसे ड्राप (drop) नही कर सकते

हैं । अिस लिये अिसके बारे में यहां पर बहस करना सही नहीं है । सेल्स में रखने की जो सज़ा है वह अलबत्ता जेल से दी जाती है । दूसरी भी सज़ा दी जा सकती है और वह मतलब ऑर अदर-वाअीज (otherwise) में आता है । क्योंकि हर वक्त पनिशमेंट के ही तौर पर अुन्हें सेलमे रखा जाता है अैसी बात नहीं है। ऑर अदर वाअीज (or otherwise) का क्या मतलब है यह तो मैंने पहले ही वाजे किया है । खास कर जो लोग ज्यादा खतरनाक होते हैं और पूरे जेल में दूसरे कैदियों को तकलीफ देते हैं और सब कैदियों के बीच में रहकर बगावत करते हैं अुनके बारे में अिस तरह का कोअी न कोअी प्राविजन होना चाहिये यह तो आपको भी मानना चाहिये। यदि अेक आदमी की वजह से दस आदमियों को तकलीफ होती है तो अैसे हालात मे अुस अेक आदमीको अलग न रखा जाय यह कहां का अुसूल है यह मेरी समझ में नही आता है ।

दूसरी चीज यह है कि बाज वक्त अैसा भी होता है कि कुछ लोग अैसे भी होते हैं, जो सजा भुगतने के लिये जेल में आते हैं। वे दूसरों से अलग रहना चाहते हैं ओर अलग रहकर कुछ लिखापढी करना चाहते हैं, तो अुनके लिये भी अिस तरह का प्राविजन होना जरूरी है ।

شری بی - ڈی - دیشمکھ :— دفعه ۲۷ اس کے لئے موجود ہے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—दफे २७ के बारे में बहस की गअी है । वहां पर दफे २७ जो है वह फीमेल (Female) और मेल (Male) को अलग अलग रखने के बारे में है।

"In a prison containing female as well as male prisoners, the females shall be imprisoned in separate building, or separate parts of the same building, in such manner as to prevent their seeing................"

...in a prison where male prisoners under the age of 21....

अुसमें यह कहा गया है कि मेल और फीमेल प्रिझनर को अलग अलग रखा जाय। अुसी तरह से २१ साल से कम अुमर के जो लोग हैं अुन्हे भी अलग अलग रखा जाय।

شری بی - ڈی - دیشمکھ :— تین اور چار جیسا رکھا گیا ہے اس میں حکومت اور ایک دن کا اضافه کرسکتی ہے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—तीन और चार में रखने से क्या फरक होनवाला है ? क्या दफा २९ में रखने से वह नाजायज होगा और दफा २७ या और किसी में रखने से वह जायज होनेवाला है , यह मेरी समझ में नही आया।

شری بی - ڈی - دیشمکھ :— اگر آپ علحدہ رکھنا چاہتے ہیں تو " سل " رکھئے بلڈنگ نه رکھئے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—वहां रखने से जायज होता है और यहां रखने से नाजायज होता है अैसी बात नहीं है । जैसा की मैंने कहा कुछ लोगों की तो यह ख्वाहिश रहती है कि अुन्हें अलग ही रखा जाय ।

यहां मैं अेक वाक्या बयान करना चाहता हूं। यह सन ४२ या सन ४६ का वाक्या है। जब मैं भी जेल में था, अुस समय हम दस आदमी अेक जगह रहते थे और हमारे साथ अेक साहब रहते थे और अुनसे हमारी कुछ बातें हो गअीं और वे हमारे साथ नही रहना चाहते थे। अुन्होंने जल के अधिकारियों से यह मांग की कि अुन्हे अलग रखा जाय। और अुनको अलग रखने का अिंतजाम करना पडा। यदि कोअी आदमी अपनी मर्जी से अलग रहना चाहता है तो अुसे भी अिस कानून में अैसी सहुलियत होनी चाहिये। अुसे मना नही किया जा सकता है अिस ख्याल से भी अिस तरह का प्राविजन कानून में रहना जरूरी है। अगर अैसा प्राविजन न रखा जाय तो यदि कोअी अलग रहना चाहे तो भि अुसे अलग नही रखा जा सकता है। यह कहा गया कि सुपरिंटेंडेंट की मर्जी पर यह चीजें छोड दी गअी हैं। लेकिन यह बात ही नहीं है। अुसके लिये भी अलग अलग कवायद मौजूद हैं। सेल्स में रखने के लिये अेक मुद्दत भी मुकर्रर है। अुनको क्या क्या सहुलियतें दी जानी चाहिये, यह भी अुन कवायद में बताया गया है। और जिस जगह अुन्हें रखा जायेगा वह जगह किस तरह की होनी चाहिये यह भी कवायद में मौजूद है और यह सब बातें जेल मॅन्युअल में मौजूद हैं। जेल के अधिकारी अपनी मर्जी से चाहें जो बातें नहीं कर सकते हैं।

अपोजिशन के लोग यह बात भूल जाते हैं कि जेल में सभी लोग अेक किसम के नही आते हैं। जेलोंमें बहुत किसम के लोग आया करते हैं और सब लोगों की हिफाजत के लिये और जेल में अमन कायम रहे अिस लिये अिस तरह सेल का अिंतेजाम रहना जरूरी होता है अिस लिये यह प्राविजन रखा गया है।

दूसरी ताज्जुब की बात मने देखो कि मेडिकल ऑफिसर या सबॉरडिनेट अैसा रखा गया है और जेलर को सबॉरडिनेट माना गया है।

شری کے - وینکٹ رام راؤ:— اس دفعہ کو ان ہی الفاظ میں ڈرافٹ کریں تو ہمیں کوئی اعتراض نہیں ہے -

श्री. श्रीनिवासराव अेक्वेलीकर :—जहां जहां जिस तरह से जरूरत होती है अुस पर दफात में सराहत की गअी है। सभी बातें अिसी क्लॉज में आनी चाहिये अैसी बात नही है। दफा २९ में अिस तरह कहा गया है कि—

"No cell shall be used for solitary confinement unless it is furnished with the means of enabling the prisoner to communicate at any time with an officer of the prison.

और दफा ४६ में यह चीज बताअी गअी है कि अिसमें मुद्दत के बारे में क्वानीन हैं। अुसमें १४ या १० दिन बताये गये हैं। जेल सुपरिंटेंडेंट मेडिकल ऑफिसर का सबॉरडिनेट कैसे बन सकता है यह मेरी समझ में नही आया।

شری سی ایچ - وینکٹ رام راؤ :— میڈیکل آفیسر سپرنٹنڈنٹ بنتا ہے تو اسکا اسسٹنٹ کون ہے ؟

श्री. श्रीनिवासराव अक्षेळीकर :—सुपरिंटेंडेंट का असिस्टंट तो जेलर हो सकता है लेकिन मेडिकल ऑफिसर का असिस्टंट जेलर कैसे हो सकता है ? मेडिकल ऑफिसर का असिस्टंट तो कोअी असिस्टंट सर्जन या और कोअी मेडिकल लाअीन का आदमी ही हो सकता है । मेडिकल ऑफिसर का असिस्टंट कोअी जेलर या मरचंन्ट वगैरा कैसे हो सकता है ? यह बात सही नही है । जो दफा २९ में प्रॉविजन रखे हैं वह रखना जरूरी था। और जो अमेंडमेंट लाअी गअी हैं वह वापस लेकर अिस दफा को मंजूर किया जाय अैसी मेरी दरखास्त है ।

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That in lines 4 and 5 omit 'whether as a punishment or otherwise'."

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That after line 6, add :

'Provided that no prisoner shall be confined in a solitary cell without the orders of a competant Magistrate'."

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That Clause 29, as amended, stand part of the Bill."

The motion was adopted.

Clause 29, as amended, was added to the Bill.

Clause 30

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That Clause 30 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 30 was added to the Bill.

Clause 31

Shri Ankushrao Ghare (Partur) : I beg to move :

"(*a*) That in line 1, omit 'unconvicted'.".

(*b*) In line 4, between 'bedding' and 'or' insert 'writing material,' books, newspapers'.

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

श्री. अंकुशराव घारे :—अुपाध्यक्ष महोदय, अिस बिल में प्रिझनर की जो तारीफ की गअी है अुसमें तीन तरह के प्रिझनर्स आते हैं। अेक सिविल प्रिझनर (Civil prisoner) (२) क्रिमिनल प्रिझनर (Crim nal prisoner) (३) कॉनविक्टेड प्रिझनर (Convicted prisoner)।

अिस दफा ३१ में कॉनविक्टेड और नॉन कॉनविक्टेड प्रिझनर में फर्क किया गया है। अुसमें यह कहा गया है कि सिविल प्रिझनर और अन कनविक्टेड प्रिझनर को बेडिंग क्लोदिंग अँड फूड (Bedding, clothing and food) के लिये प्रायव्हेट तौर पर अितजाम करना चाहिये। अिनको घर से सामान लाकर अिस्तेमाल करने की अिजाजत दी गअी है। मेरा कहना यह है कि अिसमें अन कनविक्टेड के अलफाज निकाल दिये जायें। कनविक्टेड को जो भी सहुलियतें दी जाती हें अुससे ज्यादा सहुलियतें अन कनविक्टेड को नहीं दी जानी चाहिये। अन कनविक्टेड और कनविक्टेड में फर्क नहीं किया जाना चाहिये। अिसलिये मैंने अन कनविक्टेड को निकालने की तरमीम पेश की है।

दूसरी मेरी यह तरमीम है कि अिन्हे घर से बिस्तर, कपडा और फूड लाने की अिजाजत दी गअी है और अुसके साथ यह कहा गया है कि अदर नेसेसरी (other necessary) चीजें भी दी जा सकती हैं। लेकिन अदर नेसेसरी में मतलब साफ नहीं होता है। अुसे ज्यादा स्पेसिफीक (Specific) करने की जरूरत है। अिस लिये मैंने जो तरमीम रखी है अुसमें साफ तौर पर अिन चीजों की वजाहत की है जो की अदर नेसेसरीज में शामील होंगी। अुसमें लिखने का सामान, किताबें और न्यूज पेपर को भी शामील किया गया है। अुमीद है अिस अमेंडमेंट को मुव्हर मानेंगे।

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—अुपाध्यक्ष महोदय, अिस क्लॉज में दो अमेंडमेंटस पेश किये गये हैं। अुसमें जो बी अमेंडमेंट दी गअी है कि बिस्तर, भोजन, कपडा आदि के साथ लिखने का सामान, किताबें और न्यूज पेपर्स को शामील किया जाय अुस अमेंडमेंट को तो मैं मान लेता हूं।

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :- میرے خیال میں " آر " کے بعد انسرٹ (Insert) کرنا چاہئے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—(बी) जो अमेंडमेंट हैं——

Between 'Bedding and 'or' insert writing material, Books, newspapers.

अुसे मैं कबूल करता हूं। और दूसरी जो अमेंडमेंट है जिसमें अन कनविक्टेड को निकालने के लिये कहा गया है अुसे तो मैं कबूल नहीं कर सकता हूं। मुव्हर साहब ने यह नहीं बताया कि अिन्हें

क्यों निकाला जाना चाहिये। कनविक्टेड और अन कनविक्टेड प्रिज़नर में कुछ न कुछ फर्क रखना तो लाजमी है। बात यह है कि पहले तो सब प्रिज़नर अेक जगह रहते हैं और सजा होने के बाद फिर कनविक्टेड और अन कनविक्टेड प्रिज़नर को अलग रखा जाता है। अिस लिये जो सहुलियतें कनविक्टेड प्रिज़नर को दी जाती हैं वह सब अन कनविक्टेड प्रिज़नर को भी दी जायें यह अुसूल सही नहीं होगा। अुसमें जरूर कुछ न कुछ फर्क होना चाहिये। अिसलिये मैं अिस अमेंडमेंट को कबूल नहीं करता हूं।

Shri Ankushrao Ghare : I beg leave of the house to withdraw part (*a*) of my amendment.

The amendment was, by leave of the House, withdrawn.

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That clause 31, as amended, stand part of the Bill."

The motion was adopted.

Clause 31, as amended, was added to the Bill.

Clause 32

Shri Pendam Vasudev : I beg to move :

"That in line 3, omit 'given'.

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

*శ్రీ పెండెం వాసుదేవ్ :— అధ్యక్ష మహాశయా, శిక్షలు పడిన వాళ్ళైనా, లేదా విచారణలో వున్న ఖైదీలైనా తమ దగ్గర వున్న వస్తువులు, ఆహార వస్తువులు, గుడ్డలు లేక ఏ అవసరపు వస్తువులపైననూ ఇతర ఖైదీలకు అమ్మరాదని, బదులు ఇవ్వరాదని, వాడుక కొరకు ఇవ్వరాదని, అద్దెకు ఇవ్వరాదని యీ క్లాజులో చూపించారు. ఇతర ఖైదీలకు వాడుక కొరకు కూడా ఇవ్వరాదని చూపించారు.

Shri Srinivasrao Ekhelikar : It would be better if the hon. Member speaks either in English or in Hindi.

శ్రీ పెండెం వాసుదేవ్ :—ఇంకా కావాలంటే డిప్యూటీ మంత్రిలనుపెట్టుకోండి. లేదా తెలుగును ఉర్దూలో చెప్పటానికి పార్లమెంటరీ సెక్రటరీలను పెట్టుకోండి. అయితే ఇప్పుడు, ఒక ఖైదీ ఇతర ఖైదీలకు తన ఆహార వస్తువులను గాని లేక ఏ అవసరమైన వస్తువులపైనా అమ్మరాదని చూపించారు. మంచిదే. బదులు ఇవ్వవద్దన్నారు. మంచిదే. కాని, వాడుకొనే కొరకు కూడా ఇవ్వకూడదని అంటే అది సరియైనది కాదు. మనంకూడా జైళ్ళలో వుండి వచ్చాము.

ఒకరిదగ్గర కొన్ని వస్తువులుంటాయి. ఇంకోరిదగ్గర కొన్ని వస్తువులుంటాయి. సబ్బులంటే, ధోతీ అంటే, టవల్ అంటే ఒకరిది ఇంకొకరు వాడుకోవలసి వుంటుంది. అందరూ కలసి మెలసి ఉంటున్నప్పుడు కనీసం ఒకరి వస్తువులు మరియొకరు వాడుకునే అవకాశం అయినా కల్గించాలి. ఆ ఖైదీలందరూ కలసి మెలసి జీవిస్తున్నప్పుడు కనీసం వాడుకునేటటువంటి సౌకర్యం అయినా కలిగించకుండా వుంటే, అంతకంటే ఘోరము ఇంకొకటి వుండదు. బదులు ఇవ్వ వద్దని అంటే, అమ్మకూడదని అంటే, అందుకు నేను ఏకీభవిస్తాను. కాని, కనీసం ఒకరి వస్తువులు మరియొకరు వాడుకొనేందుకు అయినా అవకాశం కల్గించాలి. మంత్రిగారు ఆ ఖైదీలు ఒకరివి ఇంకోరు వాడుకొనేందుకైనా అంగీకరిస్తారని ఆశిస్తున్నాను.

شری اے۔گروا ریڈی :— اس میں سے گیون (Given) کے الفاظ نکال دے ئے جائیں تو میں سمجھتا ہوں کہ قیدیوں کو کچھ سہولتیں ملینگی ۔ بازو کے قیدی کے پاس کچھ چیزیں ایسی ہوتی ہیں جو دوسرے قیدی کے پاس نہیں ہوتیں تو وہ اون سے نہیں لے سکتا ہے اگر اسکو نکال دیا جائے تو وہ لے سکیگا ۔ موجودہ صورت میں اگر وہ بازو والے قیدی سے کچھ لے تو اوسکو سزا دیجائیگی ۔ اس کے علاوہ یہاں ہائرڈ اینڈ سولڈ (Hired and sold) کے الفاظ رکھے گئے ہیں ۔ میری سمجھ میں نہیں آیا کہ وہ کیسے بیچ سکتا ہے ۔ اسکو بیچنے کی سہولت کیسے میسر آسکتی ہے ۔ اسلئے میں کہونگا کہ ہائرڈ اینڈ سولڈ کے الفاظ نکالدیں تو سہولت ہوگی ۔ اگر یہ نہیں ہوسکتا تو کم از کم گیون (Given) کے الفاظ نکالدے ئے جائیں تو مناسب ہوگا ۔

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—स्पीकर सर, मैं अिस अमेंडमेंट को कबूल नहीं कर सकता वह अिसलिये कि जेल में अिस तरह की अिजाजत दी जाय तो बडी मुश्किल होगी। किसी को तलफ की चीजें मुहैया की जायें तो दूसरे किसी को टेंपटेशन हो जाय तो वह अपनी अेक या दो रोटियां देकर भी तलफ की चीज दूसरे से लेगा और अिस तरह से अेक गैंबलिंग के तौर पर अेक ट्रॅंजिक्शन शुरू हो जायगा।

شری اے۔گرواریڈی :— اسکے معنی یہ ہوئے کہ جو لوگ جیل میں رہتے ہیں انکو کھانے کے لئے برابر نہیں دیا جاتا ہے اسلئے وہ کھانے کی چیزیں دوسروں سے خریدنے پر مجبور ہوتے ہیں ۔

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—अुसका मतलब आप अैसा ले लें। मगर यह होता है कि जिस किसी को तलफ की चीज की जरूरत होती है वह रोटी देकर भी अुसको लेने के लिये नहीं हिचकिचाता। अेक शख्स को तिब्बी मशवीरे की बिना पर अेक चीज दी जाती है तो दूसरे लोग भी अुसके हकदार बनना शुरू कर देंगे।

شری کے۔ایل۔نرسمہاراؤ (یلندو ۔ عام):— صرف کھانے کی چیزوں پر موقوف نہیں ہے بلکہ کتابیں اور اخبارات اگر ایک قیدی سے دوسرا قیدی لینا چاہے تو نہیں لے سکتا ۔

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—अखबार और किताबों के बारे में अलग कवायद हैं । ३० या ४० लोग आपस में वह ले सकते हैं और पढ सकते हैं । लेकिन यहां तलफ की चीजों का सवाल है ।

شری پنڈم واسد یو :— اس میں کتابیں اور کپڑوں وغیرہ کو بھی شامل کیا گیا ہے ۔

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—आपने तकरीर की है । यहां सिर्फ सवाल यही है कि जैसा मैंने अभी कहा वहां अेक रेग्यूलर ट्रान्जाक्शन शुरू हो जायगा, झगडे शुरू हो जायेंगे, जिसको आदत नहीं है अुसको नअी आदत लगेगी । किसी को तिब्बी मशवीरे की बिना पर कोअी चीज मिलती है तो दूसरे लोग भी अुसके हकदार हो जायेंगे । अिसलिये यह चीज यहां जायज नहीं रखी गअी है और न रखी जानी चाहिये । अेक अुसूल के तहत, अुनकी हालत अच्छी रहे या वहां झगडे न हों, अिसलिये यह चीज नहीं रखी गअी है । हर अेक शख्स को जिंदा रहने के लिये जिन चीजों की जरूरत होती है वह मुहैया की जाती हैं । अनकन्विक्टेड प्रिजनर्स को अपने घर से चीज लाने की अिजाजत है और कन्विक्टेड हों तो गवर्नमेंट अुनकी जरूरियात को पूरी करती है । अेक कैदी को कुछ चीजों की अिजाजत दी जाय और दूसरों को न दी जाय, अिस तरीके से किया जाय तो अिजाजत याफ्ता के पास जो चीजें आयेंगी वह गैर अिजाजतयाफ्ता के पास चली जायेंगी । सेहत की बिना पर या और किसी बिना पर हो यह चीजें नहीं की जा सकती हैं । अिस किस्म की सहूलत देने से बहुत गडबडी होने का अंदेशा है और अिससे जेल का डिसिप्लिन भी कायम नहीं रह सकेगा। अिसलिये मैं अिस अमेंडमेंट को कबूल नहीं कर सकता ।

شری جی - گوپال راؤ (پاکھال) :— منسٹر صاحب نے فرمایا تھا کہ یہ جو چیاپٹر ہے ان کنوکٹیڈ پرزنرس (Unconvicted prisoners) کے لئے ہے - میں نہیں سمجھتا کہ ان پر اسکا اطلاق ہوگا - اگر گیون (Given) کے الفاظ نکال دیں تو میں نہیں سمجھتا کہ اس سے کوئی خاص اثر ہوگا -

شری اے - گروا ریڈی :— یہ چیاپٹر کنوکٹیڈ پرزنرس سے متعلق ہے اسکی ہیڈنگ یہ ہے کہ -

"Food, clothing and bedding of Civil and Unconvicted Criminal Prisoners."

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—वह अमेंडमेंट मुव्ह नहीं की गअी है ।

شری اے - گروا ریڈی :— دفعہ ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ پورے اس ہیڈنگ سے متعلق ہیں - یہ ان کنوکٹیڈ لوگوں سے متعلق نہیں ہے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—मैंने अुस की वजाहत कर दी है कि अनकन्विक्टेड प्रिजनर्स को चंद चीजें जिनकी अुन्हें सख्त जरूरत होती है लाने की अिजाजत होती है । लेकिन जेल में सब चीजों की अिजाजत नहीं रहती । जिन लोगों को तिब्बी मश्वीरे की बिना पर किसी चीज की अिजाजत रहे तो वह दूसरों के पास भी चली जायेंगी, यह मैंने अर्ज किया है ।

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That in line 3, omit 'given'."

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker : The question is :

"That Clause 32 stand part of the Bill."

The motion was adopted.

Clause 32 was added to the Bill.

Clause 33

Shri G. Gopalrao : I beg to move :

"That in line 4, for : 'may be necessary', substitute :

'Prescribed annually below :

Four dhoties, two knickers, two pyjamas, six shirts, one scarf, one sweater, two towels, one pair of chappal and one pair of shoes, one satranji, two bed sheets, one mattress and one blanket'."

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

Shri B.D. Deshmukh : I beg to move :

"That in line 4, for : 'and bedding' substitute : 'bedding and other necessaries'."

Mr. Deputy Speaker : Amendment moved.

شری جی - گوپال راؤ :— مسٹر اسپیکر سر - میرا امنڈمنٹ کلاز ۳۳ سب کلاز ۱ سے متعلق ہے - اس میں کوئی چیز ایسی نہیں ہے جو خلاف قانون ہو یا آنریبل موور کے منشا کے خلاف ہو - میں صرف یہ چاہتا ہوں کہ جہاں " مے بی نیسیسری " (May be necessary) رکھا گیا ہے اوس کی بجائے کپڑوں کی صراحت کردی جائے کنوکٹیڈ پرزنرس اور ان کنوکٹیڈ پرزنرس کے لئے علحدہ علحدہ قانون ہے - ان کنوکٹیڈ پرزنرس باہر سے اپنی ضرورت کی چیزیں منگواسکتے ہیں لیکن اگر وہ اپنے ضروریات پورے نہ کرسکتے ہوں تو اس کے لئے یہ کلاز رکھا گیا ہے - میں ایوان سے عرض کرونگا کہ یہ چیز وہاں کے حکام کی صوابدید پر رکھی گئی ہے لیکن میں چاہتا ہوں کہ قانون میں

اس کی صراحت ہوجائے تو اچھا ہوگا ۔ آنریبل منسٹر یہ خیال کر رہے ہوں گے کہ میں نے ایک لمبی چوڑی لسٹ پیش کردی ہے لیکن میں بنگال اور مدراس کی مثال آپ کے سامنے پیش کرنا چاہتا ہوں ۔ بنگال میں جب کوئی جیل میں جاتا ہے تو اوس کے کپڑوں وغیرہ کے لئے ڈھائی تین سو روپیہ منظور کئے جاتے ہیں اور مدراس میں بھی یہ سہولتیں ہیں ہم کوئی نئی چیز نہیں مانگ رہے ہیں ۔ بہت معمولی چیزیں ہم نے مانگی ہیں ۔ سیول پرزنرس یا کنوکٹیڈ پرزنرس کے لئے ایک سال کے لئے میں نے جو چیزیں رکھی ہیں وہ بہت ضروری ہیں ۔ آنریبل منسٹر کو خود جیل کا تجربہ ہے وہ جانتے ہیں کہ وہاں ان کنوکٹیڈ پرزنرس کس طرح رکھے جاتے ہیں ۔ صرف دو جوڑے کپڑوں کے دئے جاتے ہیں ۔ آنریبل منسٹر یہ کہہ سکتے ہیں کہ جیل مینول میں یہ رکھا گیا ہے کہ ہر چھ مہینے میں دو جوڑے دئے جائیں لیکن ایسا نہیں ہے بلکہ جب کپڑے پھٹ جاتے ہیں تو دئے جاتے ہیں ۔ ہم کوئی ایسا مطالبہ نہیں کر رہے ہیں جس سے قانون کی خلاف ورزی ہوتی ہو ۔ اس میں صاف طور پر بتایا گیا ہے کہ سپرنٹنڈنٹ کو قیدی کی ضروریات پورا کرنے کا اختیار دیا گیا ہے ۔ ان کنوکٹیڈ پرزنرس کے لئے چپل پہننا بھی ممنوع ہے جب تک کہ ڈاکٹر اس کی ضرورت نہ سمجھے ۔ ان کنوکٹیڈ پرزنرس ایسے ہوتے ہیں جو صرف پولیس کے بیان کی بنا پر جیل میں رکھے جاتے ہیں ایسی صورت میں ممکن ہے کہ منسٹر صاحب بھی اس میں آسکتے ہیں کیونکہ پولیس کے اختیارات بہت وسیع ہیں ۔ وہ معمولی معمولی سی باتوں پر پکڑ کر جیل بھیج سکتی ہے ۔ ان حالات کے تحت مجھے امید ہے کہ آنریبل موور میرے اس معمولی سے امنڈمنٹ کو قبول فرمائیں گے ۔

شری بی ۔ ڈی ۔ دیشمکھ :— شری گوپال راؤ کی ترمیم سے کافی وضاحت ہوچکی ہے ۔ یہاں لمبی چوڑی فہرست کی بجائے میں چاہتا ہوں کہ بڈنگ (Bedding) اور کلوتھنگ (Clothing) رکھا جائے تو کافی ہے ۔ یہ دفعہ جس طرح مدون کیا گیا ہے وہ سیول اور ان کنوکٹیڈ پرزنرس سے متعلق ہے ۔ جو میرے خیال میں اتنے ہی مراعات کے مستحق ہیں جتنا کہ ایک شہری ۔ کیونکہ تاوقتیکہ اس پر کوئی الزام ثابت نہو وہ ایک معمولی شہری ہی سمجھا جائیگا ۔ سیول قانون کی خلاف ورزی کی صورت میں ۱۰ گھنٹے یا ۲۴ گھنٹے کے لئے ڈیٹین (Detain) کیا جاتا ہے تو وہ اپنے ضروریات کی چیزیں باہر سے طلب کر سکتا ہے ۔

دفعہ (۳۳) اس لئے رکھا گیا ہے کہ اگر کوئی شخص اس کی استطاعت نہیں رکھتا ہے اور اپنی بڈنگ اور کلوتھنگ کا انتظام خانگی طور پر نہیں کر سکتا ہے تو گورنمنٹ یہ چیزیں اوس کو سپلائی کریگی ۔ ضمن (۲) میں یہ بتلایا گیا ہے کہ سیول پرزنر کے اخراجات اوس ڈگریدار سے طلب کئے جائیں گے جس کی رقم کی عدم ادائی کے سلسلہ میں سیول پرزنر قید میں ہو ۔ لیکن سوال یہ ہے کہ اگر کوئی ان کنوکٹیڈ پرزنر ہو تو عام طور پر اوس کے جو دیگر ضروریات ہوتے ہیں وہ بھی اوس کے لئے کیوں نہ مہیا کئے جائیں ۔ چنانچہ یہی تصور دفعہ (۳۱) میں رکھا گیا ہے ۔ اوس کے الفاظ ملاحظہ ہوں :—

"A civil prisoner or an unconvicted criminal prisoner shall be permitted to maintain himself and to purchase or receive from private sources at proper hours, food, clothing, bedding or other necessaries ··········"

میں سمجھتا ہوں کہ یہاں بھی '' ادر نیسیسریز (Other necessaries) دئے جانے چاھئیں - بڈ نگ اورکلوتھنگ تو سپلائی کئے جائیں گے - دیگر ضروریات بھی مہیا کئے جانے چاھئیں - ان دیگر ضروریات کے اخراجات ڈ گریدار سے حکومت طلب کرسکتی ھے - اگر ڈ گریدار سے یہ رقم وصول نہ بھی ھو تو تب بھی حکومت پر زیادہ بار نہ ھوگا- میں سمجھتا ھوں کہ موور آف دی بل میری اس امنڈمنٹ کو قبول کرنے میں کسی طرح کی ھچکچاھٹ نہیں کریں گے -

श्री. गोविंदराव नरसिंगराव मोरे (कंधार-आम) :— स्पीकर सर, जो अमेंडमेंट पेश हुअे हैं अुनको गौर से देखने के बाद यह मालूम होता है कि अिनको अगर कबूल किया जाय तो हुकूमत को जेलों की तादाद में काफी अिजाफा करना पडेगा। पहली तरमीम तो अैसी तफसीली है कि सरकार को हर किस्म की सहूलतें कैदियों को देनी पडेंगी। अुसमें अैसी चीजें मुहैया करने के लिये कहा जा रहा है जोकि अेक अमनपसंद और गुनाह न करनेवाला शहरी भी अपने सर्फे से नहीं ले सकता, और न खरीद करता है।

شری گوپال راؤ:—کیا سالانہ آپ کے کپڑوں سے کم پہنتے ھیں ؟

श्री. गोविंदराव नरसिंगराव मोरे :—मैं वही बयान कर रहा हूं। बेंडिंग, क्लोदिंग, टू पेअर्स धोती वगैरा चीजें अेक आजाद शहरी जिसने दुनिया में कोअी गुनाह नहीं किया है वह अपने सर्फे से जितना अिस्तेमाल नहीं करता अुससे भी ज्यादा सहूलतें मांगी जा रही हैं। लेकिन ये गैर जरूरी हैं और यह कबूल नहीं किया जा सकता। अिसको जानकर ही दूसरे अेक विरोधी सदस्य ने कानूनी तरीके से अल्फाज अिस्तेमाल करते हुअे दूसरी अमेंडमेंट पेश की है। अुससे तो अितना स्कोप (Scope) वाअिड (Wide) हो जाता है कि अगर कोअी शिकार खेलनेवाला आदमी है तो अुसको शिकार खेलने की सारी चीजें हुकूमत को मुहैया करना पडेगी।

Shri A. Guruva Reddy : That is not a necessity that is a necessity for big Jamindars like you.

श्री. गोविंदराव नरसिंगराव मोरे :—अिस तरीके से आपके अल्फाज का मतलब निकल सकता है।

شری بی - ڈی - دیشمکھ :— دفعہ (۳۱) میں بھی ادر نیسیسریز (Other necessaries) لکھا ھوا ھے - تو کیا اوس کے تحت بندوق بھی دی جائے گی - کیونکہ وھاں بھی یہ الفاظ استعمال کئے گئے ھیں -

श्री. गोविंदराव नरसिंगराव मोरे :—अेक आदमी अगर शिकार खेले बगैर जिंदा नहीं रह सकता तो क्या अुसको शिकार का सामान मुहैया करना चाहिये ? आपके अल्फाज के ये माने

निकल सकते हैं। दूसरी बात यह है कि जिन चीजों के सिवा आदमी जिंदा नहीं रह सकता अैसी जिंदगी की जरूरियात को चीजें सप्लाय करने के लिये दूसरी अेक दफा के जरिये अिन्तेजाम किया गया है। अैसी सूरत में मेरे ख्याल से अैसी तरमीमात की जरूरत नहीं है। हैदराबाद जेल में अब काफी रिफार्म्स हुअे हैं।

شری پنڈم واسدیو:— یہ ضرورت کون سمجھے گا ؟

श्री. गोविंदराव नरसिंगराव मोरे :—आफिसर समझेंगे।

شری پنڈم واسدیو:— کونسا آفیسر سمجھے گا ؟

श्री. गोविंदराव नरसिंगराव मोरे :—सियासी कैदियों का अेक माहोल आपके दिल में है और जुर्म के मुर्तकिब होनेवाले कैदियों को भी अुन्हीं की तरह रखा जाना चाहिये अैसा आप समझ रहे हैं। सियासी कैदियों के लिये अेक अलग कानून है। लेकिन आप सियासी कैदियों को और जुर्म करनेवाले कैदियों को अेक जगह मिला रहे हैं। साथ साथ यह भी आप सोच रहे हैं कि सियासी कैदी बेगुनाह होते हैं। हैदराबाद के जेलों में अब जो रिफार्म्स हुअे हैं अुसमें काफी सहुलतें दी जा रही हैं। हम खुद अुसमें तरमीम कर रहे हैं। अिस तरह की तफसील देने से या कोअी मुबहम अल्फाज अिस्तेमाल करने से अिस कानून का मकसद ही फौत हो जायेगा और हर शख्स जिसको बाहर रोजी नहीं मिलती है वह जुर्म कर के जेल में जाना पसंद करेगा। अिससे जेल-सिस्टम का मकसद फौत हो जायेगा। अिसलिये ये दोनों अमेंडमेंट काबिले कबूल नहीं हैं।

شری اے ۔ گروا ریڈی :— میں سمجھتا ہوں کہ آنریبل ممبر جنہوں نے ابھی ابھی تقریر کی ہے اونہیں تھوڑی سی غلط فہمی ہو رہی ہے ۔ یہ چیاپٹر صرف سیول اور ان کنوکٹیڈ پرزنرس کے لئے ہے ۔ وہ یہ بھی بھول رہے ہیں ۔ اس میں یہ بھی ہے کہ جو لوگ اپنے اپنے صرفہ سے انتظام نہیں کرسکتے یا منگا نہیں سکتے اون کے لئے یہ پراویژن ہے ۔ یہاں لکھا ہے کہ

"Criminals Unable to provide himself with."

یعنی جو لوگ خود خرید نہیں سکتے اون کے لئے یہ پراویژن رکھا گیا ہے۔ ایسے لوگوں کی تعداد کتنی ہوگی معلوم کیا جا سکتا ہے ۔ جو لوگ لا سکتے ہیں یا جو لوگ نہیں لاسکتے اون کے لئے رولس بنائے جا سکتے ہیں۔ اون سے یہ مطالبہ کیا جا سکتا ہے اگر وہ لوگ خود اپنا انتظام نہ کرسکیں تو گاؤں کے پٹیل یا کسی معتبر آدمی کا سرٹیفیکیٹ اس بارے میں پیش کریں کہ یہ لوگ اپنے اخراجات برداشت کرنے کے ناقابل ہیں ۔ جب یہ معلوم ہوجائے کہ جو لوگ اپنے اخراجات برداشت نہیں کرسکتے ہیں تو انسانیت کے نقطہ نظر سے اون کو یہ سب چیزیں پرووائڈ کرنا ضروری ہے۔ موجودہ صورت میں اون کو پہننے کے لئے جو دیا جاتا ہے وہ ایک چھوٹا سا نیکر ہوتا ہے ۔ جس کا پہننا یا نہ پہننا تقریباً برابر ہوتا ہے۔ قیدی تقریباً ننگا نظر آتا ہے۔ یہ ایک قسم کا انڈرویر (Under wear) ہوتا ہے ۔ اس لئے ہمارا یہ کہنا ہے کہ ہم نے جو لسٹ رکھی ہے اوس طرح قیدی کو مہیا کیا جانا چاہئے ۔ میں سمجھتا ہوں کہ اگر ہر قیدی کے لئے

سالانہ حساب لگایا جائے تو فی قیدی ۵۰ روپیہ ان چیزوں کی قیمت ہوگی - ایک شخص کو جو جیل کے اندر رہتا ہے اور وہ کنوکٹیڈ بھی نہیں ہے اتنی سہولتیں بھی نہ دینا نا انسانی ہوگی - ایک صاحب نے یہ فرمایا کہ " ادر نیسیسریز " (Other necessaries) میں ٹولوبور (Twelve bore) بندوق بھی آسکتی ہے - کیا وہ بھی مہیا کی جائے - میں سمجھتا ہوں کہ اس کی ضرورت تو کسی زمیندار کو ہی ہوسکتی ہے - اور آپ کے قوانین کے تحت تو کوئی زمیندار جیل میں نہیں آسکتا - اگر آ بھی جائے تو کسی منسٹر کی سفارش پر یا کسی اور کی سفارش پر چھوڑ دیتے ہیں - ایسے بہت کم لوگ آتے ہیں - اور ایسے لوگوں کو ہی ٹولوبور کی ضرورت پڑتی ہے - لیکن ہم اس وقت ایسے لوگوں کی ضروریات پر غور نہیں کر رہے ہیں - ہم یہ دیکھ رہے ہیں کہ معمولی انسان کے لئے جو ضروری چیزیں مہیا ہوسکتی ہیں وہ مہیا کئے جائیں - ایک دوسری مثال دیتے ہوئے انہوں نے فرمایا کہ لکر (Liquor) بھی ضروریات میں سے ہو سکتا ہے - میں کہونگا کہ اس کی بھی ضرورت زمینداروں کو ہی پڑتی ہے - کسی اور کو نہیں پڑتی - معمولی انسان کے لئے جو ضروریات ہوسکتی ہیں وہ مہیا کرنے کے متعلق یہاں سوچا جارہا ہے -

श्री. गोविंदराव मोरे :—मगर जिस अमेंडमेंट में धोतियां भी देने के मुताल्लिक कहा जा रहा है।

شری گرواریڈی :— دھوتیاں چونکہ نہیں دی جاتیں اس لئے یہاں دھوتیاں بھی دینے کے متعلق رکھا گیا ہے - میں جب جیل میں تھا تو مجھ سے نیکر پہننے کے لئے کہا گیا - میں نے دھوتی مانگی تو کہا گیا یہ نہیں دی جا سکتی کیونکہ قانون میں اسکی گنجائش نہیں ہے - اس لئے میں سمجھتا ہوں کہ ان چیزوں کا یہاں رکھنا ضروری ہے - موجود حالات میں دو پیرس دئے جاتے ہیں لیکن اون کی تفصیلات نہیں رہتیں کہ کیا دئے جاتے ہیں - یہ چیز رول پر منحصر رکھی گئی ہے - اس لئے میں سمجھتا ہوں کہ آنریبل موور اس امنڈمنٹ کو قبول فرمائیں گے -

شری دھرما بھکشم :— میں آنریبل ممبرس کو اورنگ آباد جیل کی یاد دلانا چاہتا ہوں - جس وقت اورنگ آباد میں ستیہ گرہی تھے اوس میں میں بھی تھا اور دوسرے آنریبل ممبرس بھی تھے - وہاں دو جوڑ دھوتیاں - چپل اور توال وغیرہ دئے گئے تھے - اورنگ آباد جیل میں انہوں نے یہ چیزیں حاصل کیں لیکن اب یہاں چنکر آنے کے بعد یہ چیزیں بھول گئے ہیں - اور اون سہولتوں کو جو وہ خود حاصل کرچکے ہیں یہاں ختم کردینا چاہتے ہیں - اس پر مجھے بڑا تعجب معلوم ہو رہا ہے - اس لئے میں آنریبل منسٹر کو یہ چیزیں یاد دلاتے ہوئے عرض کرونگا کہ یہ امنڈمنٹ قبول کرلی جائے - اور قانونی طور پر یہ چیزیں پرزنرس (Prisoners) کو دینے کے لئے رکھا جائے - اگر اس چیز کو سپرنٹنڈنٹ پر چھوڑ دیا جائے تو وہ قیدیوں کو کہے گا کہ سزا تم کو کپڑے نہیں دئے جائیں گے - قیدیوں کے کپڑے پھٹ جانے پر بھی اوس کو رحم نہیں آئے گا - یہ ہمارا تجربہ ہے - وہ گودام سے بھی کپڑے قیدیوں کو نہیں

دیتے اس لئے قیدی ٹھنڈ میں تکلیف اٹھاتے پھرتے ھیں - یہ ہمارا ذاتی تجربہ ہے - خود آنریبل ممبرس نے یہ سہولتیں اورنگ آباد جیل میں حاصل کئے ھیں لیکن آج اون سہولتوں کو بھول رہے ھیں - یہ ٹھیک نہیں ہے - میں آنریبل منسٹر سے التجا کروں گا کہ وہ اس امنڈمنٹ کو قبول فرمائیں -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—स्पीकर सर, अिस तरमीम के बारे में बहुत से भाषण हुअे और दफा ३१ और दफा ३३ का मुकाबला किया गया। दफा ३१ में अिजाजत है कि वह अपने लिये अपनी जरूरियात की चीजें ला सकता है। लेकिन दफा ३१ में बतौर खुद लाने की चीजों के लिये जो अिजाजत है वह दफा ३३ के तहत गव्हर्नमेंट को सप्लाय करना चाहिये। यह सही अुसूल नहीं है। अिसमें लिखा गया है कि 'सफिशियंट, क्लोदिंग बेडिंग........' वगैरा अिसमें जो प्रपोज किया गया है कि

"four dhoties, two knickers, two pyjamas, six shirts, etc........."

अिसके बारें में मैं कहना चाहता हूं कि जेल में रहनेवाले अिन्सान जरूर होते हैं लेकिन वह अैसा तबका है जिसको सोसायटी से अलग रखना जरूरी है अिस लिये जेल में रखा जाता है। मगर मैं ऑनरेबल मेंबर से पूछना चाहता हूं कि जो लोग बाहर पुरअमन शहरी की हैसियत से रहते हैं क्या अुनका आज स्टेंडर्ड अुतना है जितना अिस प्रपोजल में रखा गया है? पहले तो ऑनरेबल मेंबर्स अिस अमर की कोशिश करें कि बाहर के अमनपसंद शहरी अितना स्टेंडर्ड प्राप्त कर सकें, अुसके बाद यहां प्रपोज करें कि कैदियों को भी जेल के अंदर अिस तरह की चीजें दी जायें। लेकिन जहां हमारे मुल्की हालत यह है, बाहर रहनेवाले लोग जो मेहनत करके जिंदगी बसर करते हैं अुनके लिये भी अितनी चीजें मुहैया नहीं हैं तो यह कहना कि जेल के अंदरवालों के लिये अितनी चीजें दी जायें तो यह अजीब बात होगी। ऑनरेबल मेंबर अिस बात को भूल जाते हैं कि आखिर पब्लिक रेवीन्यू पर अिसका भार पडनेवाला है———

شری کے - ایل - نرسمہا راؤ:— آج کے حالات میں چونکہ حکومت کھانے کو نہیں دے سکتی اس لئے لوگ جیل جا رہے ھیں -

شری گروا ریڈی :— موجودہ رول کے تحت دھوتیاں نہیں دیجاتی ھیں - کیا آپ دھوتیاں دینگے اس کا کلیریفیکیشن فرمائیے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—सफिशियंट क्लोदिंग और बेड्गि यहां कहा गया है। तो जितना जिस्म ढकने के लिये जरूरी है अुतना दिया जा रहा है। लेकिन अिस तरह का प्रपोजल रखकर यह कहना कि अितनी चीजें दी जायें तो वह नहीं हो सकता। मैं जवाब दे चुका हूं कि बाहर के शहरियों के लिये अितनी चीजें आज मुहैया नहीं हैं। हुकूमत कोअी अव्वाम से अलग चीज नहीं है। जेल के अंदर जितना खर्च होता है वह सब पब्लिक रेवीन्यू से होता है। गरीब लोगों से जो टैक्स लिया जाता है अुसीमें से जेल के अंदर खर्च किया जाता है। लेकिन जब टैक्स लगाने का वक्त आता है या बजट मंजूर करने का वक्त आता है तो कहा जाता है कि २१ लाख के मुकाबले में २६ लाख या २९

लाख खर्च होता है और जब प्रपोजल देने का वक्त आता है तो अैसा प्रपोजल दिया जाता है कि बोर्डिंग्ज में या कॉलेज में विद्यार्थियों को या बाहर के पुरअमन शहरियों को जो चीजें मुहैया नहीं होती वह अुनको दी जायें। यानी 'हलवाअी की दूकान पर दादाजी का फातिहा' अैसा यह प्रपोजल है। कैदियों से हमदर्दी रखनेवालों से मैं अितना कहना चाहता हूं कि वे पहले अिस बात की कोशिश करें की पहले हमारे मुल्क की हालत ठीक हो जाय और बाहर रहनेवालों के लिये ये चीजें नसीब हों और बाद में अंदर रहनेवालों के लिये ये चीजें देने के लिये कोशिश की जाय। अिस वक्त के हालात में ये चीजें अुनको दी जाना नामुमकिन है। अिसलिये मैं अिन तरमीमात को कबूल नहीं कर सकता। दूसरी जो अमेंडमेंट पेश की गअी हैं अुसमें बेडिंग और क्लोदिंग (Bedding and clothing) अेज मे बी नेसेसरी (as may be necessary) अैसा कहा गया अुसमें से अेज में बी नेसेसरी के अलफाज को निकाल कर अुसके जगह अेक लंबी लिस्ट रखने के लिये कहा जा रहा है। अगर यह निकाल दिया जाय तो फिर अुसमें कोअी लिमिट नही है अिस लिये यह अमेंडमेंट मंजूर नही की जा सकती है। क्या दिया जाय यह जेल मॅन्युअल में मौजूद है अिस लिये फिरसे यहां पर अितनी लंबी लिस्ट रखने की कोअी जरूरत नही है।

شری بی - ڈی - دیشمکھ :- آپ رولس میں اس کو محدود کرسکتے ہیں -

شری پنڈم واسدیو:- آپ آلٹرنیٹیو (Alternative) طور پر کیا دینا چاہتے ہیں اسکی وضاحت کیجئے ؟

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—कवायद में यह सब मौजूद हैं। अलग से रखने की जरूरत नही है।

شری پنڈم واسدیو:- نیسیسریز (Necessaries) میں آپ کی نظر میں کیا کیا چیزیں ہیں وہ بتلائیے ؟

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—जेल मॅन्युअल में सब बातें बताअी गअी हैं।

شری گروا ریڈی :- جیل مینول کے لحاظ سے کسی کو دھوتی نہیں دیجاتی - کیا آپ بھی نہیں دینا چاہتے ؟

مسٹر ڈپٹی اسپیکر :- وہ پہلے جواب دے چکے ہیں -

شری پنڈم واسدیو:- جیل مینول کے لحاظ سے تو ایک چپا - ایک منتا - ایک ٹاٹ پتری ایک انڈرویر ملتا ہے -

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That in line 4, for: 'may be necessary' substitute prescribed annually below: Four dhoties, two knickers, two pyjamas, six shirts, one scarf, one sweater, two towels, one

pair of chappal and one pair of shoe, one satranji, two bed sheets, one mattress and one blanket".

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That in line 4, for: 'and bedding' substitute: 'bedding and other necessaries'."

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That Clause 33 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 33 was added to the Bill.

Clause 34

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That Clause 34 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 34 was added to the Bill.

Clause 35

Shri K. Ramchandra Reddy: I beg to move:

"That in line 4, for 'nine' substitute: 'eight'.

Mr. Deputy Speaker: Amendment moved.

Mr. Sham Rao Naik: I b-g to move:

"That in line 4, for 'nine' substitute: 'six".

Mr. Deputy Speaker: Amendment moved.

Shri B. D. Deshmukh: I beg to move:

"That in line 4, add: 'Provided that every prisoner so employed on labour or sentenced to labour shall be paid proper remuneration".

Mr. Deputy Speaker: Amendment moved.

*శ్రీ కె. రామచంద్రారెడ్డి :—మిస్టర్ స్పీకర్, సర్, నేను ఏదైతే 3౫వ క్లాజులో సవరణ ప్రవేశపెట్టానో దానిని గురించి ప్రధానంగా చెప్పేది ఏమంటే, ఈనాడు జైలులో శిక్షితులందరిచేత పని చేయించడం జరుగుతోంది. ఉదయం ౮ గంటలు మొదలు సాయంత్రం అయిదున్నర, ఆరు గంటలవరకు పని చేయించడం జరుగుతోంది. ఈ విధంగా చూస్తే రోజుకు పది గంటల పని చేయవలసి వస్తోంది. అసలు జైలు లోపల వాస్తవంగా వారికిచ్చే ఆహారం ఏమిటి? అటువంటి ఆహారం తిని పది గంటలు పని చేయగలడా లేడా? శారీరకంగా అతనికి ఏ విధంగా శక్తి వుంటుంది. అనేది మనం ఆలోచించవలసి ఉంటుంది. బయట సాధారణంగా కార్ఖానాలలోని కార్మికులు రోజుకు పూర్తిగా ౮ గంటలు పని చేయరు. అసలు బయట వాతావరణానికి జైలులోని వాతావరణానికి భూమికి, ఆకాశానికి వున్నంత తేడా వుంటుంది. అసలు జైలులో వారికిచ్చే ఆహారం చూస్తే తక్కువగా వుంటుంది. తక్కువ ఆహారమే కాక, అది అనారోగ్యకరంగా వుంటుంది. అది పుష్టికరమైన ఆహారం కాజాలదు. అందుచేత రోజుకు ౯ గంటలు ౧౦ గంటలు అటువంటి ఆహారం తిని పని చేయడం కష్టం. అవసరమైతే మొత్తంసాబ్ ౧౦ గంటలు పని చేయించ వచ్చని వున్నది. ఇప్పుడు నా తరువాత ప్రవేశ పెట్టబడిన సవరణలో ౬ గంటలు మాత్రమే పని చేయించుకోవాలని వున్నది. దాని ప్రకారం ౬ గంటల పనికి మంత్రిగారు వప్పుకుంటే నా సవరణను ఉపసంహరించుకోటానికి సిద్ధంగా వున్నాను. ఆ ప్రకారం ౬ గంటల పనికి వప్పుకోకపోతే, కనీసం నా సవరణ ౮ గంటలు పని తీసుకోవాలన్నది గౌరవనీయ మంత్రిగారు అంగీకరిస్తారని ఆశిస్తూ, ఇంతటితో ముగిస్తున్నాను.

श्री. शामराव नाओक (हिंगोली आम) :—अुपाध्यक्ष महोदय, अिसमें अैसा रखा गया है कि कैदि को अेक दिन में ९ घंटे काम करना चाहिये। लेबर अॅक्ट के तहत जो हिंदुस्तान में नाफीज है, हफते में ४८ या ४२ घंटे काम करने को रखागया है, लेकिन अिस कानून के लिहाज से दिन में ९ घंटे काम लिया जायेगा। अिस तरह अुसे हफते में ६३ घंटे काम करना पडेगा। मेरा ख्याल है कि जो लेबर अॅक्ट हमारे यहां मोजूद है, अुसी तरह से अिनसे भी काम लेना मुनासिब होगा। अेक सजा तो अुसे यह है कि वह जेल में बंद है और अुसपर भी अुससे ज्यादा काम लेने की सजा रखना ठीक न होगी। अिस तरह यदि किया जाय तो अुसपर बहुत सख्ती होगी। अुसी तरह से रेफरमेटरी स्कूल में भी अिस तरह ९ घंटे काम रखा जायगा तो बहुत ज्यादा सख्ती होगी। अिस लिये मैंने यह अमेंडमेंट पेश की है कि अुनसे ६ घंटे काम लिया जाय। मेरी यह अेक छोटी सी तरमीम है और मुझे अुमीद है कि मिनिस्टर साहब अिसे कबूल फरमायेंगे।

شری بی - ڈی دیشمکھ - اسپیکر سر - میری ترمیم اس سے پہلی ترمیات کے تسلسل میں ہے جو شام راؤ نائک صاحب کے ہیں - میں ان کی ترمیات کی تائید کرتے ہوئے اپنی ترمیم موو کررہا ہوں - قیدیوں سے جیل میں جو کام لیا جاتا ہے اس کے دو وجوہ ہیں - ایک تو یہ ہے کہ انہیں کسی طرح مصروف رکھا جائے تا کہ وقت ان پر بار نہ گزرے - دوسرے یہ کہ وہ جیل سے باہر آنیکے بعد ایک اچھے شہری بننے کے قابل ہوسکیں - اور اپنی روزی پیدا کرنے کے اہل ہو جائیں - یا جس طرح پہلے انہوں نے حصول معاش کے نا جائز طریقے اختیار کئے تھے وہی طریقے وہ دوبارہ استعمال نہ کریں - اس طرح قیدی سے قید خانہ میں کام تو لیا جاتا ہے لیکن جب وہ چھوٹ کر قیدخانہ سے باہر آتا ہے اگر اس

وقت اس کے پاس کچھ تھوڑا سا بھی سرمایہ نہو جس سے اپنے اس فن کو جو اس نے جیل میں سیکھا ھے (جیسے درزی - موچی - نواڑ بنانیکا کام) آغاز کرکے حصول معاش کا ذریعہ بناسکے تو ممکن ھے کہ وہ مجبور ھو کر پھر جرم کے ارتکاب کی جانب مائل ھوجائے - ھم دیکھتے ھیں کہ متمدن ممالک میں قیدیوں سے قید خانہ میں جو کام لیاجاتا ھے اس کے لئے انہیں اس کی مزدوری جمع رکھکر رھائی کے وقت دی جاتی ھے - یہاں آپ جیل میں قیدیوں سے ۹ گھنٹے روزانہ محنت لینے کا پراویژن رکھ رھے ھیں اور اس کے لئے دوتین پائی برائے نام معاوضہ بتلائیں تو یہ کوئی صحیح حل نہیں - یہاں اوقات کار ۶ گھنٹے یا ۸ گھنٹے رکھنے کی جو ترمیمات پیش ھوئی ھیں ان میں سے جو کوئی بھی ترمیم قبول کی جائے ھر صورت میں جیل میں جو محنت لی جاتی ھے اس کا معاوضہ دینے کی میں خواھش کروں گا - اگر اپ جیل کے ذریعہ قیدیوں کی اصلاح کرنا چاھتے ھیں تو یہ ضروری ھے - میں عرض کروں گا کہ میری ترمیم پہلی ترمیم کے ساتھ قبول کی جائے -

شری اے - رامچندرا ریڈی :- اسپیکر سر - دفعہ ۳۰ کے تحت قیدی سے قید میں ۹ گھنٹے سے زیادہ روزانہ کام لے سکتے ھیں - لیکن خود جیل مینول میں یہ ھے کہ ۸ گھنٹے سے زیادہ کام نہ لیا جائے - اور باوا آدم کے زمانہ سے آج تک حیدرآباد کے مختلف جیلوں کے اوقات صبح ۸ بجے سے شام کے ۴ بجے تک رھتے ھیں - لیکن اس جمہوری دور میں قیدیوں سے ۹ گھنٹے کام لینے کا قانون بنایا جا رھا ھے - اور پھر قیدیوں کو غذا کیا دی جاتی ھے - ناقص غذا - گوبی گاجر کے پتے - دو جوار کی روٹیاں - صحت بگڑنے پر بھی کوئی دوائی نہیں دی جاتی - ان سب مصیبتوں کے ساتھ ظلم یہ کہ ان سے ۹ گھنٹے روزانہ کام لینے کا پراویژن رکھا جا رھا ھے - یہاں دو ترمیمات پیش ھوئی ھیں ایک ۸ گھنٹے رکھنے کے لئے اور دوسری ۶ گھنٹے رکھنے کے لئے ھے - ۶ گھنٹے کام لے سکتے ھیں یا زیادہ سے زیادہ ۸ گھنٹے لے سکتے ھیں - اس سے زیادہ نہونا چاھئے - میں امید کرتا ھوں کہ آنریبل موور آف دی بل اس پر غور کرکے ان میں سے کسی ایک ترمیم کو قبول کرلینگے -

شری اے - گروا ریڈی :- مسٹر اسپیکر سر - موجودہ حالت میں بہت سے چوری کرنے والے - پک پاکٹرس جیل سے نکلنے کے بعد پھر ۸ دن کے اندر پہنچ جاتے ھیں - اسکی وجہ یہ ھے کہ جیل سے چھوٹ کر نکلنے کے بعد انکے پاس شام کو کھانے کے لئے کچھ نہیں رھتا - اور پھر سماج میں بھی اسکے قیدی ھونے کے ناتے کوئی اسکی مدد بھی نہیں کرتا - اسطرح وہ مجبور ھو کر پھر جرم کرتا ھے - ایسی صورت میں اس سے جیل میں جو محنت لی جاتی ھے اسکا پراپر رمیونریشن دیا جائے اس میں سے کھانے کپڑے کے اخراجات منہا کرلیکر مابقی رقم رھائی کے وقت اس کے حوالہ کی جائے تو کم از کم اس رقم کے ختم ھونے تک وہ جرم کا مرتکب نہوگا - جیل میں کئی کارخانے ھیں - انکے پراڈکٹس انسپکٹر جنرل سپرنٹنڈنٹ اور دوسرے عہدہ داروں میں تقسیم ھو جاتے ھیں - اگر ان کارخانوں کو صحیح طور پر مینیج کیا جائے تو قیدی کے اخراجات منہا کرنے کے

بعد کافی آمدنی ہوسکتی ہے - اس سے قیدی کو اس کی محنت کا معاوضہ دیا جاسکتا ہے۔ تاکہ وہ کریمنل اکٹیویٹیز سے باز رہیں -

قیدیوں کے کام کرنے کے اوقات اس بل میں ۹ گھنٹے رکھے گئے ہیں - موجودہ حالت میں تو یہ عمل ہے کہ قیدی سے صرف ۸ گھنٹے کام لیا جاتا ہے - صبح ۸ بجے سے شام کے ۴ بجے تک - اس میں درمیان میں وقفہ بھی ملتا ہے ایسی صورت میں اس وقت کو بلا کسی وجہ کے بڑھانا مناسب نہیں ہے - میں منسٹر صاحب سے رکوسٹ کرونگا کہ وہ ۸ گھنٹے والی ترمیم کو قبول کریں - ۶ گھنٹے رکھنے کے لئے جو ترمیم پیش ہوئی ہے اگر اسکو قبول کریں تو بہت ہی اچھا ہے - ورنہ کم‌ازکم ۸ گھنٹے کی ترمیم کو قبول کریں -

श्री. श्रीनिवासराव अेक्लेलीकर :—अुपाध्यक्ष महोदय, यह जो अमेंडमेंट्स लाअी गअी है अुसमें पहली अमेंडमेंट यह है कि कैदियों से ९ घंटे के बजाय ८ घंटे काम लिया जाय। मुव्हर ऑफ दी अमेंडमेंट ने पहले ही बताया है कि आप अिसे ९ घंटे रखना चाहते हैं लेकिन वाकअी में आज जेल में ८ ही घंटे काम लिया जा रहा है, फिर यहां भी ८ घंटे क्यों नही रखा जाता है। यहां अैसा कहा गया है कि ९ घंटे से ज्यादा नहीं होना चाहिये। बाज वक्त अैसा होता है कि कैदियों को ज्यादा काम करने की सजा मिलती है अिस लिये कानून में ९ घंटे तक की गुंजायश रखी गअी है। हमेशा ८ घंटे ही काम लिया जाता है लेकिन आज कल तो यह ८ घंटे भी पूरा काम नही लिया जाता है। क्योंकि अिसी में स्कूल के भी घंटे चले जाते हैं। अैसी हालत में नो घंटे रखना कोअी बेजा न होगा अैसा मेरा ख्याल है। लेकिन यदि आठ घंटे रखने से ही ऑनरेबल मेंबर का सॅटिसफॅक्शन होता हो तो मुझे कोअी अुजर नही है। मै आठ घंटे की अमेंडमेंट को मंजूर करता हूं। अिसके बाद दूसरी जो ६ घंटे की अमेंडमेंट है वह तो अपने से ही रद्द हो जाती है।

अिसके बाद की जो अमेंडमेंट है वह कैदियों को वे जो काम करते हैं अुसका रेम्युनरेशन देने के बारें में है। मै कहना चाहता हूं कि कैदियों को जेल में खाना कपडा आदि सब बातें मोफत दी जाती हैं। अिसके बाद अुसके अलावा ओर रेम्युनरेशन भी किस तरहसे दिया जा सकता है? अेक ऑनरेबल मेंबरने यह सुझाया कि अुनके खाने कपडे का जो खर्चा है अुसे मिनाह कर के जो बाकी रहता हो वह रकम अुसे रेम्युनरेशन के तौर पर दी जाय। आज कल के हालात अैसे नही हैं कि अुनको खाना या कपडा आदि देने के बाद अुनके रेम्युनरेशन के लिये कुछ बचता हो।

यह भी कहा गया कि जेल में जो अिंडस्ट्रीज चलती हैं मालूम नहीं अुनकी आमदनी कहां जाती है। में बताना चाहता हूं कि अिन अिंडस्ट्रीज की जो आमदनी है वह ढाअी तीन लाख की आमदनी बजेट में सेपरेट तौर पर बताअी गअी है अुसे आप देख सकते हैं।

شری اے - گروا ریڈی :— جہاں دس بارہ لاکھ روپیے آمدنی ہوتی ہے تین چار لاکھ روپئے بتلا دینا کوئی بڑی بات نہیں ہے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—वहां बजेट में सब बातें डिटेल दी गअी हैं। अिसकी आमदनी भी बिलकुल सेपरेटली बताअी गअी है। अुसको आप यदि स्टडी करें तो आपको मालूम होगा।

वह आमदनी बजेट में शामील हैं। अलबत्ता मै अेक बात आपके सामने रखना चाहता हूं कि हालही में जेल की अिंडस्ट्रीज को रिआॅरगनाअिज (Reorganise) करने के लिये अेक रिआॅरगनाअिजेशन कमिटी मुकरर की गअी है। और जेल की अिंडस्ट्रीज को किस तरह से रिआरगनाअीज किया जाय अिसके बारें में वह कमिटी सोंच रही है। जिससे की जेल की यह आमदनी बढ सकें। कमिशन नें गव्हर्नमेंट को यह सिफ़ारिश की है कि अिस तरह से जो लोग अिन अिंडस्ट्रीज म काम करते हैं अुनका होसला बडें अिसलिये कुछ अिनसेंटिव्ह के तौर पर अुन्हे रेम्युनरेशन के तौर पर दिया जाय तो अच्छा होगा। अिसके लिये बाहर के जेलों का निरीक्षण करने के लिये भी यहां से कुछ लोगों को भेजा गया था। ओर अुन्होंने अपने सिफ़ारिशात गव्हर्नमेंट के पास भेजे है और गव्हर्नमेंट अिन तमाम बातों पर गोर कर रही है। लेकिन यहां पर जो अमेंडमेंट रखी गअी है वह आज मंजूर नही की जा सकती हैं। गव्हर्नमेंट अिन तमाम मसलों पर अभी सोंच रही है।

شری بی - ڈی - دیشمکھ :— اس پر دوسرے ممالک اور پراونسز(Provinces) میں عمل ہو رہا ہے - آپ کے پاس یہ مذاق ہوسکتا ہے -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—दूसरे स्टेट में अिस तरह के प्रोविजन हैं कि वहां पर कैदियों का खाना और कपडा आदि का खर्चा नही दिया जाता है, वह अिसमें से ही लिया जाता है। अिस लिये मै पहली अमेंडमेंट जो घंटो के बारें में है अुसे कबूल करता हूं और दूसरी और तीसरी जो अमेंडमेंट है अुसे नाकबूल करता हूं।

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That in line 4, for 'nine' substitute: 'six' ".

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That after line 4, add: 'Provided that every prisoner so employed on labour or sentenced to labour shall be paid proper remuneration'."

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That Clause 35, as amended, stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 35, as amended, was added to the Bill.

Clause 36

شری پنڈم واسدیو:— اسپیکر سر - میرا امنڈمنٹ یہ ہے کہ ......

مسٹر ڈپٹی اسپیکر:— اسٹمنٹ موو کرنے کی ضرورت نہیں۔ آپ کلاز کی مخالفت میں تقریر کرسکتے ھیں -

శ్రీ పెండెం వాసుదేవ్ :—అధ్యక్ష మహాశయా, ఈ 36వ క్లాజులో సామాన్యమైన శిక్ష పడిన ఖైదీచేత కూడా జైలు అధికారులు, వారు కోరినంత కాలం, పని చేయించవచ్చునని వున్నది. అసలు రెండు రకాలు శిక్ష—బమా షక్కత్, బిలా మషక్కత్ అని రెండు రకాలున్నవి. నేరస్థునికి సామాన్య శిక్ష వేసినప్పటికి జైలుకు వచ్చిన తరువాత అతను కోరినంత కాలము జైలు అధికార్లు పని ఇవ్వవచ్చునని ఇందులో చూపించబడ్డది. కొద్దిమాసాలు, నాలుగు మాసాలుగాని, ఆరు మాసాలుగాని సామాన్య శిక్ష పడినవారు జైలులో పని చేయడానికి అనగా జొన్నలు విసరటానికి గాని, గానుగ తిప్పడానికిగాని ఇటువంటి పనులకు సులభంగా సిద్ధ పడరు. జైలు అధికారులు యమ దూతలుగా తయారై నిర్బంధంగా వారిచేత పని చేయిస్తారు. ఇది జైలులో జరుగుచున్న అలవాటు. దానిని శాసన బద్ధంగా చేయడానికి మంత్రిగారు ఈ క్లాజును పెట్టారు. ఇటువంటి దానిని నేను ఖచ్చితంగా వ్యతిరేకిస్తున్నాను. సామాన్య శిక్షితునికి కూడా, జైలుకు వచ్చిన తరువాత ఈ క్లాజుద్వారా పని కల్పించడం జరుగుతుంది. కాబట్టి మంత్రిగారు ఈ క్లాజు మొత్తాన్ని ఈ చట్టంలోనుంచి తీసివేయాలని వారు ఆ ప్రకారం తీసివేయడానికి అంగీకరిస్తారని ఆశిస్తున్నాను. లేకపోతే మూడు నాలుగు నెలలు సామాన్య శిక్షవేయబడినవారు, జైలులోకి రాగానే వ్యవసాయానికి పంపడమో, లేక ఇతర పనులు—జైలు అధికారులు ఇండ్లు ఊడ్చడానికి, గుడ్డలు ఉతకడానికి, ఇంటిచాకిరి మొదలైన పనులు చేయిస్తారు. ఈ విధంగా పనులు చేయించడం అలవాటుంది. అటువంటి అలవాట్లను దీనివలన మరింత కట్టు దిట్టం చేయడం జరుగుతుంది. కాబట్టి ఈ క్లాజును మంత్రిగారు పూర్తిగా ఉపసంహరించు కుంటారని కోరుతున్నాను.

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—अुपाध्यक्ष महोदय, दफे ३६ को बिलकुल निकाल देने के लिये कहा जा रहा है लेकिन मैं कहना चाहता हूं कि अिस दफे की जरूरत है। अिसे निकाला नही जा सकता है। अिसमें जो प्राविजन डायट कम करने के बारें में रखा गया है वह तमाम कैदियों के लिये नही है। लेकिन यह सजा के तौर पर रखा गया है। यदि कोअी कैदी बिना वजह काम नहीं करता है तो अुसका डायट कम किया जा सकें अिस लिये यह प्राविजन रखा गया है।

شری پنڈم واسدیو:— عدالت سے جو سزا دیجاتی ھے اس میں خود با مشقت بلا مشقت کی صراحت موجود ھوتی ھے - پھر جیل میں سزا تجویز کی جانا کیا معنی رکھتا ھے ؟

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—जिन क्रिमिनल प्रिझनर्स को सिंपल अिंप्रझनमेंट मिली है अुन्ही के लिये यह रखा गया है। रिगरस अिंप्रीझनमेंट के लिये अिसे नहीं रखा गया है। सीहृत के ख्याल से भी अिसे रखने की जरूरत होती हैं यदि जेलमें काम बराबर न किया जाय तो अुस आदमी की सीहृत खराब होती है। अुसको सीहृत ठीक रहे अिस के लिये यदि अुसके पास काम न हो तो अुसका डायट कम करने की जरूरत होती हैं ताकि अुसकी सीहृत पर बूरा असर न पडें। अिस लिये गव्हर्नमेंट को अिस तरह का प्राविजन करना पडता है कि डायट में कमी की जा सकती हो। जेल के अधिकारियों को यह ख्याल रखना पडता है कि जेल में किसी की सीहृत खराब न हो। आम तौर पर स्केल ऑफ डायट १२ छटाक का रहता है लेकिन अुसे आठ छटाक तक कम करने के लिये प्राविजन

जिस में रखा गया है। ताकि ज्यादा खाने से सीहत खराब होने का धोखा न रहे। जिस लिये जिस क्लॉज के रखने की जरूरत है।

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That Clause 36 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 36 was added to the Bill.

Business of the House

The Minister for Local Government and Education (Shri Gopal Rao Ekbote): I beg your indulgence for a small interference. You, Sir, have announced today that the discussion on the statement made by the hon. Minister for Supply would take place tomorrow at 5-30 p.m. We were under the impression that hon. Members would be ready after going through the lengthy statement made by the hon. Minister. But now, it has been represented that it will not be possible for the hon. Members in so short a time to go through such a lengthy statement, collect facts and present their views before the House. I, therefore, beg your indulgence to postpone the discussion from tomorrow to day-after-tomorrow, and the discussion on the statement may be allowed to take place for the whole of the day on 15th September, 1954.

Mr. Deputy Speaker: I think it is the unanimous opinion of the House. So, the House will take up discussion, on the statement made by the Supply Minister and the motion moved by Shri V. B. Raju, on 15th September, 1954.

L. A. Bill No. XIX of 1954 the Hyderabad Prisons Bill 1954.

Clause 37

Shri Pendam Vasudev: I beg to move:

"That in line 4, after: 'jailor', add: 'in writing'."

Mr. Deputy Speaker: Amendment moved.

శ్రీ పెండెం వాసుదేవ్ : అధ్యక్ష మహాశయా, ఈ ౩౭ క్లాజులో నా సవరణ ఏమంటే శిక్షితుడు మానసికంగా గాని, శారీరకంగాగాని అనారోగ్యం చెందినప్పుడు జైలరుకు క్రింది అధికారులు తెలుపునప్పుడు వ్రాసి పంపాలని సవరణ వుంది. ఇది మంత్రిగారికి పెద్ద ఆక్షేపణీయమైన సమస్య కాదు. వ్రాసి పంపక పోయినట్లయితే, జైలులో నోటి మాటలతో పనులు జరుగవు. మంత్రి

గారికి అనుభవం వున్నట్లు లేదు. వారికే ఈ విషయాలన్నీ అనుభవం వుంటే ఈ చట్టమే తీసుకు రారు. జైలు అధికారులు ఖైదీలలో ప్రవర్తించే విధానంకూడా వారికి బాగా తెలియ నట్లున్నది. మంత్రిగారికి ఆ విషయాలన్నీ బాగా తెలిసి వున్నట్లయితే ఈవిధంగా చట్టాన్ని, ముక్కకు ముక్కా కదిల్చి, తీసుకువచ్చేవారు కాదు. వారు జైలు జీవితానికి నూరు ఆమళ్ళ దూరాన వున్న వ్యక్తితా దీనిని తీసుకురావడం జరిగింది. ఆ విధంగా వ్రాసి పంపాలని ఇందులో లేకపోతే ఖైదీ బాధపడటం జరుగుత్తుంది. వాస్తవానికి ఆరోగ్యం చెడి ఖైదీ బాధ పడుతున్నా విచారించే వారుండరు. వ్రాసిగనక వుంటే రికార్డులో వుంటుంది. ఆ ప్రకారం చికిత్స చేయించడానికి వీలుంటుంది. కాబట్టి ఈ చిన్న సవరణను, అనగా జైలరుకు వ్రాసి పంపాలనేది, మంత్రిగారు తప్పక అంగీకరించాలని కోరుతున్నాను.

شری گروارینڈی :— مسٹر اسپیکر سر - اگر کوئی قیدی بیمار ہو اور ڈاکٹر کو اپنا معائنہ کرانا چاہے تو جیلر کو زبانی اطلاع دینے کے باوجود اسکو ڈاکٹر سے ملنے کا موقع نہیں دیا جاتا ہے - آٹھ روز میں ایک مرتبہ بھی ڈاکٹر کا معائنہ نہیں کرایا جاتا اسلئے ہماری خواہش یہ ہے کہ تحریری اطلاع دینے کی گنجائش رکھی جائے تو مناسب ہوگا -

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—स्पीकर सर, आठ रोज डाक्टर के पास नहीं ले जाया जाता और वक्त पर अित्तिला नहीं देते यह सब पुराना तजरूबा है। आज अैसा नहीं होता, पहले के हालात अब तबदील हो गये हैं। यहां पर जो तरमीम लाअी गअी है वह आज के रोज प्रेक्टिकेबल नहीं है। बहुत से लोग वहां पर काम करते हैं। वे सब अिस काबिल नहीं होते कि वे दरखास्त लिख सकें या रिपोर्ट लिख सकें। यह अेक दुश्वारी हो जायगी कि ये लोग ठीक तरीके से लिखें। यह अेक अिम्प्रेक्टिकेबल (Impracticable) चीज है। वहां पर आज वक्त पर अित्तला दी जाती है, और अिलाज भी वक्त पर होता है। बल्कि ताखीर की अित्तिला देने का जो क्लॉज अिसमें रखा गयाहै वह अुन्हीं की सहूलत के लिये है। अिससे बढकर राअिटिंग में नहीं करना चाहिये। अैसा करेंगे तो आप और दिक्कत पैदा करेंगे। अिसलिये मैं अिसको कबूल नहीं कर सकता।

شری پنڈم واسدیو :— فرض کیجئے کہ کوئی لکھکر بھیج سکتا ہے اور اسکے پاس کاغذ قلم بھی موجود ہے تو کیا آپ اسکی اجازت دینگے ؟

श्री. श्रीनिवासराव अेखेलीकर :—आप सब के लिये अेक आम क्लॉज बनाना चाहते हैं। मैंने कहा कि वह अिम्प्रेक्टिकेबल चीज ह। न कैदी लिखे पढ़े होते हैं न वहां के जवान अिसलिये आज के रोज यह अव्यावहारिक चीज है। अिसलिये यह तरमीम कबूल नहीं की जा सकती।

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That in line 4, after 'jailor', add: 'in writing'."

The motion was negatived.

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That Clause 37 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clause 37 was added to the Bill.

Clauses 38 & 39

Mr. Deputy Speaker: The question is:

"That Clauses 38 & 39 stand part of the Bill".

The motion was adopted.

Clauses 38 & 39 were added to the Bill.

Clause 40

Shri K. Anantha Rama Rao (Deverkonda): I beg to move:

(a) "That in line 3: omit 'civil or unconvicted criminal'."

(b) "That in line 5: omit 'undertrial'."

(c) "That after line 7 add:

'Provided that:

(a) such visits to the prisoners shall not be less than twice a week;

(b) no other person shall be allowed to be present within the distance of hearing at the time of interview;

(c) no restriction amounting to discrimination on political grounds shall be made;

(d) no curtain shall be allowed to interview between parties having interviews'."

Mr. Deputy Speaker: Amendment moved.

شری کے۔ اننت رام راؤ:۔ مسٹر اسپیکر سر۔ میری ترمیم دفعہ ۴۰ سے متعلق ہے۔ اس دفعہ کے الفاظ اس قسم کے ہیں کہ جن کی وجہ سے قیدیوں کو ملاقات کا موقع نہیں ملتا۔ ہر قیدی اپنے دوست احباب عزیز و اقارب سے ملنے کے لئے بیچین رہتا ہے۔ ان کو اس قسم کی سہولتیں دینا ضروری ہے۔ ایسی چھوٹی سہولتوں سے کسی کو محروم کرنا مناسب نہیں ہے۔ اسلئے ہماری یہ خواہش ہے کہ "سیول اوز ان کنوکٹیڈ کریمنلس" (Civil and unconvicted criminal) کے الفاظ نکال ڈالے جائیں۔ اور اس میں

ہم نے بعض شرائط رکھے ہیں وہ یہ کہ قیدیوں کو جب ملاقات کا موقع دیا جائے تو کسی قسم کا پردہ نہ رکھا جائے ۔ قیدی اپنے عزیز واقارب دوست احباب کی صورت دیکھنا چاہتے ہیں اس لئے پردہ رکھنا مناسب نہیں ہے ۔ نیز یہ کہ خانگی کاروبار کے سلسلہ میں وہ گفتگو کرنا چاہتے ہیں ایسی حالت میں کسی غیر آدمی کا وہاں موجود رہنا مناسب نہیں ہے ۔ اسی لئے میں نے یہ ترمیم پیش کی ہے کہ ملاقات کے وقت پولیٹیکل و نان پولیٹیکل (Non-political) کی شرط رکھنا مناسب نہیں ہے ۔ ملاقات کا موقع دینا کوئی ایسا فعل نہیں ہے جس سے جرائم کی طرف رجحان پیدا ہوتا ہو ۔ اس لئے مجھے امید ہے کہ میری ترمیم کو قبول کیا جائیگا ۔

شری اے ۔ رامچندرا ریڈی :- مسٹر اسپیکر سر ۔ دفعہ ۴۰ کے تحت قیدیوں پر کئی قیود اور پابندیاں عائد کی گئی ہیں چاہے وہ زیردریافت قیدی ہوں یا سزا یاب ۔ جب کوئی قیدی جیل میں داخل ہوتا ہے تو اس کو ایک فہرست داخل کرنی پڑتی ہے کہ وہ کن کن لوگوں سے ملاقات کرنا چاہتا ہے ۔ ایک فارم (Form) قیدی کو دیا جاتا ہے اس کی خانہ پری کرکے داخل کرنا پڑتا ہے ۔ وہ فارم مہتمم پولیس متعلقہ ضلع کے پاس بھیجا جاتا ہے ۔ مہتمم پولیس جانچ کے لئے وہ فارم سب انسپکٹر پولیس کے پاس روانہ کرتا ہے ۔ جانچ کے بعد سب انسپکٹر کی رپورٹ مہتمم پولیس کے پاس بھیجی جاتی ہے ۔ اس ساری کارروائی میں تین چار مہینے گزر جاتے ہیں ۔ عدالت میں جب مقدمہ چلتا ہے تو پندرہ دن یا ایک مہینے کی پیشی رکھی جاتی ہے ۔ ملزم کو حاضر ہونا پڑتا ہے ۔ وکیل کو مقرر کرنا پڑتا ہے اور اس کی فیس کا انتظام کرنا پڑتا ہے ۔ ان تمام انتظامات کے لئے جیل میں داخل ہوتے ہی ملزم کو اپنے عزیز و اقارب سے ملاقات کرنا ضروری ہوتا ہے لیکن اس اجازت کی کارروائی کی تکمیل میں تین چار مہینے لگ جاتے ہیں ۔ جب وہ فارم اور ملاقاتیوں کی فہرست مہتمم پولیس کے پاس سے منظور ہوکر آتی ہے تو ملاقات کی اجازت دی جاتی ہے اور اگر اس سے پہلے ملاقات کرنا چاہیں تو ہوم منسٹر صاحب کی منظوری لینی پڑتی ہے ۔ موجودہ جیل مینول کے لحاظ سے زیر دریافت قیدی کو مہینے میں ایک مرتبہ ملاقات کی اجازت دی جاتی ہے ۔ ہم نے اپنی ترمیم کے ذریعہ یہ خواہش کی ہے کہ زیر دریافت قیدی کو ہفتہ میں دو مرتبہ اور سزا یاب قیدی کو مہینے میں دو مرتبہ ملنے کی اجازت دی جائے ۔

دوسری چیز یہ کہ قیدی جب اپنے عزیز و اقارب سے ملتا ہے تو اوس وقت سی ۔ آئی ۔ ڈی ۔ یا جیل کے افسر سامنے رہتے ہیں ۔ یہ طریقہ نا مناسب ہے کیونکہ زیر دریافت قیدی اپنے مقدمہ کے تعلق سے شہادت صفائی وغیرہ کے پیش کرنے کے لئے اپنے عزیزواقارب کو ہدایات دیتا ہے ۔ ایسے وقت سی ۔ آئی ۔ ڈی ۔ یا جیل کے آفیسر کی موجودگی اس کے حق میں مضر ہوگی ۔ وہ ضروری ہدایات نہ دے سکے گا ۔ اس لئے ہماری خواہش یہ ہے کہ جیل کے افسر یا سی ۔ آئی ۔ ڈی کے افسر ملاقات کے وقت سامنے نہ رہیں ۔ قانوناً بھی یہ انصاف کے خلاف ہے ۔ ملاقات میں ایک اور پابندی یہ ہے کہ آہنی پردہ

رهتا هے - قیدی کے بیوی بچے کوئی آئیں تو آهنی پردے کے پیچھے سے بات چیت کرنی پڑتی هے" - ایسی خلاف قانون چیزیں اس بل میں نہیں رهنی چاهئیں - گذشته دور کے اسٹیٹ کا جیل مینول دیکھئے ملاقات کے وقت آهنی پرده رکھنے کی قید کہیں نہیں هے - اس کے علاوه خود یہاں کی پہلی حکومت نے اس کو جائز قرار نہیں دیا تھا - ایسی صورت میں جمہوری حکومت کے لئے یه موزوں نہیں هے - امید که ان پابندیوں کے خلاف دونوں جانب سے جو باتیں کہی گئی هیں ان پر موور آف دی بل غور کریں گے جس کا وعده جنرل ڈسکشن کے وقت انہوں نے کیا تھا - کم سے کم مجھے اس کی امید هے که ملاقات کے وقت سی - آئی - ڈی افسر کی موجودگی اور آهنی پردے کے لزوم کو وه اس بل سے حذف کریں گے -

శ్రీ కె. యల్. నరసింహారావు :—స్పీకర్, సర్, ఈ ౮౦ వ క్లాజులో అనంత రామారావు గారు తెచ్చిన Amendments ఉన్నాయి. వాటిని మొత్తం 3 భాగాలుగా విభజించ వచ్చును. ఒకటి,—మూడవ లైనులో " Civil or unconvicted criminal " అనే దానిని తీసివేయాలని. రెండోది,—లైను ఐదులో " Under trial " అనే పదము తీసివేయాలని. ఇవిగాక మూడోది, ఒక " Proviso " చేర్చాలని. ఈ " Amendment " తెచ్చారు. అయితే, యీ సెక్షన్‌లో ఉన్నది ఉన్నటుగా చదివితే ఏమి గ్రహిస్తామంటే, ఒక Civil or unconvicted criminal ఖైదీలు తప్ప తదితరులు ఎవరు కూడా తమ బంధు మిత్రులను కలుసుకునే అవకాశం ఉండదు. గడచిన సెక్షన్‌కు అనేక Amendments వచ్చాయి. ఆ Amendments కు ఉప-మంత్రిగారు సమాధానమిస్తూ తమకు ఖైదీలమీద ఎంతో దయ వుండి, వారి క్షేమము దృష్ట్యా నే ఈ సెక్షన్నును Draft చేసినట్లు చెప్పటం జరిగింది. వారు ఖైదీలపై ఎంతో దయ ఒలక పోస్తున్నామని చెప్పారు. వారు దయ గలవారా, నిర్దయులా, అనే విషయాన్ని ఇప్పుడు నేను చెప్పటం లేదు. ఈ బిల్లులో మంత్రి గారు వాడిన పదజాలం చూస్తే, "తడిబట్టలతో గొంతులు కోసే" పద్ధతిగా ఉన్నది. చల్లగా మాట్లాడి కొంపలార్పే వ్యవహారాన్ని మన ఉప-మంత్రిగారు చేపట్టినట్లు కనిపిస్తోంది. సవరణ లకు అవకాశం లేకుండా బిల్లును సిద్ధపరచునప్పుడే వారు జాగ్రత్త పడి తమ ఉదారత్వాన్ని చూపవల సింది అట్లుగాక ఇరు ప్రక్కలనుండి పెద్ద ఎత్తున విమర్శలు వచ్చిన తర్వాత, సవరణలను తప్పని సరియై అంగీకరించి తామేదో ఘనకార్యం చేసినట్లుగా చెప్పుకొనడం సరియైనది కాదు. వారి ఆలోచనలు ఏ మార్గాన నడుస్తున్నదీ వారి బిల్లు నిరూపిస్తూనే ఉంది. కల్లబొల్లి కబుర్లు ఇచ్చకాలు ఆ స్వభావాన్ని దాచలేవు. ఒక Civil Prisoners, Under Trials తప్ప, తదితరులు ఎవరూ బంధు మిత్రులను కలిసే అవకాశం ఈ క్లాజులో లేదు. మీరు ప్రజలకు అన్నం పెట్టలేక పోయారు. ప్రజలకు అన్నం సంపాదించుకొనే మార్గం చూపించలేక పోయారు. ప్రజలు బ్రతకటానికి ఏదైన పని చూపించమంటే, మీరు పని చూపించలేకుండా ఉన్నారు. మీరు ప్రజానీకాన్ని యీ దరిద్రములోకి దింపి వారికి సక్రమంగా జీవించే సౌకర్యాలు కల్పించక బాధలకు లోనై ఉదర పోషణకు భార్యా పిల్లల ప్రాణ రక్షణకు తప్పనిసరిగా దొంగతనం చేయ వలసిన నిర్బంధంలోకి దింపుతున్నారు. వారు దొంగతనంచేసి జైలుకు పోతే చివరకు భార్య బిడ్డలను కలుసుకొనేఅవకాశం కూడ ఇవ్వరు. వాడు పని చేసుకొంటానంటే యీ ప్రభుత్వం

పని చూపించదు. మీరు వాళ్ళకు ఉద్యోగాలు చూపించలేని స్థితిలో ఉన్నారు. పైగా వారు జైళ్ళలోకి పెడితే వారు తమ భార్యా బిడ్డలను కలుసుకోటానికి వీల్లేదంటారు. ఇది పూర్తిగా అన్యాయమే కాదు, అమానుషము అని కూడా అనిపించుకొంటుంది. ఖైదీలు తమ బంధు మిత్రులను కలవనివ్వకుండా ఉంచటానికి ప్రయత్నించటం అన్యాయం అనటం కన్నా, అమానుషం అంటే బాగుంటుందే మోననిపిస్తోంది.

[*Shri B. D. Deshmukh* (*Chairman*) *in the Chair*]

ఐదవ లైనులో Under Trials కు ఆ బాధలు తొలగించాలని కోరారు. Under trials కు మాత్రం తమ వకీళ్ళను కలుసుకొనే అవకాశం ఇస్తామని అంటున్నారు. బాగానే వుంది. ఒకరికి క్రింద బోర్డు శిక్ష వేసింది అనుకోండి. అప్పుడు వాడు నేరస్తుడై, జైలులో శిక్ష అనుభవిస్తూ పై కోర్టులో మురాఫా చేసుకోవాలనుకుంటాడు.

Mr. Chairman : The hon. Member should address the Chair.

శ్రీ కె. యల్. నరసింహారావు : నేను Chair ను Address చేస్తున్నాను. తనకు సబ్ కోర్టు శిక్షవిధించినప్పుడు అతను శిక్షను అనుభవిస్తూనే పై కోర్టుకు మురాఫా చేసుకొంటాడు. శిక్ష అనుభవిస్తున్నాడ గనుక అతడు Under Trial కాడని ప్రభుత్వం అంటుంది. నేరస్తుడు శిక్షను అనుభవిస్తూ Legal Advice పొందే హక్కు లేదు. అతడు మురాఫా చేసుకొనేందుకు Legal Advice పొందటానికి అవకాశం ఇవ్వరు. అందుచేత అనంతరామారావుగారు ఐదవ లైనులోని "Under Trial" అను పదజాలాన్ని తొలగించాలన్నారు. కాబట్టి నేను కోరేదేమంటే మూడవ లైనులోని "Civil or unconvicted criminal" అనే పదజాలాన్ని, లైను ఐదులోని "Under Trial" అనే పదజాలాన్ని తొలగించాలి.

అనంతరామారావుగారు ఒక (Proviso) చేర్చి, కొన్ని సౌకర్యాలు ఖైదీలకు కలిగించాలని కోరారు. ఆ (Proviso) లో ఖైదీలకు కనీసం వారానికి రెండు సార్లయినా తమ బంధు మిత్రులను కలుసుకొనే అవకాశం కల్గించాలని చెప్పారు. భార్య వచ్చి భర్తతో మాట్లాడు తున్నప్పుడు వారిద్దరూ ఏమి మాట్లాడుకొంటున్నారో వినాలనే సరదా యీ ప్రభుత్వానికి ఎందుకు ఉండాలి? వారు తమ కుటుంబ కష్టాలను, ఇబ్బందులను ఏవో చెప్పుకుంటారు. వారి రహస్యాలను వినకోరే దురుద్దేశం యీ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వానికి ఎందుకు ఉండాలి? వారు తమ కష్టాలను హృదయం విప్పి మాట్లాడుకోటానికి యీ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వం ఇష్టపడటంలేదు. ఖైదీలను కలుసుకోటానికి వారి సన్నిహిత బంధువులు వచ్చినపుడు, వారు మాట్లాడుకొనే మాటలు, వారి రహస్యాలు జైలు అధికారులు విని, వారిని మరింత బాధ పెట్టటం కన్నా, వారి మాటలను వినకుండా ఉండటం మంచిదని, అట్లా వినకుండా చేయాలని. అనంతరామారావుగారు ప్రవేశపెట్టిన యీ సవరణ (Proviso) సూచిస్తున్నది.

మాకు వ్యతిరేకంగా ఉన్న పొలిటికల్ పార్టీతో సంబంధం కలిగి వున్నాడనో లేదా కమ్యూనిస్టు పార్టీలో, రైతు సంఘంతో అతనికి సంబంధం వున్నదనో, చెప్పి కొందరిని జైళ్ళలో నిర్బంధం పెట్టటం జరుగుతోంది. ఆనాడు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం గూడా ఇలాంటి నికృష్టమైన అమానుష దౌర్జన్య కాండలనే చేసింది. ప్రజా వ్యతిరేకంగా అమానుష కృత్యాలు చేసి, దౌర్జన్య కాండలు జరిపిన కారణంగానే ఆ ప్రభుత్వం అణగారి పోయింది. దానికి వారసులమని యీ ప్రభుత్వంవారు నిరూపించుకొంటున్నారు. ప్రజలను, ప్రజావాంఛలను అణచటానికి ప్రయత్నిస్తూ ప్రజా వ్యతిరేకలైనులో నడిచిన బ్రిటిష్‌వారిని ప్రజలు ఎల్లాగైతే ప్రభుత్వంనుండి బయటకు పంపించ డానికి ప్రయత్నించి, వాళ్ళను వెళ్ళగొట్టారో, అల్లాగే ఆ ప్రభుత్వానికి వారసులైన మమ్మల్నికూడా కనీసం ఈ అసెంబ్లీహాలునుండి ప్రభుత్వము నుండి బయటికి పంపటానికి ప్రయత్నిస్తారని చెబుతున్నాను. కాబట్టి, మనకు ఉన్న స్థానాలను రక్షించుకోటానికైనా, అటువంటి ప్రజా వ్యతిరేకులైన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ వారసులుగా తయారు కాకుండా ఉండటం అవసరమని నేను మీకు ఒక మంచి సలహా ఇస్తున్నాను. పోతే పరదా విషయం ఒకటి వుంది. ఖైదీలకు సన్నిహితులైన బంధువులు, భార్యగాని, పిల్లలుగాని కలుసుకోటానికి వచ్చినా వారిని ఒక బెంచీమీద కూర్చోనివ్వరు. వారందర్నీ ఒక బెంచీమీద కూర్చొని మాట్లాడనివ్వరు. వారు ఆ జైలు యొక్క కిటికీగుండా కలుసుకోవాలి గాని వారిని జైలులో కూడ బయట కలుసుకోనియ్యరు. వారు స్వేచ్ఛగా కలుసుకునే అవకాశంకలుగజేయాలి. వారి సన్నిహితులైన బంధువులు కూడ కిటికీల గుండా కలుసు కోవటం సరిఅయింది కాదు. కాబట్టి మంత్రిగారు అనంత రామారావు గారు ప్రవేశపెట్టిన ఈ సవరణను ఉన్నది ఉన్నట్లుగా అంగీకరిస్తారని ఆశిస్తున్నాను. మంత్రిగారు ఖైదీలంటే తనకెంతో దయ వుందని బలకపోసుకుంటూ మాట్లాడారు. వారు ఈ సవరణలను అంగీకరించి, దానిని నిరూపించుకోవాలని కోరుతున్నాను.

شری اے - گرؤا ریڈی :— میں صرف ایک چیز بتانا چاهتا هوں اس پورے ایکٹ میں جیل وزیٹرس کے بارے میں کہیں پراویژن نہیں ہے - البته سکشن (٦٠) جو رولس میکنگ پاور کے متعلق ہے اوس میں اس کے متعلق یه ہے که

"For the appointment and guidance of visitors of prisoners"

میں سمجھتا هوں که جیل وزیٹرس جو مقرر کئے جاتے هیں اون کے لئے ایک سکشن رکھنا چاهئے - محض رول میکنگ پاورس کے تحت اس کو رکھنا کافی نہیں هوگا - اس سلسله میں کلاز (٣٠) میں هماری جانب سے ایک امنڈمنٹ پیش کی گئی ہے جسکے چار حصے هیں - (اے) - (بی) - (سی) اور (ڈی) هیں - میں اس امنڈمنٹ پر ایک اور امنڈمنٹ - امنڈمنٹ ٹو امنڈمنٹ کے طور پر رکھنا چاهتا هوں - یعنی (ڈی) کے بعد حسب ذیل بطور (ای) بڑهانا چاهتا هوں -

"(*e*) Non-official visitors shall be allowed to visit the prisoners and talk with them".

یه میں امنڈمنٹ ٹو امنڈمنٹ کے طور پر اضافه کرنا چاهتا هوں -

مسٹر چیرمن :— اسکو قبول کرنے سے پہلے میں چاہتا ہونکہ آپ رائٹنگ میں دیں ۔

شری اے ۔ گروا ریڈی :— میں لکھکر بھیجدیتا ہوں ۔

శ్రీ పెండెం వాసుదేవ్ :—అధ్యక్ష మహాశయా, ఖైదీలు తమ బంధు మిత్రులను దర్శించే విషయంలో ఒక సర్కైన సవరణ ప్రవేశ పెట్టబడింది. మంత్రిగారు ప్రతి సవరణలోనూ సమాధానం చెబుతూ, ఖైదీల విషయంలో ఎంతో దయ కనపరుస్తూ, "పాపం, ఖైదీలకు తిన్నతిండి అరిగేందుకు వారికి పని ఇప్పించాం, వారికి ఆ సౌకర్యాలు కల్గించాం, యీ సౌకర్యాలు కల్గించాం, మీరు రజాకార్లకాలంనాటి జైళ్ళ గురించి చెబుతున్నారు" అని అంటున్నారు.

مسٹر چیرمن :— آپ ہندی میں کہہسکتے ہیں ۔

شری پنڈم واسدیو :— میں اپنے خیالات ہندی میں برابر ظاہر نہیں کرسکتا ۔ منسٹرس اور ڈپٹی منسٹرس (۱۶) ہیں کوئی بھی ڈپٹی منسٹر ہوم کو اوسکا ترجمہ کر کے سناسکتے ہیں ۔

ఇప్పుడు ముల్తాఖాత్ విషయంలోకూడా ఎన్నో నిర్బంధాలు, నిబంధనలు పెడుతున్నారు. మన స్టేటులో రెండు మూడుసార్లు సత్యాగ్రహాలు జరిగాయి. అప్పుడు అందరూ జైళ్ళ జీవితం చూచి వచ్చారు. "నేను ౨ సంవత్సరాలు జైలులో వుండి వచ్చాను" అని ఒక గౌరవసభ్యులు చెప్పారు. వారు ముల్తాఖాతు విషయంలో ఏమి బాధలు పడ్డారో తెలిపిస్తే బాగుంటుంది. శిక్షలనుభవించే వారికి, వారిని చూడవచ్చేవారికి మధ్య చువ్వలడ్డం ఉంటాయి. ఆ చువ్వలమీద జాళీ వుంటుంది. ఆ జాళీకీ ఒక వైపున శిక్ష పడినవారు, రెండోవైపున అతన్ని చూడటానికి వచ్చే బంధువులు వుండి మాట్లాడుకోవాలి. జైలులోకూడా వారిద్దరు కలసి, స్వేచ్ఛగా మాట్లాడుకోటానికి అవకాశం లేదు. జమీందార్లు, పెట్టుబడిదార్లు అనవసర కేసులు పెట్టటంవల్ల అతడు జైలుకు పెడతాడు. కొంతకాలానికి నేరస్థుడు కాడని బుజువు అవుతుంది. అయినా అతడికి ముల్తాఖాత్ అవకాశం ఇవ్వరు. ఖైదీలను చూడటానికి భార్యా చంటిపిల్లలు, పాలు త్రాగే చంటిపిల్లలు వచ్చినపుడు, ఆ చంటి పిల్లలను తండ్రిదగ్గరకు వెళ్ళటానికి వీల్లేదంటే ఆవిధంగా వెళ్ళటానికి అవకాశం కల్గించడం లేదంటే ఇది ఎంతో సిగ్గుచేటు అయిన విషయమని మంత్రిగారికి తెలుపుతున్నాను. భార్యా భర్తను కలిసి మాట్లాడుకోనివ్వరు. చివరికి భార్యా భర్తలను ఒకరి నొకరు తమ కష్టాలను, తమ దుఃఖాలను చెప్పుకొని ప్రేమతో ఒకరి నొకరు ఆలింగనము చేసుకొనే అవకాశం అయినా కలిగించలేకుండా ఉన్నారంటే, ఇదిపూర్తిగా అమానుష్యము, రాక్షసత్వము తప్ప వేరుకాదు. ఇంతలావు పుస్తకం తీసుకు వచ్చి యీ అసెంబ్లీ ముందుపెట్టారు. అందులో శిక్షలు పడేవారికి ముల్తాఖాతు ఎక్కడా చూపించ లేదు. శిక్షలు పడేవారికి పూర్వంకూడ ముల్తాఖాతు చూడలేదు. ఇప్పుడు కూడా వారికి ముల్తాఖాతు ఏక్లాజులలోనూ, తరువాత వచ్చే ౨౦ క్లాజులలో ఎక్కడకూడా లేదు. ఆనాడు లేని వాటిని కూడా యీనాడు శాసనంచేసి, ఈ జైళ్ళ డైరెక్టర్ భవనానిగారికి కిఅధికారం ఇస్తున్నారు. జైళ్ళలో ఇప్పటికే ఖైదీలు నానా అగచాట్లు పడుతున్నారు. గౌరవసభ్యులు వెళ్ళి జైళ్ళను చూడవచ్చును. జైళ్ళయొక్క బండారం బయట పడుతుంది. జైళ్ళ అధికారులు రాక్షసంగా ప్రవర్తించి, ఖైదీలుపై నిర్దాక్షిణ్యంగా ఉన్నారు.

నేరంచేసిన ఖైదీలు వారి బంధువులను కలుసుకొనే అవకాశం కలిగించలేదు. సిగ్గులేని జైలు అధికారులు గొప్పవారని చూపించటానికి, ఖైదీలకు గొప్ప గొప్ప సౌకర్యాలు కలిగించామని చెప్పుకొంటున్నారు. మేము జైళ్ళకు వెళ్ళి వచ్చాం. జైళ్ళలో ఏమి సౌకర్యాలు చూపించారు? గంజీలు ఎలా వున్నాయి? గంజీలో ఏ విధమైన సౌకర్యాలు ఉన్నాయి? ఆరోగ్య విషయంలో ఏమి సౌకర్యాలు చేస్తున్నారు? వారికి గుడ్డలు సప్లయి చేస్తున్నారా? చిప్ప, గొంగళి, గోనెపట్టా తప్ప ఏమి ఇస్తున్నారు? మీరు ఈ జైళ్ళపరిస్థితులను కనుగొటానికి ఒక కమీషన్ ఏర్పాటు జేయండి. మీ బండారం బయట పడుతుంది. జైళ్ళు చాలా అధ్వాన్నంగా ఉన్నాయి. శిక్షలు పడినవారు; శిక్షలు పడనివారు, అని లేకుండా అందరికీ ములాఖాతు ఇచ్చుకొనే అవకాశం ఇవ్వాలి. ములాఖాతు జాలీల మధ్య, కిటికీల మధ్య అనేది తీసివేయాలి. ఖైదీలువారి బంధు మిత్రులతో మాట్లాడుతూంటే, జైలు అధికారులు వచ్చి "చలియే, చలియే, వఖత్ హోగయా" چلئے چلئے وقت ہو گیا అంటారు.

Announcement by the Chair

مسٹر چیرمن :— اب وقت ہوگیا ہے ہم اڈجورن ہوتے ہیں - اڈجورن ہونے سے پہلے بزنس کمیٹی نے جو فیصلہ کیا ہے میں اوسکو ھاؤس کے سامنے رکھنا چاھتا ہوں -

۱۸ - سپٹمبر کو ھاؤز کا اجلاس صبح ۹ بجے سے شروع ہوگا اور ۱۲ بجے تک جاری رھیگا - ۱۷ - سپٹمبر کو ریوینیو ڈپارٹمنٹ کے نوٹیفیکیشن پر ڈسکشن شروع ہوگا جو ۱۸ - سپٹمبر تک جاری رھیگا - حسب ذیل تینوں بلس کے بارے میں کل بارہ بجے تک امنڈمنٹس دئے جاسکینگے -

1. L. A. Bill No. XXIV of 1954, the Hyderabad General Sales Tax (Amendment) Bill.

2. L. A. Bill No. XXVIII of 1954, the Hyderabad Public Libraries Bill, 1954.

3. L. A. Bill No. XXXII of 1954, the Hyderabad Houses (Rent, Eviction and Lease) Control (Amendment) Bill, 1954.

The House then adjourned till Half Past Two of the Clock on Tuesday, the 14th September, 1954.
